

รวมเรื่องพระร่วง

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

มูลนิธิทานคุณราชมหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

จัดพิมพ์โดยเสด็จพระกุศล ซึ่ง

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ

เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

ทรงบำเพ็ญในวันคล้ายวันสวรรคต

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒๙๕.๑๑๑๒๐๐๘

ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

พ.๑๑๓๕

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๑

IN THE MATTER OF

UNIDENTIFIED

THE UNITED STATES OF AMERICA

VS

UNIDENTIFIED

UNIDENTIFIED

UNIDENTIFIED

UNIDENTIFIED

UNIDENTIFIED

UNIDENTIFIED

UNIDENTIFIED

UNIDENTIFIED

1500

รวมเรื่องพระร่วง

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

มูลนิธิมหานควราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

จัดพิมพ์โดยเสด็จพระกุศล ซึ่ง

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ

เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ส.ศ. 2530

ทรงบำเพ็ญในวันคล้ายวันสวรรคต

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๑

หอสมุดแห่งชาติ

สาขาจังหวัดเชียงใหม่

เที่ยวเมืองพระร่วง

พระราชพงศาวดารสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้าอยู่หัว

เลขหมายหนังสือ ๕๑๕. ๕๑๖๔

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๔

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระกรุณา

พิมพ์ครั้งที่สอง ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๔๖๐

มณฑลมหานิกายราชวิทยาลัย * จัดพิมพ์โดยเสด็จพระกุศลซึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา * ทรงบำเพ็ญเนื่องในวันคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตำนานเรื่องเสียดา

เลขหมายหนังสือ ๒๕๕. ๓๐๕

พิมพ์ครั้งแรก ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์ครั้งที่สอง ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๔๖๐

มณฑลมหานิกายราชวิทยาลัย * จัดพิมพ์โดยเสด็จพระกุศลซึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา * ทรงบำเพ็ญเนื่องในวันคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทละครวางเรื่องพระร่วง

เลขหมายหนังสือ ๕๑๕. ๕๑๖๒

พิมพ์ครั้งแรก ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์ครั้งที่สอง ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๔๖๐

มณฑลมหานิกายราชวิทยาลัย * จัดพิมพ์โดยเสด็จพระกุศลซึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา * ทรงบำเพ็ญเนื่องในวันคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทละครพลศึกษาเรื่องพระร่วง

เลขหมายหนังสือ ๕๑๕. ๕๑๖๒

พิมพ์ครั้งแรก ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์ครั้งที่สาม ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๔๖๐

มณฑลมหานิกายราชวิทยาลัย * จัดพิมพ์โดยเสด็จพระกุศลซึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา * ทรงบำเพ็ญเนื่องในวันคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทละครเรื่องพระร่วง

เลขหมายหนังสือ ๕๑๕. ๕๑๖๒

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๒ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์ครั้งที่สาม ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๔๖๐

มณฑลมหานิกายราชวิทยาลัย * จัดพิมพ์โดยเสด็จพระกุศลซึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา * ทรงบำเพ็ญเนื่องในวันคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำนำ

ม.ร.ว. จ้ำลอง นพวงศ์ ผู้จัดการมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นผู้แทนมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้มาแจ้งแก่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ว่า มีความประสงค์จะขออนุญาตพิมพ์พระราชนิพนธ์รวมเรื่องพระร่วง ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อโดยเสด็จพระกุศล ซึ่งสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัฒณวดี จะทรงบำเพ็ญเนื่องในวันคล้ายวันเสวยวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๑ ณ พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร กรมศิลปากรพิจารณาแล้ว อนุญาตให้พิมพ์ได้ทั้งประสงค์พระราชนิพนธ์รวมเรื่องพระร่วงที่จัดพิมพ์ในครั้งนี้อยู่ประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑. เที้ยวเมืองพระร่วง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อปี ๒๔๕๐ ในขณะที่ทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และเสด็จประพาสหัวเมืองทางภาคเหนือ เช่น กิ่งแพ่งเพชร สุโขทัย และได้ทรงตรวจสอบเรื่องตำนานเมืองต่าง ๆ เหล่านี้จากโบราณวัตถุสถานและจากหนังสือที่เกี่ยวข้องและทรงพระราชวินิจฉัยชี้แจงไว้ ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้เลือกพิมพ์เฉพาะตอนที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ พร้อมกับได้นำพระนิพนธ์คำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ที่ทรงไว้เมื่อคราวพิมพ์ ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๗๑ มาพิมพ์ไว้ก่อนกันเรื่องด้วย

๒. คำนำเรื่องเสือบ้า ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ภัทรมหาราชนิพนธ์ เพื่อแสดงในงานของเสือบ้า ที่จัดขึ้นเพื่อฉลองพระเศวตพระศอกเนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ณ สวนมัสกอน เมื่อวันที่ ๕-๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้เลือกพิมพ์เฉพาะบางตอน

๓. บทละครว่าเรื่องพระร่วงหรือขอมคำคืน เป็นพระราชนิพนธ์ร้อยกรองประเภทบทกลอนเส้าสำหรับละครว่า คำทรงเห็นว่าโครงเรื่องซึ่งผูกขึ้นสำหรับการแสดงตำนานนั้น เป็นเรื่องที่น่าจะแต่งเป็นบทกลอนอย่างละครได้ ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ในคราวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลปราจีนบุรี ตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๕๕ และเสร็จในวันที่ ๘ ธันวาคม ตกเดียวกัน แล้วทรงให้คนร้องดอกร้องเข้ากับพิพาทย์ ค่อย ๆ เกลกลงให้เหมาะที่จะร้องได้สะดวกและวางคำได้โดยเรียบร้อย แล้วโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พิมพ์ขึ้นไว้เป็นหนังสืออ่านเล่น

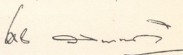
๔. บทละครพูดคำกลอนเรื่องพระร่วง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ภัทรมหาราชแก้ไขตัดแปลงมาจากบทละครเรื่องพระร่วง เพื่อให้สมาชิกเสือบ้ารักษาคำและแต่งแสดงละครและได้ทรงประพันธ์เครื่องแต่งตัวละครดำเนินตามหลักที่มีอยู่ในศิลาจารึกถาวรต่าง ๆ ที่กรุงสุโขทัยและนครธม เพื่อให้ทราบแก่การแต่งกายของคนสมัยพระร่วง

๕. บทละครเรื่องพระร่วง ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗

พระราชนิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับพระร่วงที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นโดยนำเค้าเรื่องจากพงศาวดารเหนือ แล้วทรงเปลี่ยนให้เข้ากับหลักประวัติศาสตร์และความจริง กัดทอนสิ่งที่เบี่ยงเบนให้ราวอกเสี้ย ได้ใช้เล่นละครหลายครั้ง นับเป็นนาฏกรรมอิงประวัติศาสตร์ที่สมเทศุสผล มีโครงเรื่องตลอดจนถ้อยคำดี ทั้งยังเป็นเรื่องแสดงให้เห็นความรักชาติของคนไทยในอดีตกาลด้วย

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้นำเพลงประกอบรูปภาพของมัจฉาคน พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มาพิมพ์รวมไว้ในภาคผนวกด้วย

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศล ซึ่งมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ฯ ได้บำเพ็ญโดยให้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นเผยแพร่เป็นวิทยาทาน ขออำนาจแห่งกุศลกิจนี้ จงสำเร็จเป็นเทิดานุทิศประโยชน์ สมความประสงค์ของมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ฯ ทุกประการ เทอญ.

(นายไช สวานานนท์)

อธิบดีกรมศิลปากร

คำนำ

หนังสือเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานแล้วไปครั้ง ให้พิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ในเวลานั้นยังเสด็จดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ได้เสด็จขึ้นไปประพาสเมืองกำแพงเพชร เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองอุตรดิตถ์ และเมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ทรงตรวจตราโบราณวัตถุสถานตามเมืองเหล่านั้นอย่างถวิลถวิล และสอบสวนเรื่องตำนานของเมืองเหล่านั้นอันปรากฏอยู่ในหนังสือเก่ามาทรงพระราชวินิจฉัยชี้แจง ก็ปรากฏอยู่ในพระราชทานนั้นก่อนนั้น ผู้อื่นมีเนื้อความที่ทราบ ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดในทางโบราณคดี พอหนังสือพระราชทานนี้เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงพิมพ์ปรากฏ ก็เกิดความเห็นเป็นอันเคียวทั่วกัน ว่าทรงสามารถในทางวินิจฉัยเรื่องโบราณคดีแก่นั้นมา และนับถือกันว่าหนังสือเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงนี้ ควรใช้เป็นคำวางนำทางเที่ยวตรวจตราโบราณวัตถุที่เมืองพระร่วงดีกว่าหนังสือเรื่องอื่น ๆ อันมีมาแต่ก่อน และยังนับถือกันมาจนทุกวันนี้ ถ้าจะนับเวลาแต่แรกพิมพ์หนังสือเรื่องนี้มาถึงได้ถึง ๒๐ ปี บัดนี้ พระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) จะปลงศพคุณหญิงชุ่ม อนุศาสน์จิตรกรผู้ภรรยา ปราบถนองใครจะพิมพ์พระราชทานนี้เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง เป็นหนังสือแจกจากศพ ด้วยว่าถึงถึงความ

หลังเมื่อครั้งยังเป็นหลวงบุรีนาราชบุรี ปลัดกรมข้าหลวงเดิม ไท้ไคย
 เสก็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนั้น ปรากฏนาม
 อยู่ในพระราชนิพนธ์ก่อนคำนำ ว่าให้ช่วยสนองพระเดชพระคุณเป็น
 ผู้เขียนถ่ายแบบลวดลายของโบราณในเมืองพระร่วง พระยาอนุศาสน์
 จิตรกรมหาหรือข้าพเจ้า ๆ อนุโมทนาทั้งในความรู้ส่วนโบราณคดีและส่วน
 กวีพระยาอนุศาสน์จิตรกร เพราะหนังสือเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงยังใช้
 เป็นตำราของผู้ศึกษาโบราณคดีอยู่จนปัจจุบันนี้ แก้วหนังสือได้พิมพ์
 มาช้านานถึง ๒๐ ปี ในระหว่างนั้นการตรวจควาโบราณคดีพบประจักษ์
 ความซึ่งควรจะเพิ่มเติม และควรจะอธิบายพระราชนิพนธ์ให้แจ่มแจ้ง
 ยิ่งขึ้นได้มีอยู่หลายอย่าง ข้อนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ก็ให้ทรงแสดงพระราชประสงค์ไว้ในคำนำหนังสือเรื่องเที่ยวเมืองพระ
 ร่วงว่าจะทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็นโครงให้ผู้ตรวจควาภายหลังแก้ไขเพิ่ม
 เต็มตามความรู้ที่ได้พบเห็นขึ้นใหม่ให้เกิดประโยชน์ยิ่งขึ้น ข้าพเจ้า
 จึงรับธุระพระยาอนุศาสน์จิตรกรที่ควรจะตรวจและเพิ่มเติมความเรื่อง
 ตามพระราชประสงค์ ให้ใช้เป็นตำราก่อไปไต่คองที่เบ้ามาแล้ว แต่ให้
 พระยาอนุศาสน์จิตรกรกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระบรมราชานุญาต
 เสียก่อน พระยาอนุศาสน์ฯ จึงได้นำความกราบบังคมทูลขอพระราช
 ทานพระบรมราชานุญาต ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตามประสงค์
 ข้าพเจ้าจึงได้ตรวจควาทำอธิบาย แก่ลักษณะการที่ตรวจ ข้าพเจ้าไม่ยอม
 แก้ไขพระราชนิพนธ์ไคยไม่จำเป็นจึงทำอธิบายหมาย เลขเพิ่มเติมความ
 ไว้ข้างท้ายก่อนทั้งปรากฏอยู่ในฉบับที่พิมพ์ใหม่นี้

ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายผู้ที่ได้รับหนังสือเรื่องนี้ไปอ่านคงจะรู้สึกชอบพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงพระราชอุทิศสาหะศรวจตราและทรงพระราชนิพนธ์ จึงได้เกิดมีหนังสือเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงให้เป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย ทั้งเชื่อว่าคงจะชอบคุณพระยาอนุศาสน์จิกรกร ซึ่งได้พิมพ์หนังสือเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ และอนโมทนาทศกมลบุญราศีทักษิณานุประทาน ซึ่งพระยาอนุศาสน์จิกรกรนำเพื่อนด้วยทำกัน

คำ ๖๖ ของหม่อมหลวง

นายกราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑

หนึ่ง วิศวกรหากรู้ว่าพระอรหันต์เป็นเทวดาสำคัญนัก เพราะกล่าว
 ว่าเป็นที่พระร่วง (นายส่วน้ำ) ได้มาทรงผนวชอยู่ ยังมีสิ่งที่เป็น
 พยานกันอยู่ คือขอมคำหิน ซึ่งตามนิทานว่าคำหินมาแก่นครธม มา
 โผล่ขึ้นในลานวัดกลางเมืองสุโขทัยเพียงแค่นี้ เห็นพระร่วงซึ่งผนวช
 เป็นภิกษุกวาศลานวัดอยู่ ขอมไม่รู้จึงจึงตามหาพระร่วง พระร่วงก็บอก
 ว่าให้ขอมคอยอยู่ก่อน จะไปถามพระร่วงมาให้ กายขอมก็เลยกลายเป็น
 เป็นศิลาปักอยู่ที่ลานวัดนั้นเอง ก่อนศิลาซึ่งสมมุติเรียกกันว่าขอมคำหิน
 อยู่ในลานพระมหาธาตุข้างกำแพง ไท่ที่ยังแลเห็นได้เป็นรูปมน ๆ
 คล้ายหัวไหล่คน ถ้าเมื่อก่อนศิระเข้า ก็พอจะดูคล้ายรูปคนโผล่ขึ้นมาจาก
 ดินเพียงนอกไค้ ศิลาเน่เบียดอยู่กับฐานพระเจดีย์องค์หนึ่ง แต่บัดนี้
 พระเจดีย์เน่พังเสียมากแล้ว จึงเห็นศิลาเน่ไค้เด่น เมื่อแรกเห็นออก
 จะไค้เราว่า เป็นศิลาจารึกอะไรสักอย่างหนึ่ง แต่เมื่อไค้พิจารณา
 แล้วว่าจึงเป็นศิลาเกลี้ยง ๆ อยู่ ยังเป็นที่น่าพิศวงซึ่งจริง ว่าเหตุไฉน
 จึงเอาก่อนศิลาเช่นนี้มาฝังไว้ในที่นี้ อย่างไร ๆ ก็เชื่อว่าไม่ใช่ศิลาที่
 เกิดอยู่ในพื้นที่นั้นเอง เพราะที่อื่น ๆ ก็ไม่เห็นมีก่อนศิลาเช่นนี้ จึงต้อง
 เข้าใจว่ามีผู้นำมาปักไว้ จึงเกิดเป็นปัญหาขึ้นว่าเอามาปักไว้ทำไม นึก
 ออากจะเราว่ามาปักไว้ทำหลักเมือง เพราะที่ตรงนั้นก็เคยเป็นที่เกือบจะ
 กลางเมือง การที่เข้าไปอยู่ในเขตวัดเช่นนี้ ก็มีหนทางที่อาจจะเป็น
 ไปไค้ทางหนึ่ง คือพระเจ้ากรุงสุโขทัยองค์ใดองค์หนึ่งจะไค้สร้างวัดที่
 ไว้พระมหาธาตุ เลือกไค้ที่เหมาะสมกลางเมือง จึงสร้างลงไปริมหลักเมือง
 ซึ่งไม่เป็นข้อขัดข้องประการใด เช่นที่เมืองเชียงใหม่หลักอินทขิลบัดนี้

ก็อยู่ในเขาคีเจ็ดยี่หลวง แปลความว่าหลักตั้งอยู่ก่อน วัตถุประสงค์ตามไป
 ภายหลัง หน้าที่อาจจะเป็นได้เช่นเดียวกัน แต่ทางทิศเหนือวัดมหาธาตุ
 วิมวักที่เรียกกันว่าวัดชนะสงครามนั้น มีสถานอันหนึ่งซึ่งราษฎรเรียกว่า
 ศาลกลางเมือง โคน้ำแห่งให้พระวิเชียรปราวการไปตรวจดูก่อน บอกว่า
 เข้าใจว่าจะเป็นหลักเมือง ครั้นไปดูเองภายหลังก็ลงเนื้อเห็นด้วย ก็มี
 เป็นเนินอยู่เฉย ๆ ก่อน แยกดินให้ต่างและขุดลงไป จึงได้เห็นท่าทาง
 พอเอาได้ ว่ามีเสาแดงตั้งขึ้นไปทั้ง ๔ มุม มีมุมละ ๒ เสาซ้อนกันเป็น
 ๒ ชั้น ที่ตรงกลางเนินมีหลุมซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นที่ฝังนิมิต ในหลุม
 นั้นมีศิลาแผ่นแบนทั้งอยู่แผ่นหนึ่ง แต่แตกแยกเป็นสองชิ้น ตรวจดูศิลา
 นั้นก็แลเห็นเป็นลายอะไรเลื่อน ๆ จึงเหลือที่จะรู้ได้ว่าเป็นอะไร บางที
 จะเป็นแผ่นศิลาที่ส่งทองของเมืองก็ได้ แต่ถูกขุดชำรุดและถูกฝนชะจน
 ลายหรืออักษรลบเลือนไปเสียสิ้นแล้ว รูปร่างสถานในที่เดิมคงมีหลังคา
 เป็นสี่เหลี่ยม และเพิงรอบ ตั้งสันนิษฐานได้ตามเสาที่เหลืออยู่ ท่าทาง
 ก็ที่จะเป็นหลักเมืองได้ แต่ถึงแม้ที่นั้นจะเป็นหลักเมือง ก็ยังไม่สมควร
 ข้อความที่สันนิษฐานเรื่องศิลาขอมคำกิน คืออาจที่จะเอาต่อไปว่า ครั้น
 เมื่อได้สร้างวัดมหาธาตุลงที่ริมหลักเมืองเดิมแล้ว ท่านก็ต้องการจะขยาย
 ลานให้กว้างออกไป และต้องการทำการโอรุท่าง ๆ ในวัดนั้น ท่าน
 จะเกิดรู้สึกขึ้นมาว่า กาวที่หลักเมืองมาอยู่ตรงนั้นก็ดี จึงคิดอ่านย้ายไป
 ไว้เสียแห่งอื่นให้พ้น แต่หลักศิลาที่ปักไว้เป็นเครื่องหมายเดิมนั้นท่าน
 ไม่ได้ย้ายไป เพราะตัวเป็นหลักไม่เป็นของสำคัญ สำคัญอยู่ที่นิมิตต่าง
 หาก หลักเป็นแค่เครื่องหมายให้ปรากฏว่าฝั่งนิมิตไว้ตรงไหนเท่านั้น

เมื่อท่านได้รูดเอานิมิกไปฝังไว้ที่แห่งอื่นแล้ว หลัคนั้นก็เป็นเหล็ก
 เหลว ๆ อุดงลอย ๆ ไม่เป็นเหล็กเมืองอีกต่อไป การที่คิดไปว่าหลัก
 เมือง คือหลักศิลาหรือไม้ที่ปักให้แลเห็นปรากฏอยู่นั้น เห็นว่าเป็นการ
 เข้าใจผิด เพราะไคยนี้เรียกว่า "หลักเมือง ๆ" ก็เลยจับเอาคำหลักนั้น
 มาถือนั้น ว่าหลักเมืองจำจะต้องเป็นเหล็กทำค้ำยันไม้หรือศิลาปักแก้อุ
 ทามความจริง "หลัก" ไม้ไค้แปลไค้เฉพาะคำว่าเสา "หลัก" จะ
 แปลว่าไม้ก็ไค้ เช่นคำที่เรียกว่าผู้นั้นผู้นี้เป็นหลัก ไม้ไค้หมายความว่า
 ผู้นั้น ๆ เป็นเสาเสอ หมายความว่าเป็นคนสำคัญมันคงค้างหาก ถ้าแม้
 จะเกิดเป็นเบญจทาสินว่า โทณ ๆ ท่านจะย้ายหลักเมืองสุโขทัยกันทั้งที
 แล้ว ท่านจะชะลอเสาศิลาที่หมายไปค้ำยันไม้ไค้หรือ ต้องตอบว่าก็คงไค้
 แค่อ่อนซึ้งจะลำบาก เพราะศิลาขอมคำคั้นนั้นไม่ใช่เล็ก โทกว่าอ้อม
 ที่ยังฝังอยู่ในดินเดียนราว ๒ คอก ในกาลบัดนี้ปลายอยู่เพียงเสมอ
 พันคั้น แค่อพิจารณาคูเห็นร่อถูกค้อยมาก พระยาอภัยมนตรีสืบได้
 ความมาจากคนชราที่อยู่ใกล้ที่นั้นว่าไค้เคยเห็น "ขอม" นั้น สูงพัน
 คั้นซ้นมากกว่าคอก และได้ความว่าชาวเมืองพอใจค้อยเป็นชนเล็ก ๆ
 ไปฝนแช่กับยา นิอมกันว่ามีรสทั้งเปรี้ยวทั้งหวานทั้งเค็ม เป็นเอาอย่าง
 ประเสริฐนัก ว่าแก้โรคภัยต่าง ๆ ไค้สารพัด ไค้นิอมกันมาเช่นนี้ช้านานแล้ว
 ยังมากอนหลังผู้มาเที่ยวชอบค้อยช่น "ขอม" ไปเป็นที่
 ระลึกอีก และ "ขอม" นั้นก็เป็นศิลาแกร่งค้อยง่าย เพราะฉะนั้น
 "ขอม" จึงเหลืออยู่น้อยเท่านั้น แค่นี้ผู้ว่าราชการเมืองได้ประกาศ
 ห้ามมิให้ผู้ใดผู้หนึ่งค้อยหรือทำอันตรายศิลาอันนี้แล้ว จึงพอจะเป็นที่

หวังไว้ว่ากษัตริย์จะไปเมืองสุโขทัยต่อ ๆ ไปในกาลเบื้องหน้าคงจะได้ดู
 "ขอมคำกิน" ศิลาที่เค็มจะสูงพันคนเท่าไรก็เหลือเถา เพราะไม่ทราบ
 ว่าโคกต่อกันมาสักกี่สิบปีแล้ว แต่อย่างไร ๆ ก็คงเป็นศิลาแท่งใหญ่
 มากอยู่ และการที่จะตอนขึ้นและชะลอลงไปจากที่นั้น น่าที่ท่านจะเห็นว่า
 ความลำบากจะไม่สมกับเหตุ ท่านจึงทิ้งไว้ให้คนภายหลังแต่งเรื่องราว
 ประกอบ จนจิตรพิสดารหนักหนา ยังมีเหตุอื่น ๆ อีกที่ทำให้สันนิษฐาน
 ว่า "ขอม" เป็นเสาหลักเมืองเค็ม คือ พิจารณาครูปพระธรรมาฐาน
 ก็ดูสมควร นึกถึงเสาหลักเมืองอื่น ๆ ที่ได้เห็นมาแล้วก็ดูขนาด ๆ
 กัน และการที่ชาวเมืองนับถือว่าศิลาที่นั่นเป็นอาวิเศษ ก็ดูยิ่งจะ
 เป็นพยานขึ้นอีกประการหนึ่ง เพราะหลักเมืองที่เมืองอื่น ๆ ก็มักนิยม
 ว่ารักษาโรคภัยไข้เจ็บได้ทั้ง ๆ เช่นหลักเมืองนครราชสีมาเป็นต้น ตาม
 ที่โคกกล่าวมาแล้วนี้ ก็เป็นแต่ความเห็นส่วนตัว แล้วแต่ท่านผู้ชำนาญ
 ในโบราณคดีจะวินิจฉัย

เจ้าอนุวงศ์

ทรง

พระวรวงศ์เธอ

วัน ๑๖ ค่ำ ปีชวด จักราศก ๑๒๗๔ จ.ศ. ๑๑๑ พ.ศ. ๒๔๕๔

เวลาค่ำ เสด็จสวรรคตวันประทับพลับพลาฯ ทอดพระเนตร
การแสดงตำนานเสือบ้าซึ่งโปรดให้เลื้อยมาแสดงในที่นี้ การแสดงตำนาน
คราวนี้ แสดงวันละ ๓ ชุด ตามที่แสดงในวันนี้คือ ชุดที่ ๑ ขอม
ดำดิน แสดงเหตุที่พระร่วงได้เป็นพระเจ้ากรุงสุโขทัย สมัยเมื่อจุลศักราช
ประมาณ ๖๐๐ ปี จับทั้งแก่นักคุ้มกุมเกวียนบรรทุกกล่อมน้ำเค็มทาง
กลับพระนครหลวงแล้ว นำกล่อมน้ำ ๑ กล่อมเข้าไปถวายท้าวพัน
ทุมสุวิงษ กษัตริย์ไทย ทรงปฤษาด้วยขุนนาง เห็นพร้อมกันว่าผู้มี
สติปัญญาได้เกิดขึ้นแล้วที่เมืองละโว้จำจะต้องปราบเสียบ้างสั่งให้ออกญา
เทศไปจับตัวพระร่วง ๆ หนีไปบวชอยู่ที่เมืองสุโขทัย กำลังกวาด
วัดอยู่ ออกญาเทศปลอมตัวเป็นไทยมาพบแต่ไม่รู้จักตัว ตามพระ
ร่วง ๆ บอกว่าให้คอยอยู่ที่นั่น จนถึงชาวเมืองสุโขทัยถวายราชสมบัติแก่
พระร่วง

เรื่อง

พระร่วง

หรือ

ขอมดำดิน

พระบาทสมเด็จพระ

พระปรเมนทรมหา

มหาจักรพรรดิ

พระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัว

ทรง

พระราชนิพนธ์

เรื่อง

พระร่วง

หรือ

ขอมดำดิน

แถลงเรื่องศานตάνาน และสันนิษฐานโบราณคดี

และ

เป็นบทกลอนกลร

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์

มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

คำนำ

บทกลอนเรื่องพระร่วง เค็มที่ที่จะเก๊กกันแก่กันก็คือ ได้จับแต่งเรื่องตำนานสำหรับงานแสดงตำนานเสือบ้ามี พ.ศ. ๒๔๕๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ผู้มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยข้าพเจ้าในแผนกค้นพงสาวดารและตำนานต่าง ๆ ได้เป็นผู้ทรงปรารภขึ้นว่าเรื่องในพงสาวดารเหนือมีดี ๆ อยู่ แต่มีที่เสียสำคัญอยู่ที่ตรงที่จะเชื่อถือเอาเป็นจริงแท้ไม่ได้เสียโดยมาก เพราะผู้แต่งพงสาวดารเหนือมักชอบเก็บแค่เรื่องแสดงอิทธิปาฏิหาริย์เสือบ้าเป็นพื้น ข้าพเจ้าได้เป็นผู้กล่าวขึ้นว่าเรื่องทั้งปวงในพงสาวดารเหนือ เชื่อว่ามีความจริงเป็นเค้ามูลอยู่ทุกเรื่อง เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วก็น่าจะสันนิษฐานเรื่องต่อไปตามที่น่าจะเป็นจริงได้ กรมพระดำรงทรงเลือกเรื่องขอมคำกินมาให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงได้แต่งเป็นคำสันนิษฐานขึ้นตามแบบนักเลงพิจารณาโบราณคดี คือที่ตรงใดมีหลักฐานก็ว่าไปตามหลักฐาน ที่ใดไม่มีหลักฐานก็ว่าไปตามความเห็นของตนเอง อันคิดไปได้โดยเอาไตรยหลักฐานโน้นบ้างทางโน้นบ้าง คำสันนิษฐานอันนั้น กรรมการในการแสดงตำนานเห็นชอบด้วยว่าใช้ได้ จึงตกลงให้แสดงตำนานตามรูปเรื่องที่ข้าพเจ้าได้ลงผูกขึ้นใหม่นั้น

ข้าพเจ้าทรง ๆ คุ้ใคร่เรื่องที่ถูกขึ้นสำหรับการแสดงตำนานนั้น เห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าจะแต่งแปลกลอนอย่างบทละครได้ ถึงจะไม่ออกโรง

* พระยศครั้นหลังสุดคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กรมป.

ก็พอสำหรับให้ร้องฟังกันเล่นแปบอย่างสังคึก ครั้นเมื่อลงเรือเดินทางใน
มณฑลปาจิเดบุรี และในเวลาค่ำ ๆ ที่พักอยู่เปล่า ๆ แปบหนึ่ง จึงจับ
แท่งบดกลอนเหล่านี้เพื่อแปบเครื่องเพลิกเพลินใจบ้าง ลงมือแก่งแก่ง
วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ เพราะพะเอินวันนั้นแปบวันที่ไปเยี่ยม
ศาลากลางเมืองปาจิเดบุรี กรมขุนมรุพงษ์ไค้ทรงนำรูปครุฑที่ซุกไค้ที่
โคกวกัดในกองศรีมหาโพธิ์นั้นมาให้ ทำให้นึกถึงเรื่องขอมคำคืน พอกลับ
ไปถึงที่พัก มีเวลาที่นั่งอยู่ว่าง ๆ ในตอนเย็นจึงจับแท่งกลอนเล่มมา
ค่อยแก่งวันละเล็กละน้อยตามแก่จะมีเวลา จนถึงวันที่ ๘ ธันวาคมเป็น
อันพอจบเรื่อง แล้วจึงให้คนร้องสองร้องเข้ากับมีพาทย์ ค่อย ๆ กล่า
ลงให้เหมาะแก่ที่จะร้องไค้สรวก และวางสำไต้อยเรียบร้อยแล้ว
ข้าพเจ้าจึงพิมพ์หนังสือนี้ขึ้นไว้เพื่อเป็นหนังสืออ่านเล่น

แก่หวังใจว่าจะไม่เป็นแก่สำหรับอ่านเล่นอย่างเดียว หวังใจว่า
จะเป็นเครื่องบำรุงใจให้ผู้อ่านรำพึงถึงตำนานแห่งชาติไทยเรา และให้
รู้สึกกว่าชาติเราไม่ใช่ชาติที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นชาติเก่าอันมีตำนานขึ้นมาแล้ว
จะได้แลเห็นว่าชนกของเราได้พยายามก่อกำเนิดเป็นนครภาพ พ้นจาก
ความเป็นข้าของพวกขอมซึ่งเป็นชนต่างชาติต่างภาษาไค้อย่างไร และเรา
ทั้งหลายจะได้มีมานะกึ่งใจรักษาความเป็นไทยแห่งชาติเราอันได้มาโดย
ยากนั้นไว้ให้มันคงอยู่ ข้าพเจ้าเห็นว่าพระร่วงเป็นตัวอย่างอันดีแห่งผู้ที่รัก
ชาติยิ่งกว่าตัว ยอมยกกระกำลำบาก และแม้แก่ชีวิตก็ยอมสละ เพื่อ
มิให้ชพที่อยู่ในความปกครองต้องได้รับความเคียดชอนพลอยล้มพลอย
กายทั้งฝ่ายไทยชาวละไว้โดยความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง ก็อยู่สำเริง

รพพู่พวกขอมซึ่งเคยกรำอำนาจอันแก่กันมาช้านานแล้วนั้น จนมิใช่ข้านะ
 ใดไต่โดยเอาไต่รอยความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน เป็นนัยหนึ่งใจเดียวกัน
 อันแท้จริงเมื่อพระร่วงได้ไปพันเมืองละโว้แล้ว ถ้าชาวละโว้จะพากันนั่ง
 อยู่หนึ่ง ๆ ไม่ออกไปสู้พวกขอม ขอมก็คงจะไม่ยกเข้าตีเมืองละโว้ แต่
 เมืองละโว้ก็คงจะยังคงเป็นราชธานีอยู่ตามเดิม เพราะฉะนั้นการที่ละโว้
 ใดไปเป็นอิศรภาพพิพจากอำนาจขอมได้ ต้องถือว่าเพราะพระร่วงเป็นผู้
 จุกโฝวขึ้นก่อน แล้วชาวเมืองละโว้จึงลุกขึ้นตามโดยความจงรักภักดี เป็น
 ที่น่าชมว่าสมเจ้าสมชากัน สมควรที่ไทยเราในชั้นหลังนี้จะถือเป็นคติ
 ใส่ใจไว้ไว้

ในหนังสือนี้ ข้าพเจ้าได้นำคำสันนิษฐานในเรื่องตำนานมาพิมพ์
 ไว้ด้วย เพื่อให้ผู้อ่านที่มีความปรารถนาศึกษาในทางโบราณคดีได้อ่าน
 และได้ใช้วิจารณ์เอา ไต่ตรองดูเอง หวังว่าจะเป็นประโยชน์อยู่บ้าง
 ถ้าแม่เห็นด้วยกับข้าพเจ้า ๆ ก็จะมีความคิดเห็น แต่ถ้าแม่ไม่เห็นด้วยก็
 อย่าได้ถือโทษเลย

จรูญ ช

แดงเรื่อง

พระร่วง

หรือ

ขอมดำดิน

ตามตำนานและโดยสันนิษฐานโบราณคดี

เมื่อจุดศักราชประมาณ ๖๐๐ ปี ตฤพุทธศาสนาอยู่กาลประมาณ ๑๘๘๐ พรรษา แผ่นดินซึ่งเป็นประเทศสยามตั้งวันนี้ ตอนใต้เป็นอาณาเขตของขอมอยู่มาก เมืองละโว้ (คือเมืองลพบุรีทุกวันนี้) ก็เป็นเมืองสำคัญของประเทศขอม แลในละโว้นั้น มีทะเลสาบอันหนึ่ง ซึ่งน้ำจืดใสบริสุทธิ์ พวกพราหมณ์อาจารย์ชานแฉมว่าทะเลชุบศร อาศัยอยู่ตามลัทธิในศาสนาพราหมณ์เดือกกันว่า เมื่อพระนารายณ์อวตารลงมาเป็นพระรามนั้น แม้จะแสดงศรมลาญสักกูเมื่อใด ย่อมเอาคมพระแสงศรลงชุบในห้วงน้ำอันมีในทีใกล้เสียก่อน แล้วจึงแสดง บรรดาห้วงน้ำที่พระรามเอาศรไปชุบพระแสงศร ต่อมาจึงเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ทุก ๆ แห่ง แลทะเลชุบศรนี้เป็นที่อ้างแห่งหนึ่งว่า เป็นห้วงน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ด้วยอำนาจของพระราม หรือของพระลลวะ (ลพ) ผู้เป็นราชโอรสซึ่งเป็นผู้มีฤทธานุกาฬมากต่อมา จึงเอานามของพระลลวะมาชานานเป็น

นามเมืองว่าละโว้ แท้ที่จริงชื่อที่เรียกว่าเมืองละโว้นี้ เห็นว่าน่าจะถ่ายมาจากเมืองละวะปุระในมัธยมประเทศ (อินเดียน) ซึ่งว่าเพนเมืองที่พระละวะสร้างนั้นเสียตัวเข้าไป ชื่อละวะนี้ชาวอินเดียนเองแผลงเพนละวะก่อน (เพราะอักษร ว ในภาษาสันสกฤต เพน พ ในภาษาประกฤต) เพราะเพนนี้จึงเพนแลพในภาษาไทย แลเพนชื่อเมืองลพบุรี ที่จริงชื่อเก่าเรียกว่าละโว้ โกล้กับศัพท์ละวะเต็มมาก เพนที่นำเสียคชของผู้อุปมาภาษาวิจารณ์ ที่เมืองนี้ไม่ใช่ชื่อละโว้อย่างเดิม

อาไศรยเหตุที่นำทะเลชุบศรเพนเป็นที่ถือกันว่าประกอบด้วยศิริมงคลดังได้กล่าวมาแล้วนี้ พระเจ้าแผ่นดินสยามจึงได้ตั้งพระราชกำหนดให้พ้อมเมืองละโว้ตั้งนำทะเลชุบศรไปส่งยังพระนครหลวง ซึ่งเป็นพระราชธานีของประเทศสยาม ไว้สำหรับใช้ในการพระราชพิธีกำหนด ๓ ปีครั้ง ๑

ในที่นี้ควรจะอธิบายความเพิ่มเติมไว้สักข้อหนึ่ง เพื่อให้ผู้ศึกษาพงษาวดารและประเพณีโบราณเข้าใจความซึ้งขึ้น ความอธิบายมีเป็น ๒ ข้อดังนี้ คือ

๑. มีธรรมเนียมของชาวอริยชนแก่เคิมมา ที่ทำพิธีถวายอภิเชกแก่พระเจ้าแผ่นดินของคนแก่แรกได้ผ่านพิภพ พิธีอภิเชกนี้จะอย่างหนึ่งนั้นเรียกว่ามูรธาภิเชก คือพระเจ้าแผ่นดินทรงน้ำอภิเชก พิธีมูรธาภิเชกนี้ไม่ได้ทำแต่เวลาเสด็จผ่านพิภพเท่านั้น ถึงในการพระราชพิธีสำคัญอย่างอื่น ๆ ที่ถือเอาความบริสุทธิ์เป็นสำคัญ ก็ย่อมมีการทรงมูรธาภิเชก พิธีอันนี้พวกพวพวหมณาจารย์ได้นำเข้ามาสู่ประเทศสยามและประเทศสยาม และยังคงใช้อยู่เป็นพระราชประเพณีจนกราบเท่าทุกวันนี้

ตามคัมภีร์พิธีไสยศาสตร์ (มีพระโอคะระยะพรหมณะ อันเป็นอักษ
 ณะฤดาแห่งพระคัมภีร์อุกเวท และพระศัตะบถพรหมณะ อันเป็นอักษ
 ณะฤดาแห่งพระคัมภีร์ยชุรเวท เป็นอาทิ) หน้าที่ควรใช้เป็นเจ้ามูรธา
 ภิเชกษณ์ ต้องนำมาจากหัวงาด้วนแก่ที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ หน้าที่
 มีสวัสดิคิมงคลแห่งใด ๆ ในแว่นแคว้นพระราชอาณาจักรของพระเจ้า
 แผ่นดินพระองค์นั้น ก็ต้องนำมาถวายเป็นเจ้ามูรธาภิเชกษณ์ เพราะ
 ฉะนั้นจึงมีพระราชกำหนดบังคับไว้ให้หัวเมืองซึ่งเป็นเจ้าชัณฑ์เทศมา ส่ง
 นำอันมีสวัสดิคิมงคลมาถวาย สำหรับตรงมูรธาภิเชกษณ์เป็นสำคัญใน
 ความยินยอมเป็นเจ้าชัณฑ์เทศมาด้วยอีกประการ ๑ ถ้าเมืองใดไม่ส่ง
 ก็เป็นอันแสดงกิริยาที่ไม่ยอมเป็นเจ้าชัณฑ์เทศมา ชัณฑ์ตรงต่อพระราชอำนาจ
 เป็นเหตุที่ท้องปราบปรามและเอาโทษฐานขบ เป็นประเพณีมีแต่
 โบราณกาลนี้ ถ้าอธิบายนี้จะทำให้เข้าใจเรื่องพระร่วงที่แสดงต่อไปใน
 ใต้อีกจน

๒. คำว่า " พ่อเมือง " กับ " เจ้าเมือง " ๒ คำนี้ลึกลับมาก
 ถ้าพิจารณาที่คู่ศัพท์ที่ใช้คงจะเข้าใจได้ว่า คำว่าพ่อเมืองนี้ หมายความว่า
 ว่าชาวเมืองนั้นเองที่ราษฎรพลเมืองยินยอมพร้อมกันยกขึ้นเป็นหัวหน้า
 อย่างเป็นทางการครอบครวคือชาวเมืองนั้น จึงเรียกว่าพ่อเมือง
 ตำแหน่งที่เรียกว่าเจ้าเมืองนี้ ความหมายว่าผู้ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้เป็น
 เจ้าของประเทศตั้งตั้งไปอยู่บังคับบัญชาการทางพระเนตรพระกรรณ คือ
 เป็นผู้แทนพระเจ้าแผ่นดิน ผิดกันกับพ่อเมืองโดยอธิบายดังนี้ พระร่วง
 เป็นพ่อเมืองละโว้ เพราะฉะนั้นพระร่วงนี้เป็นไทยชาวเมืองละโว้ ถ้า

ในข้อที่อธิบายว่า ที่เรียกว่าพระร่วงนั้นเพราะไปบวช ตามความเห็นของ
ข้าพเจ้าเห็นว่า น่าจะเรียกพระร่วงอยู่ก่อนแล้ว โดยเหตุที่คำว่าพระน
โฆภาษาไทยโบราณใช้เรียกผู้ที่นับถือทั่วไป ภิภษุเป็นที่นับถือจึง
เรียกว่าพระ แต่พระเป็นคำเรียกของกษัตริย์เหมือนกัน เพราะฉะนั้น
พอเมืองก็จึงเรียกว่าพระอยู่แล้ว พระร่วงก็จึงจะได้เรียกกันว่าพระร่วง
มาแต่ก่อนบวชแล้ว เปรียบอย่างชาวเชียงใหม่เรียกใคร ๆ ที่เขา
นับถือว่าเจ้าทั้งนั้น ภิภษุก็เรียกว่าตุ้เจ้าทั้งนั้นเป็นตัวอย่าง) วันหนึ่ง
พระร่วงลงมาท้าวคตอยู่ ขอมคำคินไม่โผล่ขึ้นเนินลานวัด แลเห็นพระร่วง
ไม่รู้จัก จึงถามว่านายร่วงชาวละโว้ที่เห็นเขมมาอยู่ไซ้ทขนั้นอยู่ที่ไหน
พระร่วงจึงสั่งว่าคอยอยู่ที่นี้เถิด จะไปบอกพระร่วงมาให้ ด้วยอำนาจ
วาจาสิทธิ์ของพระร่วง ขอมก็กลายเป็นหินเสกตกแผ่นหินอยู่ที่ตรงนั้น
จนทราบเท่าทุกวันนี้ (ที่ในเมืองสุโขทัยทุกวันนี้ยังมีหินก้อนใหญ่
ก้อนหนึ่ง เป็นหินเขี้ยวขวามอยู่ในแผ่นหินที่ลานวัดพระมหาธาตุ ใครไป
เห็นชาวเมืองเขายังชี้ให้ดูได้ ว่านั่นและขอมคำคิน ทั้งข้าพเจ้า
ได้กล่าวถึงแล้วโดยละเอียดในหนังสือเรื่อง "เทวเมืองพระร่วง")
ในขณะนั้นพอพระเจ้ากรุงสุโขทัยสิ้นพระชนม์ลง ไม่มีผู้ใดจะสืบ
พระวงศ์ เมื่อกิตติศัพท์แพร่หลายว่าพระร่วงมีวาจาสิทธิ์ ได้สาบขอม
ให้กลายเป็นหินไปได้ คนทั้งหลายเห็นว่าเป็นผู้มีบุญญาฤทธิภาพ จึง
พร้อมกันเอ็นเชิญให้ลาผนวชออกครองราชสมบัติ ณ กรุงสุโขทัย ถวาย
พระนามว่า พระเจ้าศรีจักร์เทวราชินดี (ศรีอินทราทิตย์)

เรื่องตำนานที่กล่าวมาในหนังสือพงษาวดารเหนือดังนี้ ผู้อ่าน

ที่ไม่มีความเชื่อถือในการปฏิหารต่าง ๆ ใ้้อำแล้วก็เสียดายเอาว่า
 เป็นนิทานแต่งขึ้นแล้วเล่นทั้งอัน เหมือนเรื่องวรัญ ๆ จักร ๆ เทลวโหด
 ไม่สมควรที่จะเอาใจใส่ต่อไป แต่ตามความเห็นของข้าพเจ้าเองเห็นว่า
 จะว่าเป็นนิทานไปหมดก็เที่ยวไม่ได้ คงจะมีเรื่องจริง แต่หากเล่าคือ
 เก็บเพิ่มความอัศจรรย์ต่าง ๆ ขึ้น ตามวิสัยของคนในชั้นหลัง ที่ชอบ
 เล่าเรื่องอะไรให้วิเศษ แปลกปลาดเป็นอภินิหารของเจ้านายที่คนนับถือ
 ความจริงอันควรเชื่อได้ในเรื่องนั้นคือ พระร่วงนี้ได้เป็นทั้งพระเจ้า
 แผ่นดินและเป็นวีรบุรุษ เป็นผู้ที่มีสติปัญญาไหวพริบ เช่นการศึกษานะ
 อย่างใหม่ขึ้นใช้ศกน้ำ ที่เรียกว่าชลอมันั้น น่าจะมุ่งความแต่เพียงว่าเป็น
 ภาชนะที่สานด้วยไม้อย่างชลอม ไม้ใช้ปั้นด้วยดินอย่างคุ่มฤโอง และ
 ไม้ใช้ปั้นชลอมกาห่าง ๆ อย่างที่ใช้ใส่ผลไม้ คงเป็นพวกดีและมีชันยา
 ภาชนะจึงชักน้ำได้ไม่รั่ว กล่าวโดยย่อ คือพระร่วงเป็นผู้คิดทำกระดอม
 ฤกษารุ่น เป็นของที่คิดขึ้นใหม่จึงพากันตื่นตื่นเห็นเป็นผู้วิเศษ ที่ว่า
 วาชาลีที่นั้นก็น่าจะอธิบายได้ว่า พระร่วงเป็นผู้ที่พลเมืองนิยมนับถือ
 มาก จะมีบัญชาสั่งอะไรก็กันไปตามบัญชาทุกประการ จึงเป็นผู้ที่ควร
 พระเจ้าพินธุมสุริยวงศ์จะทรงวิทกว่าจะเป็นหัวหน้านำโทษที่เป็นข้าชอบ
 รัตนสีมาให้กำเจ็บ และต้องให้คิดกำจัดเสีย ส่วนนายทหารที่ส่ง
 มานั้น ก็คงจะเป็นผู้ที่มีฝีมือ และทั้งจะให้อภินิหารพระร่วงมากหนักขึ้น
 จึงคงกล่าวว่ามีฤทธิ์มีเดชมาก ส่วนข้อที่ว่าคำคืนมาจากเมืองขอมนั้น
 น่าจะมากเกินไป อันที่จริงคงจะยกเข้ามาทรง ๆ ก่อน พระร่วงจึง
 ได้ทราบเหตุและหลบไปบวชเสียที่สุโขทัย ถ้าขอมได้คำคืนมาแก่พระ

นครหลวง ที่ไหนพระร่วงจะได้รู้คิวและหลบหนีไปได้ ฝ่ายนายทหาร
 ขอมเมื่อมาใกล้ละโว้ ทราบว่าพระร่วงหนีไปแล้ว ครั้นว่าจะออกติดตาม
 ไปก็ไม่สะดวก ด้วยเหตุที่สุโขทัยเป็นราชอาณาจักรไทยอยู่ภายนอก
 ขอมรับเสด็จมาของพระเจ้าพันธุรมุข ทักษิณมาก็คงจะเกณฑ์มาแต่เพียง
 พอรบละโว้ซึ่งเป็นเมืองเล็ก หากจะออกจู่โจมเข้าไปในแคว้นสุโขทัยก็คง
 จะเกิดมีเหตุต้องรบพุ่งกับชาวสุโขทัย กำลังไม่พอ ขอมจึงต้องหันลง
 ใจอุบายเพื่อล้างผลาญพระร่วง คือปลอมแปลงตัวเป็นไทย และไป
 โดยอาการอันดีลับ ประหนึ่งว่าแทรกพินแผ่นดินไป จึงเรียกว่าขอม
 ถ้ำดิน แต่ครั้นไปถึงสุโขทัยแล้ว ไปพบพระร่วงเป็นภิกษุอยู่ ไม่รู้จัก
 จึงเข้าไปถามหาพระร่วง ฝ่ายพระร่วงคงจะเห็นผิดสังเกต เพราะคน
 แต่งเป็นไทยแต่พูดสำเนียงแปร่งเป็นขอม จึงกล่าวประวิงไว้ แล้วไป
 กามโอมวิถ้อออกมาจับตัวได้ แต่อย่างไร ๆ ก็ไม่มีที่สงสัยในข้อที่
 พระร่วงนี้ได้เป็นหัวหน้าทำการสงครามรบพุ่งชิงไชย จนไทยได้เป็น
 อิศรภาพพื้นจากอำนาจขอม ถึงประเทศไทยเอาเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี
 มีกษัตริย์สืบพระวงศ์ทรงอาณาภาพแผ่อาณาเขตยิ่งขึ้นโดยลำดับมา เมื่อ
 พิศแวระพู่คามหลักฐานในทางพงษาวดาร และจดหมายเหตุที่ได้พบแล้ว
 น่าจะเชื่อว่าพระร่วงนี้ ได้ประดิษฐานราชวงศ์ครองกรุงสุโขทัยก่อน
 ก่อนกรุงเก่า และบรรดากษัตริย์ในราชวงศ์นี้ คนทั้งหลายเอานามวงศ์
 มาเรียกว่าพระร่วงเจ้าทุก ๆ พระองค์ พระร่วงเจ้าองค์เป็นปฐมคือขุน
 ศรีอินทราทิกย์ที่ปรากฏพระนามในจารึกศิลาหลักอักษรไทยที่เมืองสุโข
 ทัยเห็นเอง (ชื่อที่ในพงษาวดารเห็นอีกกล่าวว่าทรงพระนามว่าพระเจ้าศรี
 จันทราธิบดีนั้น) ก็ไม่ต่างกันกับความเห็นที่ข้าพเจ้าได้แสดงมา เพราะนาม

จันทราริบทันน่าจะเป็อันเดียวกับจันทราทิศย์ อย่างเช่นพระเนกวิท
 ราชฯ พระมหิตนทราชิราชเนกก่อนามพระอินทราชานันเเอง และอินทรี
 กับจันทรโนโบราณกาลมักใช้ควบ ๆ กันอยู่ เช่นตำแหน่งหลวงอินทรี
 มนตรีก็มีสร้อยต่อว่าศรีจันทรกุมาร ทั้งชื่อเจ้ากรมพระสนมพลเรือนก็มี
 เปนพยานอยู่ว่า ใช้ได้ทั้งอินทราทิศย์และจันทรทิศย์) ถ้าความจริงเป็
 เช่นนี้ไซ้ พระร่วงเจ้าองค์เป็ที่สองนั้น ก็ือพระเจ้าปดุง หรือ
 เรียกในภาษาไทยตามที่จากถูกไว้ว่า ขุนนาคเมือง (อันเป็ชื่อเดียวกัน
 กับเจ้าเมืองซึ่งมาใช้เป็ตำแหน่งขุนนางอยู่ในบึงกุ่มนั้น) และพระร่วง
 เจ้าองค์ที่สามก็คือ ขุนรามกำแหงมหาวราช ผู้ที่จากถูกหลักศิลาที่กล่าว
 แล้วนั้น และเป็ผู้สร้างพระแท่นมั่งสิลาบาท กับมีชื่อควรเห็นความ
 ต่อไปว่า พระเจ้าศรีอินทราทิศย์นี้ได้อภิเษกกับนางเสือง ซึ่งเป็ราช
 ธิการของพระเจ้ากรุงสุโขทัยพระองค์ก่อน ตัวอเหตุที่เป็ผู้สืบพระวงษ์
 ของพระเจ้ากรุงสุโขทัยองค์ก่อนประการ ๑ และเพราะเหตุที่ชาวเมือง
 สุโขทัยได้พร้อมกันถวายราชสมบัติด้วยอีกประการ ๑ พระเจ้าศรีอินทรา
 ทิศย์จึงได้ประคิษฐานราชวงษ์มั่งเมืองในพระนครสุโขทัยสืบมา
 เมื่อเหตุอันควรเชื่อมีอยู่ว่าพระร่วงนั้น มีในพงษาวดารเป็แน่
 แท้ (คือมีกัวยจริง ๆ ไม่ใช่เป็แค่ชื่อในเรื่องเทิทกเท่านั้น) ถึงว่าจะ
 ไม่มีพยานพอจะรู้เรื่องราวของพระร่วงได้ดั่งแท้ ก็นำกิดคาดคุด ว่าเรื่อง
 ของพระร่วงที่กล่าวไว้ในพงษาวดารเห็นอนั้น ความจริงจะเป็อย่างไร
 จึงดองกิดคุด เห็นว่าเรื่องจริงจะเป็ดังที่ได้ผู้กขึ้นไว้ และแต่งเป็บท
 กลอนดังต่อไปนี้

ขี้แฉงความบางข้อ

บทกลอนต่อไปนี้ ถ้าอ่านไปก็ตี ฤๅถ้าแม้ว่าจะได้ออกโรงเด่น
แปลครกก็ตี ผู้อ่านบทกลอนฤๅผู้ดูแลครกจะพบข้อที่น่าสงสัยฤๅน่า
ท้วงอยู่บ้างบางแห่ง จึงขออธิบายชี้แจงแก่กระตุลวงนำไว้ดังต่อไปนี้

๑. นามบุคคลในเรื่องนี้ ที่มีกล่าวมาในพงษาวดารเพ็ญมณีแก่
พระร่วง นักขุม และพระเจ้าพันธรมสุริยวงษ์ ส่วนนามแก้วจอมคำคินนั้น
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครานุรักษ์วิฑูริย์ ได้เป็น
ผู้ทรงชานนามว่าพญาเศโรชนก่อน เมื่อทรงแต่งบทกลอนเส้าหรับร้อง
ประกอบกับภาพองค์เรื่องจอมคำคิน ซึ่งสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช
เจ้าฟ้ามหาพิชัยมหาราช ได้ทรงวัดเส้นเทีหอพระสมุควชิรญาณเมื่อปี
ร.ศ. ๑๑๓ นั้น และบทกลอนนั้นก็ใช้ร้องกันมาเรื่อย ๆ จนกาลบัดนี้
ชินกันเนามากแล้ว ทั้งชื่อเศโรชนนั้นก็เข้าที่อยู่ และใครจะเดียงว่าผิดก็ไม่
มีหลักอะไรจะเดียง จึงคงใช้ชื่อแปลเศโรในเรื่องนี้ ส่วนนามบุคคล
อื่น ๆ ข้าพเจ้าชานเนช้นตามเหมาะใจ เช่นนางแม่ให้ชื่อนางจันทน์ อัน
เป็นชื่อไทย ๆ แก่ถ้าไม่ได้ชื่อเช่นนั้นจริง ๆ ก็ขอถือไทยเด็ก เพราะ
หาหลักฐานอันใดมิได้

๒. คนไทยในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าเกณฑ์ให้ไว้ผสมสูง อย่างที่เรียก
กันตามภาษาละครว่าผสมลาว เพราะข้าพเจ้าเชื่อแนแนอนโดยมีหลักฐาน
อยู่ว่า ไทยสมัยพระร่วงนั้นไว้ผสมสูงปนแน่ ก็รูปร่างต่าง ๆ ที่ปรากฏ

ในโบราณสถานแปงพอนอยู่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าไทยจะได้ไฉนสูงส่งกัน
ลงมาจน แม้พวกกรุงเก่าก็น่าจะพึ่งมาก็คงเมื่อราวแผ่นดินพระมหา
จักรพรรดิ ฤ็พระมหาธรรมราชา ถ้าจะให้เขาเทศน์ข้าพเจ้าก็จะใคร่
เคาว่า คงแปงเมื่อรบกับพม่าบ่อย ๆ ไทยจึงตกจมเสียเพื่อให้แลเห็น
ผลิตภัณฑ์โดยฉันทัก ส่วนชาวเชียงใหม่และเมืองขึ้นของเชียงใหม่แปง
พวกข้างพม่าจึงมีตกจม ยิ่งคงไฉนสูงส่งมาจเราวแผ่นดินพระนารายณ์
จึงตก ชรอยจะแปงเพราะชาวกรุงศรีอยุธยาบังคับให้ตก ส่วนผู้หญิง
ไทยนั้น คงไฉนชวยก่อนมาถึงแผ่นดินเชลยหลวงบรมโกศก็ยังมี
ชวย ทั้งปรากฏอยู่ในภาพยี่เหวือ ซึ่งเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ (กึ่ง)
ได้ทรงพระนิพนธ์ มีความว่า "กิดอนงคองคเฮอร์ ภูมิประบ่าอ่า
เอียมโร" ทั้งนี้ การที่ผู้หญิงชาวไทยตกจม ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะ
แปงเมื่อเสียกรุง จึงตกจมสิ้นให้คล้ายผู้ชาย เพื่อจะได้ปลอมตัวแปง
ผู้ชายได้ง่าย ๆ ในขณะเมื่อทมิพม่า ส่วนพวกชอนนั้นได้ความตามรูป
ที่ม้อยที่นครธมว่า พวกท้าวพญาไฉนชวยมุ่นเมาตี แต่ผู้เนือตกจม
บนเส้าหลังประบ่า

๓. คำว่าบีนที่ใช้ในเรื่องชอนคำคินนี้ ต้องเข้าใจว่าคือธนาญา
นาไม้ ไม่ใช่บีนเชิงค้วคินคำ ซึ่งเป็นของพม่าจะมีขึ้นใหม่ในแผ่นดิน
พระไชยราชากรุงเก่าเท่านั้น อาวุธโคที่มีเกวี่องส่งลูกศรจากกระสุนไป
ประหารโคไกล ๆ ตามภาษาไทยเรียกบีน เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดมีอาวุธ
ชนิดที่เอาโครบคินคำจุดไฟแปงเก่าถึงส่งกระสุนไปประหารนั้นขึ้น จึงเรียก
ว่าบีนไฟ เพื่อให้ทราบชนิดของบีน เหมือนเรียกเรือที่คินค้ววแรงไฟ

ว่าเรือไฟ ที่อธิบายนี้เพื่อบอกกัมเมให้ผู้อ่านหวังว่าข้าพเจ้าไปเกณฑ์ให้
คนโบราณใช้ของที่ยังมิได้มีเข้ามาในเมืองเราสมอัน

๔. คำที่ใช้พูดกับพระร่วงว่าพ่อเจ้า และกับนางจันทน์ว่าแม่
เจ้านั้น เกือบในเขตชลพายเขาที่ยังพูดถึงเจ้าผู้ครองนครว่าพ่อเจ้า
และนางชานาเรียกว่าแม่เจ้า เป็นภาษาแปรจากอยู่ว่า คนไทยเก่าพูดเช่น
นั้น ภาษาที่พวกไทยเหนือพูด ถ้าพิจารณาที่ดูเทียบกับหนังสือเก่า จะ
เห็นได้ว่าทรงกันอยู่โดยมาก ถ้อยคำสำนวนที่เปลี่ยนแปลงไปมากก็แก่
ในหมู่ชาวกรุงเท่านั้น

๕. ในตอนจบ เมื่อพระร่วงได้รับอัญเชิญขึ้นทรงราชย์แล้ว
ข้าพเจ้าแก้ให้แก่เขาวังทั้งยังแนวอยู่ ซึ่งมีหลักที่ควรหมิ่นยกมา
สันนิษฐานได้ว่าไม่ผิด คือในหลักศิลาอักษรขอมที่เมืองสุโขทัย มีข้อความ
กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระอัครวิสิษฐวรางษาม ทรงพระศิวีทรา
ทรงผนวชในวัง แล้วจึงไต่ทรงพระดำเนินด้วยพระบาทไปจนถึงวัดบำ
มะม่วง และประทับจำพรรษาอยู่ใหนักันั้น ก็ทรงผนวชทำในวังได้
แล้ว เหตุไฉนการลาผนวชจะทำไมได้ ถ้าจะอ้างอย่างใกล้เคียง ๆ ก็ได้
คือเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไต่ทรงรับอัญเชิญเสด็จ
ขึ้นผ่านพิภพ ก็ได้เสด็จจากวัดบวรนิเวศวิหารเข้ามาลานแนวในพระ
บรมมหาราชวัง

ตามทีชแจงมาแล้ว ๔ ข้อนี้ หวังใจว่าจะพอเป็นพยานให้เห็น
ได้แล้วว่า ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะให้เรื่องราวเป็นไปคล้ายทางที่น่าจะ
เป็นจริงอย่างมากที่สุดที่จะเป็นไปได้ แต่ถ้าเมืองมีชัยบกพร่องฤทธิ
อยู่บ้างแห่งหนึ่งแห่งใด ก็ขอจงอย่าได้ถือโทษเลย

ว่าด้วยลักษณะแห่งคัวลคร เครื่องแต่งตัว ๗ ล ๗

คัวลคร

พระร่วง อายุระหว่าง ๒๐ ถึง ๒๕ ปี รูปร่าง ว่องไวเฉลียวฉลาด
ทอนกันแก่งท้าวอย่างนาขโอง หัวผมสูงมีกรวยหน้า ผักหน้าก่อนจะไป
จากละโว้ มีคาบคักทองสพาทหลัง ถือศร ทอนหลังแต่งเป็นพระท่มผ้า
สีเสกแก่เกือบแดง ประคกแดง กระโหลกหัวโล้น ถือไม้กวาดค้ำยาว
เมื่อกวาคัวคักหม่นคอง พอยะขึ้นเวดหม่นคลุ้ม

หลวงเมือง อายุราว ๔๐ ฉลาดไหวพริบ มีฝีมือ แก่งทวยยืนเทวียง
หัวผมสูงมีมาโลงทอง ผักหน้า เมื่อกจะออกรบถือศาบ

กรมการไทย แก่งเครื่องเสนา หัวผมสูง ผักหน้า เมื่อกจะออก
รบถือศาบ

พระมหาราชครู แก่งเครื่องขวี ท่มผ้าแดงน้ำ ฎีเสื้อกรูทักได้
ผมมวย ไม่ผักหน้า ถักทวนศ

นายมันับนยาว อายุราว ๓๐ ว่องไวใจกล้า ช่างหลบช่างหลัดค้อย่าง
ชาวป่า แก่งท้าวใส่เสื้อผ้าไม่มีแขน ลงอันค็อกแลหลัง ผูกกระดูก
ใส่กางเกงไทยไม่รุงผ้า หัวผมสูง โทกผ้าประเจียด ไม่ผักหน้า มีทวนศ
ขำมสพาทมีหน้าไม้สพาทหลัง ถือทอก

เจนไทย ใส่เสื้อยักไม่มีแขน ใส่กางเกงไทย ผมสูงโทกผ้า
ถือพลองบ้างคานบ้าง

นางจันทน์ แต่งเครื่องนาง วัคเกล้าแปด เมื่อออกรบถือดาบ
ท้าวพันธมสวียังมี แต่งยื่นเครื่อง สรวรรณสามชอก ผักหน้า
เขียนตัวให้กังจนเห็นโศกหน้าว่าเป็นเขื่อนไม่ใช่แก้วจริง ทนวดเขียนอย่าง
พรายปากหัวโชน

พญาคช อายุประมาณ ๔๐ เศษ มีฝีมือ ทนงตนแป้นคนแก่
และศุกุไทย แต่งตัวนุ่งผ้าโจงกระเบน ไม่มีสนับเพลา (เพราะ
สนับเพลาเป็นของไทยแท้ ขอมมิได้ใช้ รูปที่แต่งรบแป้นเพยานอยู่ ผ้า
นี้เก็บงุงอย่างที่เราเรียกว่า "ถกเขมร" นั้นเอง แต่ถ้าจะให้ลดกรนุงเช่นนั้น
ก็ดูจะไม่สู้เหมาะ จึงต้องผ่อนลงแป้นโจงกระเบนเท่านั้น) เสื้อแขน
กับตัวสีเขียวกัน หัวผมมุ่นหลังให้กังจนไป และมีนุ่งที่เบี่ยงบน ไม่ใช่
ที่ท้ายทองอย่างมวญ มีกรอบหน้า ไม่ผักหน้า ถักทวนวดและเขว ถือกร
เมื่อปลอมเป็นไทยนั้น แต่งอย่างเขมรก็เป็นยาว มีอาวรุช่อนในตัว

นักกุ่ม อายุประมาณ ๓๐ เป็นคนเชื้อ ๆ ไม่เจตยวดลาด ใจกล้า
ไม่ยอมแพ้ แต่งตัวคล้ายเขมร หัวผมมุ่น ไม่ผักหน้า ถักทวนวด

เสนาขอม แต่งตัวนุ่งผ้าโจงกระเบน เสื้อสีเขียว หัวผมสั้น
มีกรอบหน้า และมาไสทอง ไม่ผักหน้า ถักทวนวดบ้างเขวบ้างตาม
สมควร ถือทอกกับโล่ที่กลมขนาดใหญ่

(หมายเหตุ-อนึ่ง ขอมให้ใช้กิริยาเช่นและว่าคล้าย ๆ กัน เพื่อ
ให้เห็นผิดกับพวกไทย)

เขนขอม ทุ่งผ้าตกเขมร ใต้เสียดีกแขนยาวสีน้ำตาล (สมมุติว่าไม่ได้ใส่เสื้อเลย) ผสมสี โปกผ้าสีแสด ถือหอกกับได้หักลมบ้าง ระวังบ้าง

ชาวเมืองสุโขทัย แต่งตัวต่าง ๆ กัน ทุ่งกางเกงแดง ๆ บ้าง ทุ่งผ้าทับกางเกงบ้าง เสื้อมีแขนบ้าง ไม่มีแขนบ้าง ใส่หัวผมสูง โปกผ้าสีต่าง ๆ ฤาไม่โปกบ้างก็ได้ ผู้หญิงทุ่งจับ ท้มตะเบงฆวน ผ้าสีต่าง ๆ เกลาผมสูง ถ้าจะมีแป้นกัญญาสามแฉกก็ท้มผ้าสีแสดแก่ รัตปรีชคสีแสด พรหมแดงแก่งขาวไว้ผมมวย ถ้าจะเป็นตัวก็สำหรับเข้า กระบวรแพทให้แก่งคล้ายพระมหाराชครู

(ขอมเมืองสุโขทัยแต่งตัวต่าง ๆ กัน) - ผู้หญิงทุ่งจับ ท้มตะเบงฆวน ผ้าสีต่าง ๆ เกลาผมสูง ถ้าจะมีแป้นกัญญาสามแฉกก็ท้มผ้าสีแสดแก่ รัตปรีชคสีแสด พรหมแดงแก่งขาวไว้ผมมวย ถ้าจะเป็นตัวก็สำหรับเข้า กระบวรแพทให้แก่งคล้ายพระมหाराชครู

เครื่องโรง ๑๑๑

- ๑. เกวียน สัก ๓ ๗ ๔ เล่มพอเป็นสังเขป สำหรับออกกับ
นักขัตตมีโคเทียม คือคนลากแ่งใส่หัวโค ลากเกวียนละคู่
- ๒. กระจ่อม สานเสร็จ มีพอกคร มีคานพร้อมสำหรับทาบ
- ๓. เครื่องสังวอย สำหรับพระร่วงบวงสรวงที่ทะเลชุบศร มีโต๊ะ
อย่างไทย ๆ วางเครื่องสังวอย คือหัวหมู เบ็ด โกว รมทั้งข้าวและแคง
มะพร้าวอ่อน กลั้ว ฯลฯ มีราวเทียนอย่างโบราณ คือมีแปะเชิงตั้ง
มีราวแป้นรูปคล้ายธนูหงาย มีจิงกล ๒ อันที่บนราวมักเทียนเล่ม ๑
รูปกระดาดเล่ม ๑ (ราวเทียนนี้ใช้สำหรับนางจันทน์บูชาด้วย)
- ๔. ข้าง สำหรับเคโซซี่ แ่งเครื่องช่างดลคร
- ๕. สัประทน สีแคง กัณเฑาะ กับนางจันทน์
- ๖. กระจ่อม สำหรับนางจันทน์นี้ เทียมโค
- ๗. ไม้กวาด กำยขาว สำหรับพระร่วงกวาดลานวัด
- ๘. เขือก สำหรับโคมวัดมักเคโซ
- ๙. ราชรถ ที่เกยพระร่วง ใช้รดลคร มีพุ่มบานไม่รู้รุ่ยแดง
จัดบนพานสองชั้นวางบนเบ็ดลังก์ เมื่อพระร่วงจะขึ้นจึงยกพุ่มลง
- ๑๐. พระกลด กำมดอ
- ๑๑. บังสูรย์
- ๑๒. พัดโบก
- ๑๓. เครื่องสูง คือฉัตรและบังแทรกครบตำรับ

๔๑๑

พระร่วง

หรือ

ขอมดำดิน

บทร้อย

๐ เมื่อนั้น พระร่วงผู้มีอัชฌาไทรย เป็นพ่อเมืองเลื่องชื่อฤๅไกล
ครองไทยละโว้ธานี ทั้งเก็บคานส์นชีวาคม์ เป็นทายาทครอบครองบุรีศรี
โดยความนิยมอินดี ในที่ควงจิตนเวกร ฯ ๔ คำ ฯ

ทนายแปลง ๐ แก่พระร่วงนั้นไซ้ไว้รสนุก เป็นทุขร์เผ้าทอก
ฤทัยถอน สงสารประชาราษฎร ล้วนเคื้อควอันเหลือล้ำคณณา ค้ำย
ว่าพิชพรตธัญญาหาร แสนกัศคารแห่งแล้งเป็นหนักหนา มีหน้าข้า
กรรมมันพิญเณินมา จวบเวลาช่วยน้ำนำข้าใจ อนิจจาเป็นข้าเจ้ากรุงขอม
ต้องยินยอมสารพักขมิได้ ออกเอื้ออกกุศูกระไร เกิดเป็นไทยต้องเป็น
ทาสอนาณัก จำต้องยอมให้ขอมจิกหัวใช้ ยิ่งคิดไปฟุ่มฟอกแทบหัก
ทำไฉนจะได้พ้นเงื้อมมืออักษั ให้ชนเชื้อประจักษ์ได้สักรว ฯ ๘ คำ ฯ

ว่าข ๐ เหลือบเห็นหลวงเมืองผู้ลลาค เข้ามาอภิวัตน์เื้อผู้ทรง
หน้า ยัมพลางทางมีบุญธา มาค้ำยเหตุผลอุบลโค ฯ ๒ คำ ฯ

๔๑๑

พระร่วง - อ้อหลวงเมือง มีธุระอะไรฤๅ

หลวงเมือง - บัดนี้ข้าพเจ้าคุมพวกไพร่หลวงขอม มาจากพระนครหลวง เพื่อมาทวงสวนน้ำละเจ้าข้า

พระร่วง - คุณเอาเด็กนะเจ้ากรรมนายเวร จำเพาะจะมาเกณฑ์กันเวลานี้

หลวงเมือง - ที่จริงก็จำเพาะถึงกำหนดที่ส่งสวนน้ำจริง ๆ นะ เจ้าคะ ข้าเจ้าได้กราบเรียนพ่อเจ้าแล้วว่าถึงกำหนด สวนน้ำเขาไม่เคืองศเคยรอให้เลย

พระร่วง - ทราบแล้ว เราบอกเองว่าให้เลย ๆ ไว้เสียบ้างสักครั้ง เพราะพวกเราถูกก็กำลังอึดอัดขัดสน ถ้าจะเกณฑ์ให้ขนน้ำไปส่งให้จงได้ ก็เสมอกับใช้ให้ไปตาย จริงๆไม่เล่าหลวงเมือง

หลวงเมือง - จริงละเจ้าข้า แค่ว่าเมื่อก่อน ๆ ถ้าส่งข้าล่าไป แม้เล็กน้อยก็เคยถูกเร่งรัด ฝ่ายเราซัดซิ้นไม่ได้ก็ต้องจำใจไปนะเจ้าข้า

พระร่วง - เอาเด็ก ทรวานี้เราจะส่งไปผูกจ้ออันนอน ขอผืนผ่อนตุสักราวหนึ่ง เมื่อจะสำเร็จบ้าง ๆ

บทร้อง

ร้อง ๑ ทราบเหตุแล้วลุกขึ้นแค้นองค์ ชวศทรวงแค้นงานทานน้อย
ไม่ รับประทานอาหารชาญกักคา ฯ เสมอ ๒ คำ ฯ

๑ ก่อนรับนักคุ้มผู้คุมไพร่ เชิญให้ขึ้นสู่เสภา แล้วเรียกทนาย
ทั้งหลายมา สั่งหาเข้าปลาสักสำรับ ออกมาเลี้ยงดูข้าหลวง แลปลงไพร่พล
พร้อมสรรพ อย่าให้บกพร่องการรองรับ ทั้งเข้าทั้งกับกินกินให้พอ ฯ
๔ คำ ฯ

(ในตอนนั้นพระเจ้าสังฆกรรมการแลทนาย ให้จัดการเลี้ยงคูพวก
ไพร่พลขอม พวกทนายออกสารับกับเข้ออกมาเลี้ยง เจรจาเบ็ทเคตติค
ไปพลางพอสมควร)

○ แล้วพระร่วงพูดแก่นายทหาร ท่านจงฟังคำข้าขอ อันส่วน
น้ำนั้นไซ้จริงไค้รอ ไว้ต่อเวลาเช้าปลาคี ในบั้นนี้แม่ให้ไปส่งน้ำ จะ
ชอกช้ำทุกคนเบ่เบ้ ขอท่านนักคัมเสณี จงมีน้ำจืดคึกคกเมกตา ฯ ๔ คำ ฯ

○ บัคนั้น นักคัมคอบคำพระร่วงว่า ส่วนเวลานั้นไซ้ใจกรุณา
แต่หากเกรงอาญาพระทรงยศ ส่วนน้ำจ่าส่งตรงคอบี เพื่อราชพิธีตาม
กำหนด การส่งน้ำไซ้ไม่เคยงค จะละลดน้ำไซ้ไม่ควรรการ ฯ ๕ คำ ฯ

○ เมื่อเนั้น พระร่วงคอบคำนายทหาร อีคักคัคคัคสนพันประมาณ
ช่าคึกคกสงสารประชาก ถ้าแม่ท่านจะเอาน้ำให้ไค้ จงมีใจกรุณาแก่ช่าก่อน
ช่วยชนเนาสู้พระนคร ขออาให้ค้องร้อนถึงชาวไทย ฯ ๔ คำ ฯ

○ บัคนั้น นักคัมคอบว่าหามีไค้ อันเราจะรับเอาน้ำไป คู้จะ
กระไรไม่เข้าที แต่ก่อนไซ้ชาวไทยเคยไปส่ง น้ำสงวนจนถึงที่กรุงศรี
ไพร่ขอมชนไปไม่เคยมี ถ้าให้คี้ควไทยไปอย่างเพรง ฯ ๔ คำ ฯ

พระเจ้าสังฆกรรมการแลทนาย เจรจา

พระร่วง — เราขอความกรุณาสักทนายไม่ได้ทีเดียวฎาท่าน พวก
ไพร่พลทหารก็มีมาออกมากมายน เราก็ได้จักเลี้ยงคูให้สบายหัวหน้กัน
แล้วความเกิดคานมี เวลาเ้าพวกชาวละไว้ฎาก้ออีคักคัคคัคสน แต่ละคนก็
มีกัจชู่ระที่จะค้องทำมาหากิน ถ้าทำงานไปก็เห็นจะคั้นเนื้อประคาคัว
แน่ละละท่าน

๑๖. พระนิกคัม — ส่วนตัวเราเองมิใช่จะไม่ส่งสารท่านเมื่อไร แต่จะทำอย่างไรได้ ราชกรณเมืองมิใช่เรื่องที่เราจะผ่อนผันได้ตามใจของเราเอง เราก็ต้องยำเกรงพระราชอาญาเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินเหมือนกันนะ ท่าน ๑

๑๗. พระร่วง — ก็มีใช้ว่าเราจะซักขึ้นไม่กักน้ำให้เมื่อไรแล้ว เราขอแค่ให้ท่านกรุณารับน้ำไป พออย่าให้ชาวละไว้อังคณาบวกร้างเสียไป พระนครหลวง ส่วนตัวท่านและไพร่พลหลวงรวมทั้งปวงนั้น โทษ ๆ ก็จะต้องกลับไปอยู่แล้วจึงขอให้ช่วย รับน้ำส่วยไปแทนพวกเรานี้ดีกว่าหนึ่ง ไม่ได้อาทำ

๑๘. พระนิกคัม — ไม่ได้ทำ เพราะถ้าจะทำเช่นนั้นแล้วก็ไม่ต้องการระเบียบแบบแผน ถึงจะเป่าเวลาหากแก่นไม้คเคืองปานใด พวกชาวละไว้อีกได้เคยขนนำไปจนถึงพระนครสม ก็เมื่อมีประเพณีนิยมอยู่เช่นนั้น ก็ไม่พอที่ที่เราจะมายอมให้เป่าไปอย่างอื่นนะท่าน ๖

๑๙. พระร่วง — บหรือ

๒๐. พระนิกคัม — เมื่อเห็น พระร่วงว่าอนิจจาช่างซุ่มเหง่ พวกเราท่อนกำลังนักรบเอง จึงต้องจำยำเกรงท่านผู้เฒ่า แต่ถ้าแม้กรุณาโปรด ท่านจะมีไม่รู้ทาส ไพร่ฟ้าชาวไทยใช้เจียนทาส จะเป่าเครื่องทิวลาความจงรัก แม้แสดงเมตตาวิชาแผ่นดิน คงไม่สิ้นภักดีที่ทรงศักดิ์ ได้ร่วมเอ็นเป็นที่พึ่งท่านนัก แจงประจักษ์ทั่วแคว้นแดนไทย ชาวละไว้อันแก่นแสนเอ้คคัก จะแสวงชกัญชาก็หาไม่ ไม่สามารถทั้งไว้นำไป ขอเสด็จได้กรุณา ๖ ๘ คำ ๖

๐ บัณฑิต ทหารขอมสิ้นหัวแล้วเสร็จว่า ตัวเราก็มียศกษัตริย์จากท่านกองทัพขอมกล จะกตขี้นมเหงะเนงว้าย เครื่องทำลายภักดีไม่มีผล พวกท่านก็คนเราก็คน เมื่อยามจนก็ต้องกตจิตปราณี แต่อัครราชวารีที่ส่งเต็ม ยี่สิบเล่มเกวียนใหญ่จึงได้ที ตัวเราเข้ามาในนครวานี้ เกวียนมีมาสิบเล่มด้วยกัน โฉนจะสามารถบรรทุกหมดค ตามกำหนด อัครราชที่เคอเนน โจเราสงสารพวกท่านแคว้น แต่สุดท้ายจะผันจะผ่อนตาม ๖ คำ ๖

๐ เมื่อนั้น พ่อเมืองจึงพูดอันถาม ถ้าแม้ว่าฝ่ายเราพยายามบรรทุกน้ำได้ตามอัครราชไป จัดบรรจุดลงเกวียนสิบเล่ม พอเต็มไม่เกินกว่านั้นได้ ตัวท่านจะรับขึ้นไป ฤว่าอย่างไรจงตอบมา ๖ คำ ๖

๐ บัณฑิต ทหารขอมศรัทธองมองทุกทำ พ่อเมืองนี้ช่างจำนรรจาต้องหาทางลัดคักคัก อันจะบรรจุดน้ำเต็ม สิบเล่มที่เราเอามา นี้ จะพอเท่าเต็มไซ้เป็นไม่มี อวคคี่เปล่า ๆ ไม่เข้าการ คักแล้วจึงพูดรับคักจะขนน้ำไปสู่ราชฐาน ใส่สิบเล่มเกวียนอย่าไค่นาน จะได้พาทวยทวยกลับเวียงไชย ๖ คำ ๖

เจวจา

พระร่วง - ท่านควรกรุณาพวกเขาโดยแท้ เพราะความอหังการ เหลือที่จะแก้ไข ท่านว่าท่านมีเกวียนมาแต่สิบเล่ม เราจะคักบรรจุดน้ำให้เต็มตามอัครราชให้จงได้ ท่านจะรับไปแน่ละฤ

บัณฑิต - แน่สิท่าน เราเป็นนายทหารของพ่อขุนขอม จะยอมเสีย जानันไม่มีเสียละ

พระร่วง - แน่ะท่าน

นักคุ้ม - แน่สิ อ้ายวีกเลย เราได้ลั่นวาทาไปแล้วไม่ให้เสีย
วาทาเป็นอันขาด ฯ

บทร้อง

ว้าย ○ เมื่อนั้น พระร่วงย้าเถ้จะมีโทษ จึงรีบออกมานอก
ห้องใน เรียกกรมการไทยมาแจ้งการ ฯ เสมอ ๖ คำ ฯ

เจรจา

พระร่วง - นี่แน่ท่านทั้งหลาย เราได้พูดจาว่ากล่าวกับนายทหาร
ขอมเป็นที่ตกลงกันแล้ว ว่าถ้าพวกเราจัดการเอาน้ำบรรทุกในเกวียน
สิบเล่มของเขาได้ให้เท่าอัคราที่เคอส่งส่วย นักคุ้มเขาจะช่วยขนไป
พระนครหลวงเอง

หลวงเมือง - ก็เมื่อก่อนนี้เราเคยบรรทุกเกวียนไปถึงยี่สิบเล่ม
เต็มพอดี มาคราวนี้จะบรรทุกเพียงสิบเล่มเท่านั้น จะมีขาดจำนวนไป
กึ่งหนึ่งฎาเจ้าข้า

พระร่วง - ต้องไม่ให้บกพร่องสิเน้า เราได้ลั่นวาทาไว้แล้วต้องทำ
ให้ได้

หลวงเมือง - พ่อเจ้าจะทำอย่างไร คุ่มแต่ละใบก็แสนจะหนัก
จะบรรทุกซบซ้อนกันมากนักนักฎาก็คงจะแตกหนืด จะบรรทุกน้ำให้เต็มตาม
กำหนดในเกวียนสิบเล่ม ไม่เห็นว่าจะเป็นไปได้อย่างไรเดอนะเจ้าข้า

พระร่วง - เราได้ตั้งใจครีตของมากแล้วในข้อนี้ เราเห็นมีทาง
ที่พอจะสำเร็จได้ แต่ต้องอาศัยรอยขอแรงพวกท่านทั้งหลาย

หลวงเมือง - พ่อเจ้าอำวักก พวกข้าเจ้ายอมตายถวายชีวิตแก่
พ่อเจ้ากรุงนี้ สุดแท้แก่จะมีบัญชาเด็กเจ้าข้า

พระร่วง - ถ้าเช่นนั้นเราจะเล่าอุบายให้ท่านทั้งหลายฟัง ๆ

บทร้อง

สร้อยสนกัศ ○ ท่านจงแบ่งปันแป้นหม้อเหล้า พวกข้าเข้าป่าไผ่
ไพศาล ตักไม้ไผ่มาให้พอแรงการ แล้วจักสานรูปร่างอย่างชดอม
แก่ค้ำด้ว้งที่เหมือนกระจาก รูปร่างกระบุงใบย่อม เอาชันยาภายใน
ไว้ให้พร้อม ใช้กระชอนนี้ตักกวารี ภาชนะเช่นนี้ที่จะเบา คงจะเอา
บรรทุกได้เต็มที แม้อ้ายเราทำได้ตั้งว่านี้ เสนีก็จะต้องชนไป ๆ ๖ คำ ๆ

ว้าย ○ บัดนั้น ฝ่ายพวกกรมการน้อยใหญ่ ได้ฟังอุบายพ่อ
เมืองไทย ต่างคนดีใจเต็มประดา ต่างยกมือท่วม ๆ เกษี ชมบุญนาวรมี
อยู่ทั่วหน้า พ่อเจ้าทรงสติปัญญา พวกข้าจะพันความวิสาขญา ว่าพลาง
ทางกัมบังคมกัศ แล้วชวนกันรีบออกนอกสถาน ต่างจักนำที่กักร
ตามกำหนดศพมาเมืข้าที่ ๆ ๖ คำ ๆ

(ตอนนั้นเจรจาเบ็ดเตล็ด พวกกรมการต่างเรียกร้องผู้คนแก่ชกกัน
ไปตักไม้ แล้วมาจักและสานกระชอม เอาชันยา ทำงานกันไกลาหล
ครู่ ๑ พอสมควรแก่เวลา สมมุึกว่าแล้วเสร็จ จึงนำความไปแจ้งแก่
พระร่วง)

○ เมื่อเห็น พระร่วงปรีเปรมเกษมศรี จึงชวนกรมการตัวดี
ออกจากบุรีรับจร ๆ เชิด ๖ คำ ๆ

๑๓๓ ๑ มาถึง ยังซึ่งทะเลชุมพร บ้างวงสว่างเทพนิกร ฤทธิ์รอด
อาจกุมโพภักดิ์ ๖ ๒ คำ ๖

สระบุหรง ๑ จึงจุกรูปเทียนบูชา ให้อำนาจเทพาณน้อยใหญ่
พระจักรีมีฤทธิ์เกรียงไกร ปรมศวรวิเศษใหญ่และพรหมา เสือเมืองทรง
เมืองเรืองศักดิ์ หลกเมืองอารักษ์เมืองข้า ของงไถ่ทรงเมตตา ให้ข้า
ไต่สมความคิด ยามเอาชดอมเหล่านี้ จ้วงคักวารีจงอยู่คิด อย่าว่าไหล
ไปแม้แก่สัทนิก จงช่วยประสิทธิ์สมปอง ๖ สาธุการ ๖ คำ ๖

วัย ๑ ครั้นเมื่อสำเร็จบวงสรวง กระซอมจ้วงลงพร้อมกัน
ทั้งผอง ไถ่น้ำเค็มเบิรมไปทั้งกอง พวกพ้องต่างคนก็คึกใจ ๖ วัสามลา
๒ คำ ๖

๑ เมื่อนั้น พ่อเมืองผู้มีมือชดดาไศรย แสนศุขเกษมเปรมใจ
เห็นชาวไทยบุญมีโชคคึกครื้น ทหารขอมต้องยอมตามกุ ขนน้ำสู่เนวศัน
เชกชดเก้ คึกพลางชวนพวกพ้องพลัน ให้อันเข้าสู่ธานี ๖ เพลง แล้ว
เชิด ๔ คำ ๖

๑ บัดนั้น นักคุ้มอินเสียงยังมี จึงรีบลุกออกมาดูที เพื่จะ
มีภทพาลประการใด เห็นพระร่วงพ่อเมืองเรืองยศ เสียดลคมมาถึงเวิน
ใหญ่ กับเห็นพลเมืองชาวไทย แบกอะไรกันมาเป็นกำกอง จึงออก
ไปเพื่อคุกรุกระหนก อินรงค์ระเงือกจ้อง เข้าใกล้ไปเพ่งเล็งมอง เห็น
ของปลาดเหลือใจ ชดอมสานใส่หน้าอยู่เต็มแปด อยู่แน่ไม่มีที่รั่วไหล
พ่อเมืองคานันเกระไร บุญญาโวช่างวิจิตรทำ ๖ ๔ คำ ๖

○ เมื่อนั้น พระร่วงรู้สึกนึกข้า บกกระออมให้หอมเอามือคลำ
แล้วจึงกล่าวคำถามไป พวกเราก็นำมาแล้วนี่ จริงคังวาที้แล้วฤไม่
จะบรรทุกเกวียนสิบเล่มไซ้ ไม่อยากปากปานไถละคราวนี้ ฯ ๔ คำ ฯ

เจรจา

พระร่วง - อย่างไรท่าน เราได้นำนำมาแล้ว จะให้เราบรรทุก
ฤยังเล่า

นักคุ้ม - ชอบกลนักหนา ท่านเอาชโลมมาตักน้ำ จะไม่รั่วไหล
ไปหมดฤท่าน

พระร่วง - ไม่รั่วเลย เรายับประกัน

นักคุ้ม - ถ้าเช่นนั้นกับบรรทุกเกวียนสองคู่ก่อนซี

พระร่วง - ได้ซีท่าน ฯ

บทร้อง

ว่า ○ ให้ชนกระออมบรรทุกเต็ม สิบเล่มเกวียนพอได้เต็มที
พวกไทยชื่นชมยินดี อิงมีสรวลเสกข์แฮฮา ฯ ๒ คำ ฯ

(เจรจาเบ็ดเตล็ด ในเวลาชนกระออมบรรทุก)

○ บัดนั้น นักคุ้มช่วยเข็นเมืงเทหน้า ครานี้เสียทีเต็มประดา แต่
ไถลันวจากี้จ่าใจ จะคืนคำก็เสียเกียรติยศ อัปยศชาวไทยจะมิได้
จึงลาพระร่วงบัญชาไว้ วิชาหน้าไปในฉบับพลัน ฯ เช็ด ๔ คำ ฯ

ข้า ○ เมื่อนั้น ท้าวพันธุรมสุริย์วงศ์ทรงชวรงค์ ครองขอม
นครแคว้นเคซอนันต์ ทรงธรรม์ออกท้องพระโรงคารา ฯ ๒ คำ ฯ

ขอมใหญ่ ○ พรังพร้อมบรรดาเสนามาศย์ บังคมบาทจอม
 โผทไพศาล สถิตย์อยู่ท่ามกลางบริวาร คู่คั่งมีขวามเทวีเทวี พระเดช
 พระจอมขอมไซร์ แผ่ไกลไปรอบขอบเขตสิ้น ญวนลาวชาวไทยใน
 แคนกิน โอนเออเทรียบอบกวันเทัน รอดหนีเหลือบเห็นนางทหารมา
 กราบกรานก้มหน้ากราบสิ้น มีคำวิศกร์สตามความพลัน เสน่คนเขยั้น
 จงเล่ามา ๆ ๖ คำ ๆ

เขมรปากท่อ ○ บัดนั้น นักคุ้มบังคมกัมเกษา ความเกรง
 พระราชาชญา เจรจาเสียงสั่นด้วยพรันใจ ด้วยไปรคให้เป็นข้าหลวง
 ไปทางสายตะไต้เวียงใหญ่ ชักลับเสื่อที่พ้อเมืองไทย โทษข้านไซร์
 ใหญ่หลวงนัก แล้วจึงกราบทูลสิ้นทุกสิ่ง ตามความจริงแคงงัก
 พระทรงศักดิ์ พ้อเมืองบัญญาแหลมนัก ชลอมคักน้ำไว้คั่งง่ายคาย
 ข้าน้ำชลอมของปลาค มายังฝ่าพระบาทเพื่อถวาย ชาวไทยจะดีเพราะ
 มีนาย เป็นออกชายฉลาดสามารถจริง ๆ ๘ คำ ๆ

๑๖๖๑

ท้าวพันธุม - โทษชลอมที่มิ่งว่า

นักคุ้ม - นี้พิจะคะ

ท้าวพันธุม - เออชอบกลอยู่ เขาช่างมีสติปัญญาหนักหนา ก็ตัว
 พ้อเมืองมาด้วยอุปปล่า

นักคุ้ม - หากมิได้พิจะคะ ข้าพระองค์ได้เสื่อทำล้นเวลาออกไปว่า
 ดับรรทุกน้ำให้ได้เท่าจำนวนเต็มในเกวียนสิบเล่ม ข้าพระองค์จะรับ
 ขนมาให้ เขาบรรทุกได้แล้วข้าพระองค์ก็จำใจต้องขนมา หากไม่จะเสีย

วาทพวกราชไทยก็เห็นได้ การทรงใช้พระราชาอาชญาไม่ทันเกล้า
พันกระหม่อม ฯ

บทร้อง

วัย ๐ เมื่อนั้น ท้าวพันธุกรมทรงฟังแล้วนั่งนิ่ง ไทยคนนี้มีปัญญา
กล้าจริง ๆ จะละทิ้งข้าไว้ไม่แปลการ จึงมีพระราชบัญชา แค้พญาเคโซ
ยอกทหาร ทวีเรานี้มีบุญญาธิการ ไม่มีใครเปรียบปานแก่เติมมา บัดนี้
พระร่วงเมืองละโว้ มีปัญญาอะไซ่ทั้งใจกล้า ไม่เกรงซึ่งราชอาชญา ทั้ง
ไว้ข้าจะทำราคาญใจ จะตั้งคนขึ้นเป็นผู้วิเศษ ก่อเหตุกำเริบเคิบใหญ่
พญาเคโซชาญไซ่ จะรีบไปกุมจับอ้ายสำคัญ พยายามจับไปมาให้กู
จะไต่คุหน้กนที่แก่กัน แม้มันผู้จึงก่อยด้างชีวิต อย่าให้มันคงอยู่กู
ว่าคาญ ฯ ๑๐ คำ ฯ

๐ บัดนี้ ออกญาเคโซใจหาญ น้อมเศียรประณตบพมาลย์
ทูลพระผู้ผ่านแผ่นดิน ข้าจะขอรับอาสา จับพ่อเมืองมาให้จงได้ แค้
ถ้าแม้มันเกล้าซึ่งไซ่ ข้าจะไม่ไว้ชีวิต แม้ว่าพระร่วงยังคงอยู่ ข้าไม่ขอ
กินสู่เชกษัตต์ จะคามปองจงผลาญสังหารมัน ให้ทรงธรรมสันเสียน
พาลา ทูลเสด็จถวายอภิวาทน์ แทบบาทพันธุรนาถา ออกจากพระโรง
รจนา มาเกณฑ์ทหารชาญฉกรรจ์ ฯ เสมอแล้วกราวเขมร (ตรวจพล) ๘ ฯ

ข้างประสารงา ๐ ท้าพนำนักกุมคุมพล นักสุคนธ์บึกกรวาแรงขัน
บึกช้ายนักแก้วเขสอนันต์ นักสุวรรณทพพิลึงเกรียงไกร ออกญา
เคโซวิราชาญ ชันรัชชสารทัวใหญ่ ไต่ฤกษ์ให้เลิกทัพไซ่ ออกไปละโว้
ภาวา ฯ เชก ๔ คำ ฯ

ว่า ย ○ บัคนั้น นายมันนี่เขาวชาบบ้า เคยท้องเที่ยวแถวแนว
พนา ตามประสาพรานป่าสมุนไพร พะเอินเข้าไปแคว้นแควนเมืองขอม
เพื่อค้อมหาศักร์น้อยใหญ่ ไปตั้งหมู่บ้านแถบนั้นไซ้ร้ จึงไ้ถิ่นคำ
ว่า ฎกัฎ ว่า พญาเศโษวิชาชาญ ยกพลทวยหาญตามรับสั่ง พรังพร้อม
พลพลกำลัง จะไปยังละโว้ธานี เพื่อจับพระร่วงพ่อเมือง ผู้ทำกรรม
ชุนเคืองบพทวิ จำเราจะรีบจรลี ไปแจ้งคคให้รู้ตัว คคพลางจกแจง
แก่งกาษา เขาผ้าประเจียดโพกหัว จับหอกแลเป็นประจักษ์ตัว มิไ้กัถลัว
รีบคั้นอะวัญไป ฯ เชค ๑๐ คำ ฯ

○ เมื่อหัน พระร่วงพ่อเมืองเปนใหญ่ แลเห็นนายมันพรานไพร
มากวามไหว้จึงมีวาจา มีเหตุไคมาทาทหน้าคั้น ถือบั้นกถลัวไคไรทำไมหา
กูเห็นแก่ไทแ่ไคโรมา มิงกล่าส้นค้ไคไม่มีกถลัว ฯ ๔ คำ ฯ

สารดี ○ บัคนั้น นายมันนอกมือทวมหัว ที่มานี้มิใช่เพราะภยัศว
พ่อเจ้าอำมวิทายใจ บัคน้พญาเศโษ กุมท้ทใหญ่ไคทานเื่อไม่ จะมา
จับพ่อเจ้าเอาไป ลงโทษทีไคนครรม เขาว่าคคกคชบดเจ้า จึงจะ
เอาประจານเสื่อให้สม เพื่อคคการที่ไคโงจเอนม เปนล่่มจมนแ่นแล้วไค
กราน ๖ ๖ คำ ฯ

เจรงา

พระร่วง—อะไร พญาเศโษนะเราจะมาจับตัวกูแ่นละฎ
มัน—แ่นแล้วเจ้าข้า เพราะขอมมันว่าพระร่วงเปนพ่อเจ้า ทูตเกล้า
ทูตหัวของคนไทย บุญบารมีฎาไคสไปจนถึงแ่นแคว้นแควนขอม
ทำชลอมกัคน้ำแทนเื่อเงแทนกุ่มก็ไคไคไม่รว้ เขาว่าจะคังตัวเปนน้กับุญผู้

วิเศษ จะก่อเหตุกำเริบในหมู่คนไทยที่เป็นข้าขุนชอม จะยอมละทิ้งไว้ไม่ได้ พ่อขุนชอมจึงควรถ้าใช้ให้พญาเดโชคุมกองทัพเข้ามาจับตัวพ่อเจ้าเอาไปลงอาญาที่พระนครหลวง นี่แหละเจ้าข้า พวกชอมทั้งปวงเราเล่าให้ข้าเจ้าฟัง ข้าเจ้าก็มีได้รอรังรับนำความมารายบอก เพื่อพ่อเจ้าจะได้รู้ตัวไว้ละเจ้าข้า ฯ

บทที่ ๑๑

สี่บท ๑) เมื่อนั้น พระร่วงครีตรองมองถนัด อันพวกชอมชุกมาครานี้ มุ่งเอาชีวิตแก่ตัวกู แม้กูจะอยู่ที่อก้าน พวกไทยใจพญาของพ่อผู้ ไทจะยอมพ่ายแพ้แก่ศัตรู กูยังอยู่คงประยุทธสุดกำลัง แต่ชาวไทยไม่ซาญการแรงกล้า เหลือทงสู้ชอมกำลังขลัง เหมือนแสงไฟไปตายวายชีวิตรัง กูจะยังอยู่ไซ้ไม่เข้ที่ จากูจะหลีกเสียดไป สู่แดนสุโขทัยกรุงศรี ขอมรู้ว่ากูไกลบุรี คงจะไม่โจมตีก็ออกไป ฯ ๘ คำ ฯ

ห้าบท ๑) คิดพลางทางมีบุญชา แก่นายพรานบำหาข้าไม้ แม้กูคงอยู่ละไว้ไซ้ เหมือนแสงรั้งพาคคนไทยให้ย้อยับ มึงจงแสวงทำเกินหลง เกินควรเข้าไปให้ชอมจับ แล้วจงเล่าความไปให้แม่ทัพ ประหนึ่งรับสารภาพจริงใจ ว่ากูได้รู้ข่าวคราว สทกหนาวเกรงกลัวทาน้อยไม่ จึงรีบหลีกถหนีไป สู่แดนสุโขทัยธานี ขุนชอมรู้ความฉนั้นไซ้ คงจะไม่ช่วงชิงบุรีศรี ชาวละโว้จะได้อาศัย ไม่ต้องบ่นเบ้าพลอกลาย ฯ ๘ คำ ฯ

๑) บัคนั้น นายมันเพ็งไซ้ก็ใจหาย อนิจจาพ่อเจ้ามุลนาย จะต้องวาวอศบ่นแก่กันเคี้ยว ที่ไทชอมจะยอมไว้ชีวิตกู มันร้ายกาจทากรุนดูนเดีว มันคงคิดคามผลาญประหารเจียว พ่อเจ้าเพื่อวาท้องไปไท

จะพัน มั่นคงจงล้างคอเปเนแท้ แสวะแนคามไปทุกแห่งหน ขอเชิญ
อยู่ท่ามกลางประชาชน ทิวทุกคนเชือกกันประจันบาน ๖ คำ ๖

๑๖๖๑

พระร่วง - เมื่อขอมเขากมาครั้งนี้ มีความปรวณามาแต่ที่ตรง
จับกุมตัวกู ถ้ากูไม่อยู่เสียแล้วมันก็จะสานเวียงกันไปนะ ออมมัน

มัน - พ่อเจ้าไม่รู้ดูๆ ว่าย้ายขอมนะใจมันถลกจกรวจสักเพียงไร
พญาเศโสมันไค้ล้นเวาจาไว้ ว่าจะเอากัวพ่อเจ้ากลับไปถวายเจ้านายของ
มันให้ไค้ ถ้าค่อสู๊กให้ปราบปรามเสียให้แพ้ไป แค่อ่างไร ๆ ไม่ให้
ไว้ชีวิต เพื่อก็คึกการกำเวิบเต็บใหญ่ค่อไปไค้ ขอพ่อเจ้าทูลเกล้าทูลหัว
จงนึกถึงทิวบ้างเด็กเจ้าข้า

พระร่วง - ออมมัน มึงพูดเช่นนี้ยังไม่ถูก ชาวละไว้ทุกคนก็เหมือน
ลูกในไส้ของกู ถ้ากูขึ้นอยู่ชาวละไว้ก็คงจะค่อสู้ขอมไม่ยอมให้จับ ก็
ต้องพากันน่อยยับไปค้วยกันแปล่า ๆ ไม่เข้าการ เหมือนหนึ่งกูจะแกล้ง
ผลาญลูกของกูไค้ กูจึงจะหลีกหนีไปเสียแก่ทิวคนเคี้ยวเท่านั้น มันก็
จะคักเททุกภพพาล การที่ขอมจะมาย้ายเมืองละไว้ก็คงจะงคเปเนแน
ถึงมาทแม่พญาเศโจะยังกงจงล้างผลาญกูให้วอกวาย กูก็จะไค้ตาย
แต่ทิวคนเคี้ยวแะอมมัน

มัน - กั้นเหะเสีเจ้าข้า ทูลหัวจะขอมกาอแต่ทิวคนเคี้ยวฉนี้ ข้าเจ้า
ก็มีความอนาใจ ก็ทูลหัวจะอยู่ในหมู่คนไทยผู้จงรักภักดี ให้เขาช่วย
กันรบรอกค่อคี่บ้องกันทิวพ่อเจ้าจะมีคี่กว่าดูเจ้าจะ

พระร่วง - ไม่ไค้สิวะ กูจะมาพลอยทำให้ชาวละไว้ฉิบหายคาอ

เพราะเหตุทำไม ถ้ามีงัวก็มุ่งจงทำไปตามที่ถูกแนะนำแล้วมีงัวอย่าเอา
ข้อความไปแพร่พรายให้ใครรู้เห็นเป็นอันขาดที่เกี่ยวจะ ฯ

บทร้อย

ว่า ○ เห็นพระร่วงยืนมองคงความคิด นามมันเจ้าจิตรับบริหาร
ข้าจะประพฤติกิจการ ตามพจนานเบญจชา ฯ ๒ คำ ฯ

○ เมื่อมีพระร่วงเกษมสันต์ทรวธา ชื่นชมได้สมจินดา จึงเดิน
เข้ามาห้องใน ฯ เสมอ ๒ คำ ฯ

สามเส้า ○ จัดแจงแก่งองค์ทรงเครื่อง อร่ามเรืองคังดวงแฮโฮ
เหมือนอย่างจะไปประพาศไพร เพื่อตัดสงไสยเหล่าทนาย โภคห้าประ-
เจียยอันถึงลง สอดทรงศกระรุดสามสาย มีคเห็นคู่หัดดีชัศกาย ตามแก้ว
สพวยเฉียงองค์ เก็บของเสมียงอาหาร ที่ต้องการใส่ยามคามประสงค
ฉวยไคธนูเขยทรง เก้าลงบรรโศไกลกลา ฯ เสมอ ๖ คำ ฯ

ไอ้ลาว ○ เหลียวหลังแลดูซึ่งเกหาสน์ เป็นกรรมจำกลาจากเกหา
ชลแก้วกลอกสองแองกา สงสารมารคายอศวิก อยู่หลังจะนั่งแต่
กำสรวล โห่หวานถึงลูกผูกสมัก แต่ไร ๆ ไม่เคยจะพันแก้กัตรี มาห้อง
หักใจร้างห่างไป ครั้นจะไปกราบไหว้อาสา กัดยาทรงเทเหี่ยวไว้งได้
จำเปแจวัง ๆ ก้องทั้งไป เหมือนไม่รักใครโยคี ขอฝากเทวาอารักษ์
ช่วยพิทักษ์มารคามารศรี ห้เห็นมากมณัญชุตี สอนโสภักด้วยฮาไลย ฯ
โอศ ๘ คำ ฯ

บทร้อย

ว่า ○ ครั้นนวก์ออกกลาหายสนัน แสงขึ้นฝันจิตมาจะใหญ่

รับจากละโว้เวียงไทย เข้าไปสู่บ้านวัญ ฯ เชศ ๒ คำ ฯ

๐ บัคนั้น นายมันเป็นชาวคณาธิราช วัลลัศกัศไปโนไพรวัน
มีข้าพลันพบปะประทะทัฬ แสร้งทำตระหนกตกประหม่า ทำท่าเหมือน
หนึ่งจะหนีกลับ พวกขอมล้อมมันชั้นคับ จึงยอมให้จับตัวไป ฯ
๔ คำ ฯ (เจรจาเบ็ดเล็กเล็กน้อยในระหว่างที่จับ แล้วขอมพาไป
ให้เคโซ)

๐ บัคนั้น เคโซโซชาญทหาใหญ่ เห็นทหารจับตัวคนไทย
มาให้ก็แสนเปรี้ยว จึงคั่งกระทุ้งดูถาม จึงบอกความคามจริงเจิวแหว
พวกไทยละโว้ภราา เตรียมการยุทธนาไว้อย่างไร ฯ ๔ คำ ฯ

๐ บัคนั้น พวานบ่าแสวงทำประหม่าใหญ่ เจ้าประคุณเสุกรอ
ชีวิตไว้ จะบอกความจริงใจทุกสิ่งอัน พระร่วงนั้นไซว์ได้รู้เหตุ ว่า
ทัพมาสู่เทศเขตต์ กลัวเกรงบารมีมากครัน จึงพลันเอาตัวรอดพัน
วัลลัศกัศเข้าสู่บ้าน เจ้าประคุณกรวดเอาอย่างงน ละโว้ไซว์มิได้เตรียมพล
ประชาชนไม่รู้เรื่องอะไร ฯ ๖ คำ ฯ

1931

เคโซ - มิ่งว่าพระร่วงหนีไปจากละโว้แล้วอย่างนั้นฤจา

มัน - เจ้าข้า หนีไปแล้ว

เคโซ - มิ่งอย่ามาโกหกกูนะ

มัน - พุโธ โกหกอะไรได้เจ้าข้า ข้าเจ้าเกรงอาญา เจ้าประคุณ
ทูลหัว จนใจไม่อยู่กับตัวแล้วเจ้าข้า

เคโซ - ชาวละโว้ไม่มีใครรู้เห็นอะไรทั้งบ้างเสอญ

มัน - ไม่มีเลยเจ้าประคุณ พระร่วงรีบหลีกหนีไปมิให้ใครรู้เลย
เตโช - ก็มึงทำไมรู้เล่า

มัน - ข้าเจ้าเป็นพรานป่า ไม่ใช่คนอยู่ในบ้านเมือง พอรู้เรื่อง
ทัพของเจ้าประคุณออกมาข้าก็รีบเข้าไปหาพระร่วงเล่าความให้ พอเมื่อ
ตกใจก็รีบหนี ตัวข้าเจ้าเองนั้นก็รีบเสียดแข้งม้า ก็เป็นกรรมเวรพระเอิน
เค็นเข้ามาประสบพบกองทัพ เขาก็จับเอาตัวมา เป็นความจริงเท่านั้นแหละ
เจ้าประคุณ

เตโช - อ้ออ้ายร่วงผู้วิเศษมีภักษีชลาคปานเจ้านองแถมพระแล้ว
มีแอ้งจะแก่นกึกการ ถ้าเว็บเสิบสานไม่เกรงพระราชาอาญา อดผู้ชาก็
อ้ายคนไทยใจมันกล้าสู้แก่กระต่ายก็ไม่ได้

มัน - (แสดงกิริยาออกเคือง แล้วหลุดปากออกมาว่า) เสือนอน
ก็ว่ากลัว ไม่มีตัวว่าแกตั้งหนึ่ง เห็นไม่เอาจริงละก็-

เตโช - มึงว่ากระไรวะ

มัน - (ใ้สติจึงทำท่าทางเป็นกลัวตัวงอไปอย่างเค็ม แล้วขมมือ
ไหว้ตอบว่า) หามิได้เจ้าประคุณเทวดา ข้าเจ้าเฉลยตัวบ่นเข้าไปตาม
ประสาพรานไพร จิตใจมันไปพะวงอยู่ที่ตรงเสื่อสมิงที่ข้าเจ้ายิงไว้ที่หนึ่ง
แล้วไม่ตาย มันแกตั้งนอนหนึ่งไม่คังกาจ จนอ้ายลูกน้อยมันเดินแล้ว
จึงซนเชื่อเข้าไปให้อ้ายไคร่งมันกะกรุบปุบเคี้ยวเลือกโทรมทั่ว

เตโช - อ้ออ้ายมาเป็นบ้านเราแล้ว แต่ในการยิงเสื่ออิงสาอะไรกัน
กูดชากรู้ว่าอ้ายพ่อเมือง คนสำคัญนะมันไปแทงหนแต่บสโต

มัน - พระร่วงทำว่าจะหนีไปหาใครอยู่ไหนแดนสุโขทัยนอก

โหม่นและเจ้าช้ำ

เจอรจา - แนนดาเว

มัน - ข้าเจ้าไต่ยันท่านกล่าวฉนั้น ๗

บทร้อย

เขมรเบ้าโบไม้ม ○ บัคนั้น เทโชพังแล้วไม่สงไสย จึงเงิ่ง
นิกกริกโคร อันวาศุโขทัยธานี เปนเมืองภายนอกอาณาจักร จะฮัก
ฮักกะบึงไปดิ่งที่ สุโขทัยกำลังสพรั่งคี จะก่อตึกงยากลำบากนัก จำกู
จะคึกซึ่งอุบาย ลอบล้างทำลายปรบักษ์ กูจะลอคคอกไปมิให้พัก ลอบ
ลักฆ่าฟันให้บวรไสย ๖ คำ ๗

ว่าฮ ○ คึกแล้วจึงสั่งนักคุ้ม เจ้าจงอยู่ควบคุมทัพใหญ่ กัวกู
จะปลอมแปลงไป กระทั่งสุโขทัยธานี จะแต่งกายให้เหมือนคนไทย
เล็กลอคคอกไปสมถวิล ดัดบับเหมือนแก้วภูคำคืน กงไค้เสร์จสันคัง
จินเทา ๗ ๔ คำ ๗

เขมรเอวบาง ○ แล้วจึงจัดแจงแต่งกาย ให้ลมน้ายแมนไทยเช่น
ว่า เลือกสรรอาวูรสาทรา ซ้อนในเกษาเรือบร้อย มุ่นเกล้าเมาลิตวีใหม่
เหมือนเออย่างแบบไทยใช้สรอย จึงรีบเลี้ยวลศกครอย ไค้กัยตึกคาม
พระร่วงไป ๖ เซ็ค ๕ คำ ๗

ว่าฮ ○ บัคนั้น นายมันพรานบ่าวชดมาไครอย ทำเสียงมแจ็ยม
กัวนังไว้ แค้ใจกลังกลุมกลุ้มจริง ๆ ฮ้ายพญาเคโรมันเบ็งฮาจ สบ
ประมาทคนไทยก็ฮ้อมรัง แต่ความแม่ไมไหวคัง เหมือนเทอกทงมุด
นายให้วายนันห์ จึงคอยมองหาช่องจะแหกล้อม จนพวกขอมล้มพลับ

ทุกแห่งหน จึงค่อยเล็ดลอดหนีจากวิพล วัลคันไปละไว้อาณี ฯ เชิดฉิ่ง
แล้วเชิด ๒ คำ ฯ

(นายมันค้อยคูที พอเห็นผู้ที่ควบคุมหลับ ลูกชื่อน้องจะหนี
แต่ผู้คุมตื่นขึ้นจับไว้ได้ นายมันแก้ตัวว่าแหวน จะไปหาไม้มากองไฟ
พวกผู้คุมเห็นตัวอ จึงชวนแก้แหวนไม้มากองไฟ นั่งผิงไฟกันอยู่ นายมัน
แอบเอาฮาโรยลงในไฟ พวกขอมก็หลับ นายมันจึงหนีไปได้)

๐ ครั้นถึงซึ่งคุ้มพระร่วงเจ้า เข้าไปหานางจันทน์โฉมศรี แล้ว
จึงแถลงแจ้งคดี กามที่มีภักซ์อันคราว ฯ ๒ คำ ฯ

คำหวาน ๐ เมื่อนั้น นางจันทน์ได้ฟังก็ใจหาย อนิจจาแก้ว
ช่างคู่กาย ลูกชายหายไปก็ไม่รู้ กรรมจริงไว้ผัวตัวผู้เดียว แลเหลียว
ก็เห็นแต่ลูกอยู่ ภูไม่ยอมเสียให้แก่ศัตรู กุจะสู้จนกว่าจะวายปราณ ฯ
๔ คำ ฯ

กระบอก ๐ เชยทนายไว้ ๆ ใครอยู่นอก ึ่งไปบอกหลวง
เมืองเกษมเทหหาร กุจะยกไปสู่ศัตรูพาล ถึงจะมีวชิราเมณก็คามที่ ฯ
๒ คำ ฯ

๑๖๓๑

นางจันทน์ - เชยอำมรทนายใครอยู่นั้นบ้างวะ

ทนาย - อยู่เจ้าข้า

นางจันทน์ - ไปตามหลวงเมืองมานี่

ทนาย - หลวงเมืองมาอยู่ที่น้ำคุ่มแล้วเจ้าข้า

นางจันทน์ - ทีละ บอกมานี่ (ทนายออกไปตามตัวหลวงเมือง

กับกรมการอื่น ๆ เข้ามา (นางจันทน์จึงพูดต่อไป) ... นี่แน่หลวงเมือง
ท่านรู้เรื่องรูปร่างอะไรบ้างแล้วฤยัง

หลวงเมือง - ข้าเจ้ากำลังนั่งฟังเขาเล่าอยู่เดี๋ยวนี้และเจ้าข้า ข้า
เจ้าจะขออาสาไปรับพุ่มอ้ายพวกขอมโดยฉับไว ... แม่เจ้าอย่าอนาทร
ร้อนใจไปเสียนะเจ้าข้า

นางจันทน์ - ดีแล้ว ไปจัดแจงเตรียมรับพลไว้ ... ข้าเราเองก็จะไป
ด้วย เป็นตายก็อย่าให้อ้ายชาวหน้าขอม กวาทที่จะแพ้ง่าย ๆ นั้นไม่ยอม
ยอมตายเสียดีกว่า

หลวงเมือง - แม่เจ้าจะไปด้วยทำไมเจ้าข้า หากจำเป็นไม่ พวก
ข้าเจ้าจะรับอาสาไปจึงไซ้ ยอมตายถวายชีวิตทั่วกันในวันนี่

นางจันทน์ - ที่ท่านพูดมานั้นก็โดยความจริงรักภักดีเราชอบใจ แต่
ถึงเราเป็นหญิง เราก็เกิดมาในตระกูลไทยเชื้อชาติกันครบแท้ ๆ ทั้งเรา
ฤ ก็เป็นแม่พระร่วงพ่อเมือง เมื่อตัวลูกชายไม่อยู่แล้ว เราก็จะต้อง
ไปแทน ชาวละโว้จะลำบากยากแค้นอันใด เราก็จะได้เสมอหน้ากับพวก
ท่าน อีกประการหนึ่ง ในเวลานี้ลูกเราจะไปตายอย่างไรก็ไม่มีใคร
ถ้าลูกเราตายไปแล้ว ... ข้าเราจะอยู่แบกความทุกข์ข้ออีกก็เห็นไม่ไหว
เพราะฉะนั้น เราจะไปกับกองทัพ ... ฤ การซึ่งไซ้ได้ช่วยอ้ายพวกตัวกูของ
ลูกชาย ให้มันยับยั้งดับหายพ่ายแพ้แก่ฝีมือไทย ... ฤ ถ้าแม่ผดกรรมที่
ทำให้ไว้จะบันดาลให้ฝ่ายเราต้องแพ้พ่าย ... ถึงล้มตายก็ตายด้วยกันเถิดนะ
ท่าน

หลวงเมือง - ก็สุดแท้แต่แม่เจ้าจะไปรอกเด็กเจ้าข้า

นางจันทน์ - คีแล้ว รีบไปเตรียมให้พร้อมเถิด (กรรมการ
กราบลาแล้วพากันออกไป)

บทร้อง

ชมกลาต ๐ นางจันทน์จึงแก่งกาย นุ่งผ้าหมกจกดศศี ทุ่ม
สะไบเฉียงบ่าผ้าเนื้อดี มุ่นเกล้าเมาดีน่านไว จุกชูปจุกเทียนประนม
หัตถ์ กราบพระไกรวัจน์เป็นใหญ่ ทั้งทวยเทวาสุราลัย ขอให้ช่วย
คุ้มภัยพล ขอให้มีชัยชนะ แก่ขอมเกาะท้าวหาญ กุมคทาข้าม
แก้วแกมกาญจน์ นางราญมาขึ้นระแทะทอง ฯ เสมอ แล้วกราว
นอก ๖ คำ ฯ

กราวนอก ๐ พวกไทยใจหาญไม่คร้านศึก อีกระตึกให้ลั่น
สนั่นก้อง แกร่งคาบวับ ๆ ขยับพลอง ธงทิวปลิวพ้องพะพุ่ม เสียง
เท้าเข้าพร้อมกันเก๊ก ๆ คูพิณกราวตินจะดลุ่ม คึงจิกโรมวันเพ็ระคม
จำขอมระทมระทวยไป ฯ เชิด ๔ คำ ฯ

ว้าย ๐ มาถึง ยังซึ่งที่ชายบ้ำใหญ่ นางจันทน์ให้หัตถ์ผูกพลไกร
เวียนายมาให้ซึ่งอุบาย ฯ ๒ คำ ฯ

เรื่อง

นางจันทน์ - นี่แน่หลวงเมืองและกรรมการทั้งหลาย ความมุ่ง
หมายของเราเป็นอย่างไร เราก็ได้ขี้แจงให้ท่านฟังแล้วเมื่อชดเชยมา
พวกไทยเราถึงจะมีความกล้า ก็ไม่มีความข้านิช้าชาญในการรบเหมือน
พวกขอม เพราะฉะนั้นเราจะต้องคอยล้อมเข้าไปจนใกล้ที่พักพล แล้ว
จึงยกเข้าโจมตีใหม่แล้วคนนั้นก็เสียที อุบายอันนี้ท่านทั้งหลายเห็น

ชอบด้วยแล้วทั้งนั้นไม่ใช่ฤๅ

กรมการ - เจ้าข้า

นางจันทน์ - ถ้าเช่นนั้นหลวงเมืองกับหลวงนา จึงเป็นหัวหน้า
ควบคุมพลเข้าไปโจมตี ส่วนตัวเรานี้จะอยู่ที่เบื้องหลัง คอยนั่งก้อน
พลหนุนเข้าไป ท่านเข้าใจทีละนะ

กรมการ - เจ้าข้า

นางจันทน์ - ถ้าเช่นนั้นไปเถิด ฯ

บทร้อง

เทพทอง ○ บัคนั้น กรมการรับค่านางโฉมฉาย กราบลา
อึ่งพลกาย แยกย้ายกันเข้าโจมตี ทุกคนต่างหาญหาญรุก ทุกคนรู้จัก
หน้าที่ ขอมแผลงเหม่ออยู่ไม่รู้ที่ กับเบื้อย้อยยับในฉับพลัน ฯ ๔ คำ ฯ
(บีพาทย์ทำเชิดฉิ่ง พวกไทยห้ามปากเสียงกัน แล้วยกแยกกัน
ไปเป็น ๒ กอง เจ้าประตูลากไปกองละข้าง กองขอมออกมาตั้ง นอก
พลับหมศไม่ระวัง ไทยยกออกมาเวียน ๆ ข้างละกอง จนหัวกองมาชน
กันกลางโรง สมมุติว่าล้อมกองขอมแล้ว หลวงเมืองแกว่งดาบเป็นสัญญาณ
คนธงโบกรง ไทยให้ร้องครูกันเข้าโจมตีขอม บีพาทย์ทำเชิดกลอง
ขอมยกใจลุกขึ้นรบ แยกกันมาก ไม่ซ้าก็แพ้ คาบข้าง จับได้บ้าง
นักคุ้มกับหลวงเมืองรบกัน หลวงเมืองฟันนักคุ้มตาย พวกขอมก็
หนีไปหมด)

ร้าย ○ ครั้นว่าชนะไพร่ หลวงเมืองผู้มีจิตเมตตา จึงบังคมทูล

กราบนางจันทร์ บอกว่าขอมันแตกกระจาย แต่ว่าเศษตัวกัน มัน
 เก่งกว่าขอมทั้งหลาย คราบไคมันไซ้ยังไม่ตาย อันตรายไม่พ้นด้วยดี
 ข้าขอกราบลำดับไป อังคุโรทัยกรุงศรี พยายามถามจับอ้ายอัปรีช
 ก่อนที่ทำการร้ายน่าวรึก พุศเสวีกราบลาโฉมงาม ทรงไปเลือกคนพล
 สมรรค เลือกล้วนเกล้าศึกชึกชึก ไม่ผ่อนพักรีบไปในพจนาคี ๖ เชิด ๘
 คำ ๖

๐ บัดนั้น ฝ่ายเศษชายใจหายใจหาญ เล็ดลอคคอกมามีรัชานาน
 ก็ถึงสถานสุโขทัย ทราบว่าพระร่วงมาผนวช บวชอยู่ที่วัดเจ็ดยักษ์ใหญ่
 จึงลอบเลียบเคียนเข้าไป จนถึงที่โนอาราม แลเห็นภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่ง
 กวากกิ่งไม้ใบมะขาม มีรูปร่างที่คนตาม จึงไหว้แลถามความ
 ไป ๖ ๘ คำ ๖

เขมรโพธิสัตว์ ๐ ประทานโทษโปรดด้วยเด็กเจ้าข้า ข้ามาหา
 พระร่วงผู้ใหญ่ ที่ฐานี่เป็นคนไทย มาไกลจากละโว้ธานี ทราบว่าพ่อ
 เมืองของข้าเจ้า เข้ามาผนวชอยู่นี้ ข้าจึงวิ่งกักก็ หวังที่จะกราบบาทา
 แม้วว่าพระร่วงเธอปรานี บางทีจะรับไว้เป็นข้า ขอท่านจงได้เมตตา
 จงช่วยโปรดข้าไป ๖ ๖ คำ ๖

ว่า ๐ เมื่อนั้น พระร่วงหลดจิกคิกสงไสย บรูษนี่อ้างคน
 เป็นคนไทย แต่ใจนพุกแปร่งแกลงทำนอง ซรอยขอมจะปลอมแปลง
 มา เหลือบตาแรงแลจ้อง ต้องมิให้ขอมได้สมประสงค์ ชักเขียน
 เกื่อนไวกี๋ คิกแล้วจึงมีวาจา ถัดนั้นจึงคอยอยู่นี้ เราจะไปยังกุฎ
 บางที่พระร่วงเธอจะมา ๖ ๖ คำ ๖

เรื่อง

พระร่วง - รอประเศียนะประสก รูปจะเชิญพระร่วงมา
 เกลโซ - ค้แล้วเจ้าข้า เจ้าข้าจะรออยู่ที่นี้ (พระร่วงเข้าโรง
 ไปแล้ว เกลโซพูดอยู่กับเศียน) ค้แล้วพระร่วงอวดคว้ามี่บุญเป็นผู้วิเศษ
 จะทำเหตุให้ชุ่นเคืองเบื่องบาทฐติ ในวันนี้เปวันเอาชู้ของมิ่งแล้ว ๆ
 วิว

(พวกโสมวัคกุฎกันออกมา ล้อมจับพญาเกลโซมัดไว้ได้ พระร่วง
 สั่งให้คนในค้ว ก็ได้สาคราอวูรที่ชื่อนมา พวกโสมวัคพากันโกรธ
 จะหุบก็เกลโซ แคพระร่วงห้ามไว้ ในขณะที่ก็พอเหมาะเวลาที่หลวง
 เมืองกับพวกชาวละโว้ยเข้ามาถึง หลวงเมืองถามหาพระร่วง พวกโสม
 วัคชี้ให้ หลวงเมืองกับชาวละโว้ยพากันเข้าไปกราบไหว้ แสดงความ
 คีใจที่พระร่วงไม่เปอันทราย พวกสุโขทัยจึงเล่าให้ฟังว่าออมปลอมมา
 ฟังจับได้เศียนนั่นเอง แล้วชี้ให้คู้พญาเกลโซ)

บทอ้อ

ร้อย ๐ บัคนั้น หลวงเมืองรู้เรื่องหัวเราะว่า บุญนายเรามาก
 เต็มประกา อ้ายพาลาจึงแพ้มารมี ชะ ๆ อ้ายขอมคำคิน สันคัก
 แล้วดูอย่างโรนึ่ เสียแรงอวดตนเป็นคณคี่ ไม่ควรวที่ศิษย์วัคจับมัดไว้
 อันทัพของมิ่งมัวผลอ เดินเล่อหลับอยู่ในบ้ำใหญ่ พวกกุกระหน่ำระอ้า
 ไป สันเสี้ยนฉัญโวโจร้อย ๆ ๖ คำ ๆ

๐ บัคนั้น เกลโซได้ฟังก็ใจหาย ครั่งนี้แสนเจ็บแสนอาช อยาก
 จะคายไม่อยู่คู้หน้าคน จึงพูดว่าตราพระร่วงเจ้า จงเอาบุญคุณข้าตักหน

ข้าพเจ้าถึงที่อัปจน เสียกลเสีหทารชาญบุตร ข้าเป็นผู้ผิดคิดร้าย มาคว
 หมายฆ่าท่านแปนที่สุต ขอทายด้วยคมอาวุธ จงสั่งให้ทุกหัวพลัน ๗
 ๖ คำ ๗

๐ เมื่อนั้น พระร่วงตอบว่าอย่าโมโห้น ท้าวผู้ทรงพรหมจรรย์
 จะทำท่านแปนเม็งไต่อย่างไรวะ จึ่งอยู่มิ่งมีมีโทษผิด แต่ชีวิตก็ถูกยอมยกให้
 กุจะส่งตัวมิ่งนั้นไซ้ ก็นให้ขุนจอมภูบาล กวัดแล้วจึ่งมีบัญชา ตูวา
 ออมันใจหาญ จงคุมขอมไปอย่าไค่นาน แพบชาญนครหลวงโดยคี่ มอบ
 ให้แก่นายประศู ว่าผู้สู้รบาศรี ก็คิดถึงพันธรมบตี ฝักบบรรณเอากรัน
 ลงไป ๗ ๖ คำ ๗

(ในหว่างที่กำลังร้องกอนั้น ชาวสุโขทัยแตกตื่นกันมาต่างคน
 ต่างพูดกันซุบซิบอยู่แล้ว พอจบบทนี้ ก็ยกมือไหว้ ร้องกันแซ้วว่า เจ้า
 ประศูณ ท่านก็จริง ไม่มีความผูกพยาบาทของเวรเลย ดังนี้เป้นต้น)

เจรจา

หลวงเมือง - ท่านทั้งหลายชาวสุโขทัย ท่านยังไม่รู้จักมีกัณ
 อะไว้งพากันกันกันแปนหนักหนา แต่ชาวละโว้ทั่วหน้าเขาได้นิยมอินคี่
 ในพระร่วง ท่านโอบอ้อมอารีต่อชนทั้งปวงหาผู้ใดจะเสมอเหมือนมิได้
 จนชั้นท่านรู้เหตุเภทภัยจะมาถึงตัวท่านก็ไม่บอกเล่า ท่านเกรงว่าพวก
 ข้าเจ้าจะพากันถึงล้มตองตายไปเพราะท่าน ผู้สละละบ้านละเมืองหนี
 หนีมาผนวรออยู่ที่สุโขทัย เพื่อท่านจะพอให้อ้ายขอมจัญโรมันแม้ก็คิด
 คาม จะไค้ไม่ไปทำสงครามช่วงชิงเอาเมืองละโว้ พุทโธจะหาเจ้าขุน
 มุลนายที่ไหนไค้เหมือนอย่างท่านนี้ไม่มีแล้ว ๗

บทร้อย

ร้อย ๐ บัดนี้ ขุนนางสุขุโทษน้อยใหญ่ ทั้งพราหมณ์ปุโรหิต
 สิทธิไชย มีใจนิยมบารมี จึงปลุกษากันว่าเจ้านายคน สิ้นพระชนม์เสีย
 ตั้งแต่เดือนนี้ ไม่มีภักษวิชัยครองบัลลังก์ เปนเทวีว่าเทวใจประชา พระร่วง
 ทรงคุณบุญมี เห็นจะเปนที่ร่วมเกษรา ควรเชิญขึ้นแปนพระราชา กรอบ
 กรองอาณาประชากร ฯ ๖ คำ ฯ

1931

พระมหाराชครู - อย่างไร ท่านเสนาพฤตมามาศทั้งหลาย ท่าน
 จะมีความเห็นอย่างไรกันบ้าง

ขุนนางผู้หนึ่ง - ข้าเจ้าเห็นว่า ผู้มีบุญอย่างเช่นพระร่วงองค์นี้
 รัชชวันพักเบ็จะมีมาเกิดสักครั้งหนึ่ง ซึ่งจะสมควรให้ราชรถเกย จะได้
 ยัญเชิญเสด็จขึ้นเสวยศิริราชสมโหสรวรย์ โดยความยินยอมพร้อมกัน
 อย่างจริงใจทั่วหน้า ท่านพระมหाराชครูได้เริ่มกิจพิธีการเสด็จสุวรรณ
 ราชรถแล้วไม่ใช่ฤาท่าน

พระมหाराชครู - เวาได้ตั้งมือแล้ว และพะเฮินเหมาะวันนี้เป็น
 ฤกษ์งามยามดี นายสารดีสุภราชรถเสด็จสุวรรณพรม์ออกจากวงใน แล้ว
 ก็ได้ปล่อยพยามโนเมย์ทั้งคู่ให้สถัญจร ตามแก่ที่จะพอใจไปในถนนพระ
 นครอันไพศาล บัดนี้จะมีมาจนถึงนำพระอารามแล้วกระมัง

ขุนนาง - (ลุกออกไปดูแล้วกลับเข้ามาพูดว่า) ราชรถได้มา
 กระทั่งยังนำพระอารามแล้วนะท่าน ฯ

พาศย์ ๐ ราชรถอ่วมงามงอน กอบกาดูจนากร ประทับ
 สลับพลอยวาม ๐ ม้าคู่ชูเชือกองาม ลากสู่อาราม ประหนึ่งว่ารู้จัก
 คน ๐ เหมือนเทพยดามากด จิตอัศวินด ให้อู่มผู้มีบุญญา ๐ ทรง
 ไปบ่มิรอร่า กระทั่งบาทา พระร่วงจึงหยุดยั้งยืน ๐ ทุกคนเห็นถนัด
 อัศจรรย์ ค่างคนชวนกัน เข้าไปประณตบทมาลย์ ๐ เสียงสังข์ก้อง
 กังวาลย์ บดินเตาะประสาน สำเนียงสนับพระนคร ฯ วิ่ว (บรรดา
 พราหมณ์และเสนาพดุมามากย์ราชภูรพากันถวายบังคม และพระมหา
 ราชครูจึงเป็นผู้รับฉันทะทูลอัญเชิญ)

กรอบจักรวาท ๐ พริ้งพร้อมเสนาพดุมามากย์ ทวยราชภูรี
 ซ้อนขับสลับสลอน ระยอบนอบเคียดวายุกร ทูลวอนพระร่วงทรง
 ธรรม์ ขอเชิญพระองค์ขึ้นทรงราชย์ เถลิงอาสน์สุโขทัยวังสวรรค เพื่อ
 ผดุงไพร่ฟ้าประชานันท์ เกษมสันต์ทั่วแคว้นแดนไทย ขอเชิญจรรโลง
 แดงเหล่า เป็นสง่าคังควงมณโฑ พระเกียรติเกียรติแคว้นแดนไกล ทวย
 ไทยพึงโพธิสมภาร ฯ ๖ คำ ฯ

วัย ๐ เมื่อนั้น พระร่วงฟังคำโอราน จึงมีมธุรสพจมาน ที่
 อัญเชิญให้ผ่านธานี เรา่นับัญญาอ้อหย่อน ยังอ่อนความคิดไม่เต็มที
 แต่ใช้ว่าจะกึกกัถกัถ ท่านนิมยนิศิตพร้อมเพรียง เราชักก้าวอนท่านมิ
 ใด ไม่มีแก่ใจจะไค้เคียง เราขอปฏิญญาไม่เอนเอียง จะตั้งจิตให้เที่ยง
 ในทางธรรม์ เราจะบำรุงกรุงไกร ให้ทวยไทยอิสระเกษมสันต์ ขอพระ
 ไทรวัดันศุดอนันต์ ทั้งเทวัญเปนพยานเวาจา ฯ ๘ คำ ฯ

เรื่องขอมคำคืน

ตั้งแต่พระประทุมสุริวงศ์ ทรงนครบรมศรีเสด็จเรื่องพระร่วง ซึ่งคักนำ
ใส่ชะลอมใต้ให้พญาเคโซหัง พญาเคโซอาสาจับพระร่วงแล้วคำคืนไปสู่เมือง
สุโขทัย โค้พบพระร่วงแต่ไม่รู้จัก จึงถามถึงที่อยู่ของพระร่วง พระร่วงจึงตอบว่า
จงนั่งอยู่เถิด พญาเคโซก็กลายเป็นหินไป ณ ที่นั้น

ดมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิพระอานริรัตนวิคิตวงศ์ ทรงพระนิพนธ์

เพลงประกอบรูปภาพในเรื่องขอมคำคืน

ร้องชมรพวง

เมื่อนั้น	พระประทุมสุริวงศ์ทรงชวรค์
ครองพระนครบรมสมบุรณ์ไคร้น	ทรงธรรม์ออกหน้าปราสาทชัย
เชิญพญาเคโซเจ้าเมืองขอม	เข้าเฝ้าประณตณ้อมคามสมัย
คำรัสตามความสุขทุกข์ภัย	แล้วท้าวไทแถลงเล่าข่าวสำคัญ

ร้องชมรพวงเขียว

สุโขทัยเกิดผู้ก่อปรี่	บุญราย ทนึ่งเอย
ถนเค็ชื่อนนายร่วงนวย	ส่วนนำ
คักนำใส่ชะลอมพวย	บห่อน วิวเสย
อิทธิฤทธิ์เวกรายกล่า	บักักอไป

ร้องชมรบไบบ่

พญาเคโซ วิชาชาญชัย	ฟังควัสดใจ ก็ทูลสนอง
ว่าข้าอรับ จับทวนายกอง	ด้วยนำสนอง พระเศรพระคุณ
ท้าวเธอควัสดห้าม ด้วยความการุญ	ว่าอย่าหันเหิน จะอันทราย
ขุนขอมแก่นคัง บพึ่งภิปราช	ชอกรถวาย กตัญญูดี

ร้องชมรเอวนาง

แหวกคินไปสุโขทัยบุรี	ผูกขันคู้ทีเสมออุรา
พบท้าวพระร่วงบคิกสงกา	พลางถามสืบหาพระร่วงรชัง
พระร่วงฟังถามควัดความประวิง	ว่านั่งอยู่เทอญจะเชิญรมา
ว่าแล้วหลีกไปบให้สงกา	ขุนขอมกายกัศ้าพระลาน

รว

© 1911

คำนำ

บทละครพูดกึ่งกลอนเรื่อง "พระร่วง" นี้ ข้าพเจ้าได้แต่งขึ้น เพราะเหตุที่ได้มีสมาชิกเสือป่ารักษาคืนแค้นได้แสดงความสามารถ จักใคร่เล่นเรื่อง "พระร่วง" ซึ่งเห็นว่าเป็นเรื่องปลุกใจคนไทยเราอย่างคดีเรื่อง ๑. แต่บทกลอนที่ข้าพเจ้าได้แต่งไว้ก่อนนี้ เป็นบทสำหรับเล่นละครวาทอย่างแบบเก่า. จึงยากที่สมาชิกเสือป่าจะเล่นได้ เพราะเกี่ยวแก่การต้องใช้บทวาทอย่างทำละคร ซึ่งเป็นของยากแก่ผู้ที่ไม่ได้เคยฝึกหัด. ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้คิดแต่งขึ้นใหม่เป็นแบบละครพูดกึ่งกลอน. เพื่อให้สะดวกแก่ผู้ที่ไม่ได้เคยฝึกหัดวาทละครแบบเก่าเล่นได้.

ส่วนฉากสำหรับใช้ประกอบในการเล่นละครเรื่อง "พระร่วง" นี้. ข้าพเจ้าก็ได้คิดกำหนดไว้ให้กว้าง ๆ ทั้งนั้น. ไม่มีฉากอะไรที่ยากเย็นเหลือเกินไปเลย. จนแม้ที่สุดถ้าหากว่าจะไม่สามารถเขียนฉากขึ้นได้ทีเดียว. จะใช้เพียงเป็นม่านกั้นแทนเพื่อให้มีทางเข้าทางออก. หรือแม้จะเล่นกลางแจ้งก็ได้ด้วยซ้ำ.

ส่วนเครื่องแต่งตัวนั้นแหละซับซ้อนข้างจะลำบากหน่อย. เพราะเมื่อไม่มีแบบอยู่แล้ว. ผู้ที่จะคิดเล่นละครเรื่องนี้ก็อาจจะเห็นเป็นข้อขัดข้องอย่างสำคัญอัน ๑ ที่เดียว. ข้าพเจ้าจึงได้จัดการให้สร้างเครื่องแต่งตัวขึ้นสำหรับ ๑. พอให้คนแต่งตัวขึ้นและฉายรูปเป็นทิวทัศน์สำหรับจะให้สร้างเครื่องแต่งตัวขึ้นให้กล้ายกสิ่งได้. หวังใจว่าจะเป็นที่

พอใจแก่ผู้ที่ศึกษเล่าเลศเรื่องนี้ หรือถึงแม้ผู้ที่มีใค้ศึกษจะเล่าเลศ
เรื่องนี้ บางทีก็จะพอใจในการที่มีรูปแสดงให้ปรากฏพอเป็นเค้าว่าคน
สมัยพระร่วงนั้นเก่งกัวย่างไร. สำหรับผู้เอาใจใส่ในการศึกษาเช่นนี้.
ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า เครื่องแก้วแก้วที่ใค้ศึกษเรื่องนี้ ค่าเนื้ตามหลักที่มีอยู่
ในศิลาจากถุกหลายต่าง ๆ ที่สุโขทัยและนครธรรม. ทั้งปรากฏในรูปฉายที่
นำมารวมไว้ในที่นี้ท้วยแล้ว.

หม่อมหลวง...

หนึ่งสำหรับผู้ทีพอใจศึกษาทางโบราณคดีและพงศาวดาร. ข้าพ
เจ้าได้นำคำสันนิษฐานของข้าพเจ้าเรื่องตำนานพระร่วงมาลงไว้ในที่
นี้ด้วย.

แถลงเรื่อง

พระร่วง

ตามตำนานและโดยสันนิษฐานโบราณคดี

เมื่อจุลศักราชประมาณ ๖๐๐ ปี ฤ็พระพุทธรูปขนาดใหญ่ ประมาณ ๑๗๗๐ พรรษา แผ่นดินซึ่งเป็นประเทศสยามเวลานั้น ตอนใต้ เป็นอาณาจักรของขอมอยู่มาก เมืองละโว้ (คือเมืองลพบุรีทุกวันนี้) ก็เป็นเมืองส่วนหนึ่งของขอม แต่ในละโว้นั้นมีทเลสาบอันหนึ่ง ซึ่ง เจ้าศิลาวิสุทธิ พวกพราหมณาจารย์ขนานนามว่าทเลชุบศร อาศัยอยู่ เหตุความลึกลับในศาสนาพราหมณ์เดือกกันว่า เมื่อพระนารายณ์เฝ้าคารลงมา เป็นพระรามนั้น แม้จะแสดงศรผลาญศัตรูเมื่อใด ย่อมเอาคมพระแสง ศรลงชุบในห้วงน้ำอันมีน้ำที่ใกล้เสียก่อนแล้วจึงแสดง บรรดาห้วงน้ำที่ พระรามมาการได้ชุบพระแสงศร ก็มาจึงเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ทุก ๆ แห่ง แลทเลชุบศรนี้เป็นที่อ้างแห่งหนึ่งว่า เป็นห้วงน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ช่วย อานุภาพของพระราม หรือของพระลวระ (ลพ) ผู้เป็นราชโอรส ซึ่งเป็นผู้มีฤ็ธานุภาพมาก ก็มาจึงเอานามของพระลวระมาขนานนามเป็น นามเมืองว่าละโว้ แท้ที่จริงชื่อที่เรียกว่าเมืองละโว้นี้ เห็นว่าน่าจะถ่าย มาจากเมืองลวระปุระในมัธยมประเทศ (อินเดี) ซึ่งว่าเป็นเมืองที่ พระลวระสร้างนั้นเสียชั่วไป ชื่อลวระนี้ชาวอินเดีเองแสดงเป็น

ละพระก่อน (เพราะอักษร ว ในภาษาสันสกฤต เป็น พ ในภาษา
 ประกฤต) เพราะเหตุนี้จึงแปลพในภาษาไทย เสมือนชื่อเมืองลพบุรี
 ที่จริงชื่อเก่าเรียกว่าละโว้ ใกล้กับศัพท์ละวะเดิมมาก เปนที่น่าเสียใจ
 ของผู้อุปราคาษาวิจารณ์ ที่เมืองนี้ไม่ใช่ชื่อละโว้อยู่อย่างเดิม.

อาไทรยเหตุที่น้ำทะเลชุบศรเป็นน้ำที่ดื่อกันว่าประกอบด้วยทิว
 มงคล ทั้งได้กล่าวมาแล้วนั้น—พระเจ้าแผ่นดินขอมจึงได้ตั้งพระราช
 กำหนดให้พ่อเมืองละโว้คือน้ำทะเลชุบศรไปส่งยังพระนครหลวง ซึ่งเป็น
 ราชธานีของประเทศขอม ไว้สำหรับใช้ในการพระราชพิธีกำหนด ๓ ปี
 ครั้ง ๑.

ในที่นี้ควรจะอธิบายความเพิ่มเติมไว้สักหน่อยหนึ่ง เพื่อให้ผู้ศึกษา
 พงศาวดารและประเพณีโบราณเข้าใจความชัดขึ้น ความอธิบายมีเป็น
 ๒ ข้อดังนี้ คือ:

๑. มีธรรมเนียมของชาวอริยชนแต่เดิมมา ที่ทำพิธีถวายอภิเษก
 แก่พระเจ้าแผ่นดินของตนแต่แรกไต่ผ่านพิภพ พิธีอภิเษกเจี๊ยะอย่าง
 หนึ่งนั้น เรียกว่ามูรธาภิเษก คือพระเจ้าแผ่นดินสรงน้ำอภิเษก พิธี
 มูรธาภิเษกนี้ ไม่ได้ทำแต่เวลาเสด็จผ่านพิภพเท่านั้น ถึงในการพระราช
 พิธีสำคัญอย่างอื่น ๆ ก็ถือเอาความบริสุทธิ์เป้นสำคัญ ก็ย่อมมีการสรง
 มูรธาภิเษก พิธีอันนี้พวกพราหมณาจารย์ได้นำเข้ามาสู่ประเทศสยาม
 และประเทศขอม และยังคงใช้อยู่เป็นพระราชประเพณีจนครบเท่าทุก
 วันนี้ ตามคำภีร์พิธีไสยศาสตร์ (มีพระโอษฐ์เวชะพราหมณะ อันเป็น
 อักขระถาดแห่งพระคัมภีร์ฤคเวท และพระคัมภีร์ยชุรเวท อันเป็น

อัครกะตาแห่งพระคัมภีร์ฮิวเวท (เปาเอท) นำที่ควรใช้เป่า
 มุรธาภิเศกนั้น ต้องนำมาจากหัวงาแล้วแกะที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ นำ
 ในหม้อส่วสคิมงคลแห่งใด ๆ ในแคว้นแคว้นพระราชอาณาจักรของพระ
 เจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ก็ต้องนำมาถวายเป่าน้ำสรทมุรธาภิเศกด้วย
 เพราะฉะนั้นมีพระราชกำหนดบังคับไว้ให้หัวเมืองซึ่งเป็นข้ารดเทศมา
 ส่งน้ำอันมีส่วสคิมงคลมาถวาย สำหรับสรทมุรธาภิเศกเป็นสำคัญใน
 ความยินยอมเป็นข้าขอบขัณฑสีมาด้วยอีกประการ ๑ ถ้าเมืองใดไม่ส่ง
 ก็เป็นอันแสดงกิริยาที่ไม่ยอมเป็นข้ารดเทศมา รัดแรงต่อพระราชอำนาจ
 เป็นเหตุที่ต้องปราบปรามและเอาโทษฐานรบตบ เป็นประเพณีมีแก่
 โบราณดังนี้ คำอธิบายนี้จะทำให้เข้าใจเรื่องพระร่วงที่แสดงค่อไปนี้ให้
 ชัดเจน.

๒. คำว่า "พ่อเมือง" กับ "เจ้าเมือง" ๒ คำนี้ผิดกันมาก
 ถ้าพิเคราะห์ที่ศัพท์ที่ใช้คงจะเข้าใจได้ว่า คำว่าพ่อเมืองนั้น หมายความว่า
 ว่าชาวเมืองนั่นเองที่ราษฎรพลเมืองยินยอมพร้อมกันยกขึ้นเป็นหัวหน้า
 อย่างเป็นพ่อปกครองครอบครัวคือชาวเมืองนั้น จึงเรียกว่าพ่อเมือง
 คำแทนที่เรียกว่าเจ้าเมืองนั้น ความหมายว่าผู้ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็น
 เจ้าของประเทศตั้งแต่งตั้งไปอยู่บังคับบัญชาการทั้งพระนครพระภรรณ ก็
 เป็นผู้แทนพระเจ้าแผ่นดิน ผิดกันกับพ่อเมืองโดยอธิบายดังนี้ พระร่วง
 เป็นพ่อเมืองละโว้ เพราะฉะนั้นพระร่วงนั้นเป็นไทยชาวเมืองละโว้ ถ้า
 เป่าหม้อมงคลจะตั้งเป็นเจ้าเมือง

ถ้างานเรื่องพระร่วงพ่อเมืองลพบุรีได้เป็นพระเจ้ากรุงสุโขทัยนี้ มี

อยู่ในหนังสือพงศาวดารเหนือ เรื่องราวที่กล่าวเล่าโดยหลงปฏิหาร
เกินไป มีใจความดังนี้ว่า

นายกษัตริย์เมืองละโว้ซึ่งเป็นนายกองค์หน้า มีบุตรชายคน ๑
ชื่อนายร่วง เมื่อนายกษัตริย์ตาย นายร่วงได้แทนที่ และนายร่วงนั้นมี
อาณาพวจากสิทธิ์ ว่าให้อะไรเป็นอย่างไรก็เป็นได้อย่างนั้น ครั้นถึง
คราวส่งส่วยน้ำทูลเสฐศรไปพระนครหลวง นายร่วงเห็นว่กักน้ำใส่คุ่ม
ขนไปลำบากนัก จึงให้เอาไม้สานเชลอมเอาไปจุ่มลงในทูลเสฐศร แล้ว
ส่งให้น้ำอยู่ในเชลอมน้ำก็ไม่รั่วคาเชลอมไปได้ นักคุ่มเจ้าพนักงานขอมที่
มาเว่งส่วยน้ำเห็นดังนั้นยังไม่ตื่นสงสัย นายร่วงจึงส่งให้น้ำไหลออกมา
เสียหมดเชลอม นักคุ่มก็ตกใจกลัวปฏิหารของนายร่วง รีบนำเชลอมมา
ไปถวายพระเจ้าพันธุสุริยวงศ์พระเจ้าแผ่นดินขอม ๓ พระนครหลวง
ทราบทูลให้ทราบว่ามีบุญเกิดขึ้นที่เมืองละโว้ พระเจ้าพันธุสุริยวงศ์
ได้ทรงทราบดังนั้น ทรงพระคำวาท์เกรงว่านายร่วงจะเป็นราชาศัตรู จึง
ให้ขอมไปจับนายร่วงมาถวาย ถ้าจะจับเป่าเผาไม่ได้ก็ให้ฆ่าเสีย ขอม
ก็มีฤทธิ์ ได้รับสั่งแล้วก็คำแทรกแผ่นดินมา จึงเรียกว่าขอมคำดิน
นายร่วงได้ทราบข่าวว่าพระเจ้าพันธุสุริยวงศ์จะจับตัว จึงหนีขึ้นไป
บวชเป็นภิกษุอยู่ที่เมืองเหนือ จึงเรียกว่าพระร่วง ไปอาศรัยอยู่ที่วัด
๓ เมืองสุโขทัย (ในที่นี้ข้าพเจ้าต้องกล่าวไว้ว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย
กับท่านผู้รวบรวมพงศาวดารเหนือในข้อที่อธิบายว่า ที่เรียกว่าพระร่วง
นั้นเพราะไปบวช ความความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่าน่าจะเรียกพระร่วง
อยู่ก่อนแล้ว โดยเหตุที่คำว่าพระนี้ ในภาษาไทยโบราณใช้เรียกผู้ที่

นับถือทั่วไป ภิกษุแปลที่นับถือจึงเรียกว่าพระ แต่พระแปลคำเรียกยกย่อง
 กฤตที่สุดเหมือนกัน เพราะฉะนั้นพอเมืองก็คงเรียกว่าพระอยู่แล้ว พระร่วง
 ก็คงจะได้เรียกกันว่าพระร่วงมาแต่ก่อนบวชแล้ว เปรียบอย่างชาวเขiang
 ใหม่เรียกใคร ๆ ที่เขานับถือว่าเจ้าทั้งนั้น ภิกษุก็เรียกว่าคุเจ้าคงนั้นเป็น
 ตัวอย่าง) วันหนึ่งพระร่วงลงมาท้าวคอกอยู่ ขอมคำคืนไปโผล่ขันใน
 ลานวัด แลเห็นพระร่วงไม่รู้จัก จึงถามว่านายร่วงชาวละโว้ที่หนีขึ้นมา
 อยู่สุโขทัยนั้นอยู่ที่ไหน พระร่วงจึงสั่งว่าคอกอยู่ที่นั่นเด็ก จะไปบอก
 พระร่วงมาให้ ค่ายอำนาจจาสิทธิของพระร่วง ขอมก็กลายเป็นหิน
 เลอศึกแผ่นดินอยู่ที่ตรงนั้นจนครบเท่าทุกวันนี้ (ที่ในเมืองสุโขทัยทุก
 วันนั้นก็ยังมีหินก้อนใหญ่ก้อนหนึ่งเป็นหินเรียวจมอยู่ในแผ่นดินที่ลานวัด
 พระมหาธาตุ ใครไปเที่ยวพวกรชาวเมืองเขiangซีให้ดูได้ ว่านั่นและ
 ขอมคำคืน ทั้งข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้วโดยละเอียดในหนังสือเรื่อง
 "เที่ยวเมืองพระร่วง") ในขณะนั้นพอพระเจ้ากรุงสุโขทัยสิ้นพระชนม์
 ลง ไม่มีผู้ใดจะสืบพระวงศ์ เมื่อก็กศัพท์แพร่หลายว่าพระร่วงมีวาจา
 สิทธิ ได้สาบขอมให้กลายเป็นหินไปได้ คนทั้งหลายเห็นว่าเป็นผู้มี
 บุญญาภาพ จึงพร้อมกันอัญเชิญให้ลาผนวชออกครองราชสมบัติ
 ณ กรุงสุโขทัย ถวายพระนามว่า พระเจ้าศรีจันทราธิบดี (ศรีอินทรา
 ทิพย์).

เรื่องตำนานที่กล่าวมาในหนังสือพงศาวดารเหนือทั้งนี้ ผู้อ่านที่
 ไม่มีความเชื่อถือในการปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้อ่านแล้วก็เลยเหมาเอาว่าเป็น
 นิทานแก่งชนเล่าเล่นทั้งอัน เหมือนเรื่องวงศ์ ๆ จักร ๆ เทลวโหลไม่

สมควรถือเอาใจใส่ต่อไป แต่ตามความเห็นของข้าพเจ้าเองเห็นว่า จะ
 ว่าเป็นนิทานไปหมดก็เคียดใจไม่ได้ คงจะมีเรื่องจริง แต่หากเล่าต่อเติม
 เพิ่มความอัศจรรย์ต่าง ๆ ขึ้น ตามนิสัยของคนในชั้นหลัง ที่ชอบเล่า
 เรื่องอะไรให้วิเศษแปลกปลาด เป็นเอภินิหารของเจ้านายที่ตนนับถือ
 ความจริงอันควรเชื่อถือในเรื่องนั้นก็คือ พระร่วงนี้ได้เป็นทั้งพระเจ้า
 แผ่นดินและเป็นวีรบุรุษ เป็นผู้มั่งคั่งมีปัญญาไหวพริบ เช่นการศึกษานะ
 อย่างใหม่เช่นใช้คักน้ำ ที่เรียกว่าชลอมนั้น น่าจะมุ่งความแก่เพียงว่า
 เป็นภาชนะที่สานด้วยไม้อย่างชลอม ไม่ใช่ปั้นด้วยดินอย่างกุ่มหรือโอ่ง
 และไม่ใช้เป็นชลอมค่างต่าง ๆ อย่างที่ใช้ได้ผลไม้อ่างเป็นภาชนะและมีชั้น
 ยากภายในจึงคักน้ำได้ไม่รั่ว กล่าวโดยย่อ คือพระร่วงเป็นผู้คิดทำกะ
 ยอมฤๅครุขึ้น เป็นของที่คิดขึ้นใหม่จึงพากันตื่นตื่นเห็นเป็นผู้วิเศษ ที่
 ว่าวาจาสิทธิ์นั้นก็น่าจะอธิบายได้ว่าพระร่วงเป็นผู้ที่พลเมืองนิยมนับถือ
 มาก จะมีบัญชาสั่งอะไรก็เป็นไปตามบัญชาทุกประการ จึงเป็นผู้ที่
 ควรพระเจ้าพันธุรมุขสุริยวงศ์จะทรงวิตกว่าจะเป็นหัวหน้าไทย ที่เป็นข้า
 ขอบชดเชยมาให้กำเริบ และต้องให้ศึกษาจัดเสีย ส่วนนายทหารที่ส่ง
 มานั้น ก็คงจะเป็นผู้มั่งคั่ง และทั้งจะให้เอภินิหารพระร่วงมากหนักขึ้น
 จึงต้องกล่าวว่ามีฤทธิ์มีเดชมาก ส่วนข้อที่ว่าคำคิดมาจากเมืองชอมนั้น
 น่าจะมากเกินไป อันที่จริงคงจะยกเข้ามาทรง ๆ ก่อน พระร่วงจึงได้
 ทราบเหตุและหลบไปบวชเสียที่สุโขทัย ถ้าชอมได้คำคิดมาจากพระ
 นครหลวง ที่ไหนพระร่วงจะได้รู้ตัวและหลบหนีไปได้ ฝ่ายนายทหาร

ขอมเมื่อมาใกล้ละโว้ ทราบว่าพระร่วงหนีไปแล้ว ครั้นว่าจะยกติดตาม
 ไปก็ไม่สะดวก ด้วยเหตุที่สุโขทัยเป็นราชอาณาจักรไทยอยู่ภายนอก
 ขอบเขตอาณาของพระเจ้าพันธุม ท้ายที่ยกมาก็คงจะเกณฑ์มาแค่เพียงพอ
 รบละโว้ ซึ่งเป็นเมืองเล็ก หากจะออกจู่โจมเข้าไปในแดนสุโขทัยก็คง
 จะเกิดมีเหตุต้องรบพุ่งกับชาวสุโขทัย กำลังไม่พอขอมจึงต้องหันลงใช้
 อุบายเพื่อล้างผลาญพระร่วง คือปลอมแปลงตัวเป็นไทย และไปโคย
 อากาหรันดีลับ ประหนึ่งว่าแทรกพื้นแผ่นดินไป จึงเรียกว่าขอมคำกิน
 แต่ครั้นไปถึงสุโขทัยแล้ว ไปพบพระร่วงเป็นภิกษุอยู่ ไม่รู้จักจึงเข้าไป
 ถามหาพระร่วง ฝ่ายพระร่วงคงจะเห็นผิดสังเกต เพราะคนแต่งเป็น
 ไทย แต่พูดสำเนียงแปร่งเป็นขอม จึงกล่าวประวิงไว้ แล้วไปถาม
 โยมว่าคือออกมาจับตัวได้ แต่อย่างไร ๆ ก็ไม่มีที่สงสัยในข้อที่พระร่วง
 นี้ได้เป็นหัวหน้าทำการสงครามรบพุ่งชิงไชย จนไทยได้เป็นอิศรภาพ
 พ้นจากอำนาจขอม ทั้งประเทศไทยเขาเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี มี
 กษัตริย์สืบพระวงศ์ทรงอาณาภาพแผ่อาณาเขตรอชิงขึ้นโดยลำดับมา เมื่อ
 พิเคราะห์ดูตามหลักฐานในทางพงศาวดาร และจดหมายเหตุที่ได้พบ
 แล้ว น่าจะเชื่อว่าพระร่วงนี้ได้ประคองฐานราชวงศ์ครองกรุงสุโขทัย
 ก่อนก่อนกรุงเก่า และบรรดากษัตริย์ในราชวงศ์นี้ คนทั้งหลายเอา
 นามวงศ์มาเรียกว่าพระร่วงเจ้าทุก ๆ พระองค์ พระร่วงเจ้าองค์เป็น
 ปฐม ก็อรุณศรีอินทราทิตย์ที่ปรากฏพระนามในจารึกศิลาหลักอักษร
 ไทยที่เมืองสุโขทัยนั่นเอง (ข้อที่ในพงศาวดารเหนือกล่าวว่ทรงพระ

นามว่าพระเจ้าศรีจันทราธิบดีนั้น ก็ไม่ค้านกับความเห็นที่ข้าพเจ้าได้
 แสดงมา เพราะนามจันทราธิบดีน่าจะเพี้ยนเดียวกับจันทราทิตย์
 อย่างเช่นพระนกรินทร์ราชา พระมหินทราราช นี้ก็คือนามพระอินท
 ราชานนั่นเอง และอินทร์กับจันทร์ในโบราณกาลมักใช้ควบ ๆ กันอยู่
 เช่น ตำแหน่งหลวงอินทร์มนตรี ก็มีสร้อยคอว่าศรีจันทรกุมาร ทั้งชื่อ
 เจ้ากรมพระสมเพลเวือนก็มีเป็นพยานอยู่ว่าใช้ไต่ทั้งอินทราทิตย์และ
 จันทราทิตย์) ถ้าความจริงเป็นเช่นนี้ไซ้ พระร่วงเจ้าองค์เป็นที่สอง
 นั้น คือพระเจ้าปดุง หรือเรียกในภาษาไทยตามที่จำทุกไว้ว่า ชุนบาล
 เมือง (อันเป็นชื่อเดียวกันกับจำเมือง ซึ่งมาใช้เป็นตำแหน่งขุนนางอยู่
 ในบัดนี้) และพระร่วงเจ้าองค์ที่สามก็คือ ชุนรามกัณฑ์มหาราช
 ผู้ที่ขาดกษัตริย์ที่กล่าวแล้วนั้น และเป็นผู้สร้างพระแท่นมณีสีดาบ
 กับมีชื่อควรเห็นความคืบไปว่า พระเจ้าศรีอินทราทิตย์นี้โดยกษัตริย์
 นางเสด็จ ซึ่งเป็นราชธิดาของพระเจ้ากรุงสุโขทัยพระองค์ก่อน คือบ
 เทศุที่เป็นผู้สืบพระวงศ์ของพระเจ้ากรุงสุโขทัยองค์ก่อนประการ ๑ และ
 เพราะเหตุที่ชาวเมืองสุโขทัย ได้พร้อมกันถวายราชสมบัติด้วยอีกประ
 การ ๑ พระเจ้าศรีอินทราทิตย์จึงได้ประดิษฐานราชวงศ์มั่นคงในพระ
 นครสุโขทัยสืบมา.

เมื่อเหตุอันควรเชื่อมีอยู่ว่าพระร่วงนั้นมีในพงศาวดารเป็นแน่แท้
 (คือมีตัวจริง ๆ ไม่ใช่เป็นแค่ชื่อในเรื่องนิทานเท่านั้น) ถึงว่าจะไม่มี
 พยานพอจะรู้เรื่องราวของพระร่วงได้ดั่งแท้ ก็น่าคิดคาดคะเนเรื่อง

ขั้แข็งความบางข้อ

บทกลอนต่อไปนี้ ถ้าอ่านไปก็ตี ฤถ้าแม้ว่าจะได้ออกโรงเรียน
แปลครกก็ ผู้อ่านบทกลอนฤผู้ดูครกก็จะพบข้อที่น่าสงสัยฤน่าท้วง
อยู่บ้างบางแห่ง จึงขออธิบายชี้แจงแก่กระตุลวงน่าไว้ ดังต่อไปนี้

๑. นามบุคคลในเรื่องนี้ ที่มีกล่าวมาในพงศาวดารเหนือ มีแก่
พระร่วง นักคุ้ม และพระเจ้าพันธุรมุขสุริยวงศ์ ส่วนนามกวีขอมคำคิน
นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ได้
เป็นผู้ทรงชานานนามว่าผูกเคโซขึ้นก่อน เมื่อทรงแต่งบทกลอนสำหรับ
ร้องประกอบกับภาพยนตร์เรื่องขอมคำคิน ซึ่งสมเด็จพระบรมเชษฐา
ธิราชเจ้าฟ้ามหาชีวิตเทศ ได้ทรงจัดเล่นที่หอพระสมุชชีวิธญาณ เมื่อ
ปี พ.ศ. ๑๑๓ นั้น และบทกลอนนั้นก็ใช้ร้องกันมาเรื่อย ๆ จนกาล
บัดนี้ ชานกันมากแล้ว ทั้งชื่อเคโซนั้นก็เข้าที่อยู่ และใครจะเถียงว่า
ผิดก็ไม่มีเหตุผลอะไรจะเถียง จึงคงใช้ชื่อเป็นเคโซในเรื่องนี้ ส่วนนาม
บุคคลอื่น ๆ ข้าพเจ้านานชื่นตามเหมาะสม เช่นนางแม่ให้ชื่อนางจันทร์
อันเป็นชื่อไทย ๆ แต่ถ้าไม่ได้ชื่อเช่นนั้นจริง ๆ ก็ขอยกโทษเด็ก
เพราะหาหลักฐานอันใดมิได้.

๒. คนไทยในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าเกณฑ์ให้ไว้ผสมสูง อย่างที่เรียก
กันตามภาษาละครว่าผสมลาว เพราะข้าพเจ้าเชื่อแน่อนโดยมีหลักฐาน
อยู่ว่า ไทยสมัยพระร่วงนั้นไว้ผสมสูงปานนั้น คือรูปต่าง ๆ ที่ปรากฏใน
โบราณสถานเป็นพยานอยู่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าไทยจะได้ไว้ผสมสูงกันลงมา

นาน แม้พวกกรุงเก่าก็จะมาพิงมาพิงกันเมื่อราวแผ่นดินพระมหาจักร-
 พรวรดิ ฤ็พระมหาธรรมราชา ถ้าจะให้เขาเพทุ ข้างเขาก็จะใคร่เขา
 ว่า คงเป็นเมื่อรบกับพม่าบ่อย ๆ ไทยจึงตั้งกรมเสื่อเพื่อให้แลเห็นผิดกัน
 ใต้โดยถนัด ส่วนชาวเชียงใหม่และเมืองขึ้นของเชียงใหม่เป็นพวกข้าง
 พม่าจึงมีใต้ที่ถนัด ยิ่งคงไว้ผมสูงมาจนราวแผ่นดินพระนารายณ์จึงตัด
 ขวอจะเป่าเพราะชาวกรุงศรีอยุธยาบังคับให้ตัด ส่วนผู้หญิงไทยนั้น
 คงไว้ผมยาวก่อนอีก จนแผ่นดินขุนหลวงบรมโกศก็ยังไว้ผมยาว คง
 ปราบกฏอยู่ในภาพให้เรือ ซึ่งเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ (กุ้ง) ใต้ทรงพระ
 นิพนธ์ มีความว่า "คิดอนงค์องค์เอวอร์ ผมประบ่าอำเอี่ยมไร"
 ทั้งนี้ การที่ผู้หญิงชาวไทยใต้ที่ถนัด ข้างเจ้าเข้าใจว่าเมื่อเสื่อกรุง จึง
 ถัดผมสั้นให้คล้ายผู้ชาย เพื่อจะได้ปลอมตัวเป็นผู้ชายได้ง่าย ๆ ในแดน
 เมื่อหน้าใหม่ ส่วนพวกขอมนั้นใ้ความกำมรูปที่มีอยู่ที่นครสมว่า พวก
 ท้าวพญาไว้ผมยาวมุ่นเมาลี แต่ผู้น้อยก็ตัดผมบนสั้นผมหลังประบ่า.

๓. คำว่าบั้งที่ใช้ในเรื่องขอมคำคินัน ต้องเข้าใจว่าคือธนูฤ็
 นำไม้ ไม่ใช่บั้งเองด้วยคินัน ซึ่งเป็นของที่จะมีขึ้นใหม่ในแผ่นดิน
 พระไชยราชากรุงเก่าเท่านั้น อาวุธใดที่มีเครื่องส่งลูกศรฤ็กระสุนไป
 ประหารได้ไกล ๆ ตามภาษาไทยเรียกว่าบั้ง เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดมีอาวุธ
 ชนิดที่เอาใคร่คินันคำจุกไฟเป่ากำลังส่งกระสุนไปประหารนั้นขึ้น จึง
 เรียกว่าบั้งไฟ เพื่อให้ทราบชนิดของบั้ง เหมือนเรียกเรือที่เดินด้วย
 แรงไฟฟ้าเรือไฟ ที่อธิบายนี้เพื่อป้องกันมิให้ผู้อ่านทั่วว่าข้างเจ้าไป
 เกณฑ์ให้คนโบราณใช้ของที่ยังมิได้มีเข้ามาในเมืองเราสมัยนั้น.

๔. คำที่ใช้พูดกับพระวรวงศ์เธอเจ้า และกับนางจันทรวรรณเจ้าแม่เจ้า
 นั้น เกือบในขณะตลพาศิษเขาก็ยังพูดถึงเจ้าผู้ครองนครว่าพ่อเจ้า และ
 นางชายาเรียกว่าแม่เจ้า เป็นพยานแปรากฎอยู่ว่าคนไทยเก่าพูดเช่นนั้น
 ภาษาที่พวกไทยเหนือพูด ถ้าพิจารณาเหตุเทียบกับหนังสือเก่า จะเห็น
 ได้ว่าตรงกันอยู่โดยมาก ด้อยคำสำนวนที่เปลี่ยนแปลงไปมากก็แต่ใน
 หมู่ชาวกรุงเท่านั้น.

ตามที่ข้แจงมาแล้ว ๔ ข้อนี้หวังใจว่าจะพอเป็นพยานให้เห็นได้
 แล้วว่า ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะให้เรื่องราวเป็นไปโดยทางที่น่าจะเป็น
 จริงอย่างมากที่สุดที่จะเป็นไปได้ แต่ถ้าแม้อยังมีข้อบกพร่องอยู่
 บ้างแห่งหนึ่งแห่งใด ก็ขอจงอย่าได้ถือโทษเลย.

พระร่วง

ลครพูดคำกลอนแสดงตำนานไทย

พระร่วง

ลครพูดคำกลอนแสดงตำนานไทย

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

มหาจักรพรรดิ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดฯ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระร่วง

ละครพูดคำกลอนแสดงตำนานไทย

ของ

สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร

มหาจักรพรรดิ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์

พระพุทธศักราช ๒๔๖๐ พงศม ๑

ตัวละคร

ไทย

พระร่วง. พ่อเมืองละโว้.

นางจันทน์. มารดาพระร่วง

หลวงเมือง

หลวงวัง

หลวงนา

} กรมการเมืองละโว้

นายบุญ

นายมี

} ทนายคนสนิทของพระร่วง.

นายมันนี่น้าว. พรานป่า.

พระมหाराชครู. เมืองสุโขทัย.

อำมาตย์ที่ ๑

อำมาตย์ที่ ๒

} เมืองสุโขทัย

นอกจากนี้กรมการ, ทนาย, พลเมือง, สาวใช้, ศิษย์วัด, ฯลฯ

ขอม

ท้าวพันธุม. เจ้ากรุงขอม.

พญามหากษัตริย์ไทย

พญาพระยาโหม

} อำมาตย์ขอม.

พญาเคโซ. แม่ทัพขอม.

นักคุ้ม	}	นายนทหารยอม
นักแก้ว		
นักสุวรรณ		
ทหารยอมที่ ๑		
ทหารยอมที่ ๒		

รศ. ๑๓

๓๗

นอกจากนี้ขุนนางที่เฝ้าในพระโรง, และไพร่พล,

...	}	...
...		...
...		...
...	}	...
...		...
...	}	...
...		...
...	}	...
...		...

...

...	}	...
...		...
...	}	...
...		...

พระร่วง

ตอนที่ ๑

ฉาก: หอนั่งในคุ้มของพระร่วง. ที่เมืองละโว้. เป็นเรือนฝา
 กระดานอย่างโบราณ. เครื่องตกแต่งมีเตียง. ซึ่งมีเครื่องปลุกเสกและ
 หมอน. มีขันน้ำ. กระจาด. พานหมอก. ฯลฯ.

พระร่วง.

ตัวเราไม่ควรที่จะสวามิภักดิ์
 เบิกบานในเจ็ดท้าวอื่นใด.
 เป็นพ่อเมืองเลี้ยงเชื้อทุกทิศ. อันวิชัย
 ครองไทยละโว้ธานี.
 กิ่งแก้วบ้านชีวาทม. เกตุกระไลย
 เป้าท้ายทวยหอบครองบุรีศรี.
 โดยความนิยมยินดี.
 ในที่ดวงจิตเรกร. หลงเล่ห์ของอริ.
 แค่ว่าอันเจ้าไว้สนุ. รุ่งฤกษ์มีชัย
 เป้าทวยเจ้าทอศฤง์ออดแฉก. สิ้น
 สงสารประชาราษฎร์. อันมีดี.
 ล้วนเคียดชังอันเกลียดสันดาน. งาม
 ทั่วว่าพิชิตพระธิดาอยู่ทุกแห่ง.

อนันต

พระร่วง

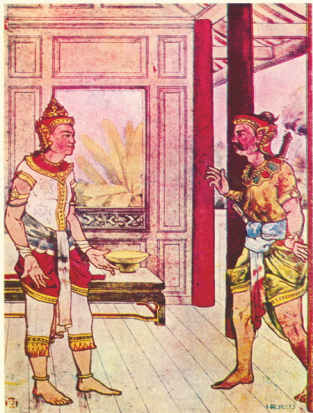
- แสนกัศการ. แห้งแล้งเปเนหนักหนา
 มีหน้าซ้ำกรรมมันพญเอินมา
 จวบเวลาสว่างนำ. นำซ้ำใจ.
 อนิจจา! เปนข้าเจ้ากรุงขอม.
 ต้องยินยอมสาระพักชัคมิไค้
 ออกเอ้ออกกุ. กุกระไร.
 เกิดเปนไทยต้องเปนทาส. อนาถนัก!
 จำต้องยอมให้ขอมจิกหัวใช้
 ยิ่งกิดไปฟุ่มฟอกแทบหัก.
 ทำไฉนจะได้พันแถมมีอักษร.
 ให้ชนชื่อประจักษ์โคตักครว?
 ทำไฉนชาวไทยจักได้รอด.
 ปลอดภัยจากอำนาจยักษ์?
 [หลวงเมืองออกมาและยกมือไหว้.]
 อ้อหลวงเมือง. มีเรื่องมาเจรจา.
 หรือมาด้วยเหตุผลอุปไต?
 บัดนี้นักกุ่มกุ่มขอม.
 พวังพร้อมไพร่หลวงน้อยใหญ่.
 มาถึงธานีแล้วไซ้.
 กูเอาเด็กช่างกระไรเนอเวา.
 จำเกาะมาเกดเท่าทันเวลาน.

หลวงเมือง

พระร่วง

- พลวงเมือง ยามชาวบุรีแทบออกเข้า,
 แท้จริงก็ประจวบเวลาเขา,
 คังข้าเจ้าโตกวาบเวรยาม,
 บินเป็นปีกาหเทศัง
 สวณาสรงของจอมเกศา;
 เมื่อยามถึงกำหนดเวลา,
 แท้ก่อนนมามีเคยจะวิ่งวอ.
- พระร่วง เวทราบที ครวงเราเองสั่ง
 ดำรงไว้กว่าจะมาขอ,
 เพราะเข้าปลาสาตมีไม่พอ,
 พวกเราหนออีกคักเป็นพันไป,
 แม้จะเกดเขากันให้ไปส่งน้ำ
 ก็จะไม่ลำบากยากใหญ่;
 จะใช้ให้เกินคงฝ่าหงไฟ
 ก็เหมือนใช้ให้ไปท้าววยชีวา,
 เหมือนแสวงให้ชนมเฑียรเคือครอันใหญ่,
 จริงหรือไม่หลวงเมือง?
- พลวงเมือง จริงเข้าข้า;
 แคเมื่อก่อนคราวโคส่งไปข้า,
 แม้ตำหนักน้อยคอยเร่งรัก,
 ฝ่ายเราหนอนเหยอนฤพร,

- ถึงห้องจิกจนใจไม่กล้าขยับ
- พระร่วง เราจะลองพูดจาสารพัดให้ถึงใจพี่
เพื่อลองเพื่อนผิดเขาสักที. จนเสียใจ
- หลวงเมือง ทำแรงเตรียมสำหรับกับเขานี้ไม่มี
ไว้ก่อนรับพวกเขาให้เต็มที.
- หลวงเมือง ใต้เตรียมไว้พร้อมสรรพ. สำรับมี
ของดี ๆ หลานสาวข้าวปลา.
- พระร่วง ถ้าเช่นนั้นก็ไปค้นไปซื้อเชิญ
เส้นเชือกให้เค้นเส้นเกาหลี. จนเสียใจ
- หลวงเมือง ส่วนพวกบริวารที่ตามมา
จงเคียงหน้าเคหาอำมาตย์.
ข้าจะจัดเสวยสรวพต้อนรับเขา
ผู้เป็นแขกของเราอย่างเต็มที่.
ขอพ่อเจ้าบุญโสสกโชค
จงผัดผ่อนเสนาให้สนใจ. [ไหว้แล้วเข้าโรง]
- พระร่วง เคชะकुสปางก่อน
ขอให้ภูวียงวอนสำเร็จได้.
หลวงเมือง ฤฯแม้เขาไม่ยอมประนอมใจ
ขอจงเทพไทให้บุญญา.
พระร่วง [นักร้องออก: พระร่วงลุกไปต้อนรับ.]
ขอต้อนรับเสนาผู้มีศักดิ์

มาอ้างสำนักเรือนข้า! [พานักคุ้มไปนั่งเตียง.]

เฮ้ย. ทนายไว ๆ. ใครอยู่ที่หา?

[ทนายสน ๑ ออกมาไหว้.]

อย่าได้ข้างรับชกตัวรับ

มาไว ๆ จะได้เลี้ยงท่านข้าหลวง.

และเลี้ยงปวงไพร่พลพร้อมสรรพ.

อย่าให้บกพร่องการรองรับ.

ทั้งข้าวทั้งกับจัดให้พอ. [ทนายไหว้แล้วเข้าโรง]

นักคุ้ม

ขอบใจ. ท่านมีอัธยา.

ข้าขอบนักหนา. ข้าจึงขอ

อย่าให้เลี้ยงพวกข้า. มีมาพอ

ทั้งเจ้าปลาด. ข้าขออย่าเลี้ยงดู.

เพราะทราบว่ามีพระรณเรณูญานาหาร

ในเมืองท่านอัคคิศักดิ์ของอยู่.

ไม่ควรเปลืองสะเบียงเลี้ยงดู.

เพราะพวกข้าจะอยู่อีกหลายวาร.

ก็จะเปลืองเจ้าปลาด.

พระร่วง

ข้าขอโทษ;

ขอท่านอย่าโกรธเลยนะท่าน;

เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ.

ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ

อย่างเล็ดคี่. ตามมีและตามเกิด.
ให้เพลินเพลิดเพลินกว่าจะกลับ-
เฮ้อ. ทนายไว ๆ. โทษสารบีบ?
ยังกกกแก่งไม่สรรพญาจันใด?

[ทนายหลายคนออกกล่าวขานออกมาดัง.]

ขอเชิญท่านนายทหารผู้มียศ
จงสมัครตั้งหมู่เปกโก.
กั้นเด็กเสนา. ออย่าเกรงใจ.

ขอให้อ้อมหน้าแลสำราญ.

ท่านนี้ใจดีเป็นที่สุด.

สมควรเป็นบุตรบิดาท่าน

ถ้าแม่ได้ไปเส้าพระภูบาล

คงไปรบปราบมากแท้. ข้าแน่ใจ.

เหตุใดท่านไชวไม่ไปเส้า

พระผ่านเส้า?

นักขุม

พระร่วง

ยังไปหาได้ไม่:

เพราะละไว้ลำบากยากใจ.

ทำนาไม่ได้เพียงพอ.

ข้าอยากขอให้กรุณา.

จงเมตตาหังกำลังข้าขอ:

อันช่วยนำไชวจึงได้รือ

ไว้ตลอดเวลาเข้าปลาดี
 โนบะคันแม่โพไปส่งน้ำ.
 จะชอกซาทุกกนบนบะ
 รอท่านนั๊กคุ้มเสน
 จงมีน้ำจึกคิดเมตตา.
 ขอจงให้อ้อ-

นั๊กคุ้ม

อ้อ! พ่อเจ้า.
 ทัวเราเห็นเอกท่านคอกพนา
 ส่วนทัวเวานันไชวีโจกรุณา.
 แคหากเกรงอาญาพระทรงยศ.
 ส่วนน้ำเคยส่งตรงท้อบ.
 เพื่อพระราชพิธีตามกำหนด
 การส่งน้ำไชวีไม่เคยงก.
 จะละลดนันไชวีไม่ควรการ.
 ภูวน้อยจะทรงพระพิโรธ.
 คงเปนโทษแน่แท้.

พระร่วง

นี่แน่ท่าน
 อักคัชคัศนพัพเประมาณ.
 ข้าศึกสงสารประชาชน.
 ถ้าแม่ท่านมีไมศวีดินท์.
 จงช่วยฉันเผื่อตัวอ้อ. ชั่วสักทวน-

ชาวละโว้ลำบากยากจน
 ถ้วนทั่วทุกคนเดือดร้อน
 ถ้าแม่ท่านจะเอาน้ำให้ได้
 จะมีใจกรุณาแก่ข้าก่อน
 ช่วยชนหน้าผู้พระนคร
 อย่าให้ท้องเดือดร้อนถึงชาวไท
 โฟ้วพลโฮยี่ท่านมีมา
 จงไปรศช่วยกรุณา

นักกุ่ม

หาได้ไม่!

อันเราจะรับเอาน้ำไป
 กูจะกระไรไม่เข้าที่
 แค່ก่อนไซ้รช่าวไทยเคยไปส่ง
 น้ำสงจนถึงที่กรุงศรี
 โฟ้วชอมชนไปไม่เคยมี
 ถ้าให้คักวรไทยไปอย่างเคย

พระร่วง

อนิจจา! กรุดเกาหน่อไม้ได้
 ไม่เห็นใจไทยบ้างฤฯท่านเอ๊ย?
 ฮามท่านมาใช้วูเราละเส
 เลี้ยงกูให้เสบยถ้วนทุกคน
 ชาวละโว้เว้นแค่นแสนลำบาก
 แสนยากอัยกัษัศสนะ

นักคุ้ม

นักคุ้ม

ต้องทำมาหากินกันสิ้นทุกคน. ข้าไม่ยอม
 ทำไม้แป้นนี้กับ. แสนจนใจ.
 จงเชื่อเด็ก. พ่อเมือง. อย่าเคืองข้า.
 มีชื่อว่าไม่สงสารท่านเมื่อไร.
 แต่ในส่วนราชการงานเมืองไซ้
 จะผ่อนผันไม้ไค้ด้วยจันทา.
 วัชไซ้เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน
 จะผันผันผิดไซ้ไค้ฎาว่า?

พระร่วง

เราก็ต้องอย่าเสงเกรงอาญา.
 มีชื่อว่าอสาชัคทำนเมื่อไร?
 อันน้ำทะเลชুবศร.
 จะเกณฑ์พวกเรากรรตักให้
 ขอเพียงให้ท่านรีบไป.
 เพื่อมิให้ชาวตะไคว้ยากเ็น.
 เวลาไม้ไค้กระบืออุทยานกพวอง.
 เกวียนทั้งปวงจะต้องใช้คนเข็ญ.
 ไปถึงนครหลวง. ปวงล้าเค็ญ.
 แสนล้ามากหากเ็นจงเห็นใจ.
 ส่วนท่านและทหารชาวขอม.
 ย่อมจะต้องกลับไปกรุงใหญ่.
 ช่วยรับของน้ำส่วยด้วยเป็นไร?

นักสู้

ยอมไม่ได้! จะเสียประเพณี,
ถึงลำบากยากแค้นแสนท้อ,
ชาวเมืองท่านเคยส่งจนถึงที่
นครชมรมธานี,
ครึ่งศตวรรษเป็นไปเช่นเพลง,
จะล่อนแผ่นแผ่นลึกลับประเพณี
อันเกษมมี.

พระร่วง

อนิจจา! ช่างขมเหง!

พวกเราขออนำถึงนักรบเอง,
จึงต้องจำยิวเกรงท่านผู้นาย,
แต่ถ้าแม่ครัวเราปราณี,
คุณท่านจะมีไม่วิวหา:
ไพร่ฟ้าข้าไทยใช้เขียนทูล,
จะแปลเครื่องทำลายความจงรัก,
แม่แสงเมตตา, ข้าแผ่นดิน
คงไม่สิ้นเมกษีที่ทรงศักดิ์,
ได้ร่วมเห็นแปดที่พึ่งพำนัก,
แจ้งประจักษ์ทั่วแคว้นแดนไทย,
ชาวละโว้แคว้นแสนแสนอัคร,
จะแสวงชัศม์ญชาก็ทำไม่,
ไม่สามารถทั้งไว้นาไป.

ขอเสด็จไต่กฐณา.

นีกว่าเสียงข้าเฝ้าไว้ใช้

เต็มกำลังออกไปในเบื้องหน้า.

นักกุม

ตัวเราก็มืดทมิฬ.

ทั้งวาจาทำนอบก็ชอบกล.

จะกตขี้นมเหษะเนงว้าช.

เครื่องทำดาบภักดีไม่มีผล.

พวกทำเก๊กน. เราก็กน.

เมื่อยามจนเก็ก้องกตจิตปราณ.

แต่ก็ครวรวรที่ส่งเต็ม

ยี่สิบเต็มเกวียนใหญ่จึงไต่.

ตัวเราเข้ามาในครวัน.

เกวียนมีมาสิบเต็มตัวอีก.

ไฉนจะสามารถบรรทุกหมค

ถามกำหนดเกวียนที่เกยนี้?

ใจเราสงสารพวกท่านครวัน.

แต่สुकที่จะผันผ่อนคามใจ.

พระร่วง

[ปรารภ] นีก ๆ ก็ดูจะเห็นทำ

เอาเปรียบเสนาผู้ไต่.

ถ้าสำเร็จเสด็จสมอย่างใจ.

เขาไซ้จะต้องยอมตาม.

นักร้อง

จำจะซักซ้อมเขาเอาสัญญา

จะลงมือจากใต้ถุน

[พูกลับนักร้อง] ถ้าแม้ว่าฝ่ายเราพยายาม

บรรทุกเอาใต้ถุนอีกตราไป

บรรจุดงเทวีสลับเล่ม

พอเต็ม ไม่เกินกว่าหนึ่งได้

ทั่วท่านจะรับชไป

ดูว่าอย่างไร ?

[ปวารณ]

เอะ ! จะมีอุปสรรคอย่างไร

รอกอย่างไร ? ไม่เห็นเลยสักท่า

พอเมืองนี้ช่างจำบรรดา

กองทัพทางลัดก็

อันจะบรรทุกใจเต็ม

สลับเล่มที่เราเอามานี้

จะพอเท่าเต็มไซ้เห็นไม่มี

อวคคีเปล้า ๆ ไม่เข้าถาวร

[พูกลับพระร่วง] เอาเด็ก ! แม้ทำได้เช่นว่า

เราจะซ้เอารวไปแทน

ท่านจงเร่งรัดจักทำ

จะได้พาทวยพญากลับเวียงไชย

ถ้าเราทำได้จริงตั้งยุบ

พระร่วง

นักร้อง

พระร่วง

พร้อมด้วยกรมการทั่วๆไป

นอกมาบังคับอย่ารีรอ. [นายเจ้าโหวง]

อำเภอกาฬสินธุ์

ผู้ทรงฤทธิสิทธิ์ศักดิ์, ข้าราชการ

ให้ช่วยอวยพรสุนทรพจน์

ได้มีช่องยกยอเกียรติไทย !

[หลวงเมือง, หลวงนา, และกรมการอื่น ๆ ออกมา, โหวง
พระร่วงแล้ว, นั่งประเบียดคาน้ำ.]

ดูวาทกรรมการทั้งหลาย

เราจะขอรยายข่าวให้

เราพูดกับทหารร่มไซว์

ได้ตกลงยอมสัตย์ผูกพัน

ว่าถ้าแม่ฝ่ายเราสามารถ

อาจจักค้ำน้ำรั้วมีมัน

บรรทุกเกวียนสิบเล่มเต็มพลับ

เขาน้ำแจ่วขันไป

หลวงเมือง

เอะ ! สิบเล่มเท่านั้นฤพ้อเจ้า ?

เราเคยส่งยี่สิบเกวียนใหญ่

ถ้าส่งเพียงสิบเล่มเท่านั้นไซว์

จะมีบกพร่องไป -

พระร่วง

ก็แล้วแต่ไม่เช่นนั้น

เราสัญญาจะส่งน้ำเท่า

หลวงเมือง

อย่างเท่าเช่นเคยเป่าน้ำแกมกัน

พระแก้ว

หลวงนา

จะส่งอย่างไรได้ ?

อย่างไรกัน ?

พระแก้ว

หลวงเมือง

ถ้าเช่นนั้นชาตกึ่งหนึ่งเป็นแท้

พระร่วง

เขาจะยอมถวายข้า ?

พระแก้ว

พระร่วง

ห้ามได้

พระแก้ว

หลวงนา

ก็ต้องจัดไปเท่าเค็มน้ำเป่าน้ำ

พระแก้ว

หลวงนา

ข้าเจ้าไม่เข้าใจเป่าน้ำแท้

ว่าพ่อเจ้าจะแก้ฉ้อโกง

พระแก้ว

พระร่วง

เราได้ลั่นวาจาว่าจะส่ง

พระแก้ว

หลวงนา

น้ำสรงเท่าเค็มให้จึงได้

พระแก้ว

พระร่วง

แก้บรทุกเพียงสืบเล่มไป

หลวงเมือง

อันว่าคุ้มแก้สไบก็หนักนัก

ไม่มีคิด

จะบรรทุกสลับซับซ้อน

ถูกสท่อนคงแตกคงหัก

จะบรรทุกอย่างไรสงสัยนัก

ขอพ่อเจ้าทรงหักคั่นออกอุบาย

พระร่วง

เราได้คำรื้อที่ควกรอง

เห็นเรื่องว่ามีที่สมหมาย

เราจะแก้ลงแจ้งอุบาย

หลวงเมือง

ขอแก้ท่านทั้งหลายช่วยเต็มใจ.
พ่อเจ้าอย่าได้มีวิจัก.
อันชีวิตร้อมมอกถวายได้
ทั่วทุกคน.

หลวงนา

ต่างคนแสนเต็มใจ
จะบรรลยเพื่อวิจักกั.

กรมการ

จริงเจ้าข้า!

หลวงเมือง

ขออย่าได้กินแหง.

พระร่วง

อย่าเกลือบแคลงจะช่วยจนเต็มที.
เราขอบใจนักหนาในคราวนี้.

หลวงเมือง

อุบายอย่างไรมิไปทปะระทาน.

พระร่วง

ท่านจงแบ่งปันเป้นหมู่เหล่า.

พากันเข้าป่าไผ่ไพศาล:

ตัดไม้ไผ่มาให้พ่อแรงการ.

แล้วจักสานรูปร่างอย่างชลดอม:

แก้ทำดีท่วงที่เหมือนกระจาก

รูปขนาดกระบุงใบย่อม.

เอาขันยาภายในไว้ให้พร้อม:

ใช้กระออมนี้ตักวารี.

ภาษาจะเช่นนี้ก็จะเบา.

คงจะเอาบรรทุกได้เต็มที:

- แม่ฝ่ายเราทำได้ตั้งวานี,
 เสนีก็จะต้องชนไป.
- หลวงเมือง จริงแล้วหนอ, พ่อเจ้า, ชอบกลละ;
 ถ้าแม่ทำภาชนะเช่นนั้นได้,
 ถึงจะบรรพทกซ้อนกันไซ้
 ก็จะไม่แตกว้าวกลางมรรคา.
- หลวงนา ช่างกระไร, ฉลาดแหลมหลัก!
- กวมการ เป่ญบุญเรานี้ท้าวหน้า!
- หลวงเมือง พ่อเจ้าทรงศกัญญา,
 พวกข้าจะพันเกล้าญา.
- หลวงนา จะได้เปรียบขอมเกาะกะ!
- กวมการ จะได้ชนะ!
- พระร่วง ฮือ! พวกท่าน
 อย่าเพื่อศกัญญา,
 จงจัดแจงแบ่งงานกันเดินไว้. [ต่างคนต่างเข้าโรง]

องก์ที่ ๒

ตอนที่ ๑

ฉาก: ริมฝั่งทะเลชุมพร. มีแกวอัน ๑ สำหรับตั้งเครื่องสังเวย
เทวคา: มีเสื้อลาบบนแกวเสร็จแล้ว.

[เห็นเข้คมาน, นายถ้ำอ้างถ้ำกับไพร่ให้จัดที่แกว.]

มี: เฮ้! ไว ๆ เข้าเถิดพวกเจ้าทั้งหลาย. ประเทียว
เจ้านายก็จะเสด็จมา: อย่าชักช้า. ปู่เสื้อเข้าสิ.

ไพร่คน ๑: ปู่แล้ว.

มี: นี่นายบุญยังไม่มาฤ?]

ไพร่: มาโน้นแล้ว.

มี: เห็นเข้รากับเป่ญนางผู้ใหญ่! [ตะโกน] บุญ!
ไว ๆ. จวนเวลาแล้ว.

[นายบุญถอด, นำไพร่ผู้ออกหัวหมู, เปด, ไก่, และนายศรี.]

บุญ: อย่าช้า. วางของลงตามที. [พูดพลางทางชี้ให้วาง
ของ] นายศรีตั้งกรงกลาง.—ข้างโน้นสิ. อ้ายด้อย!
—เขยอบไปข้างขวาอีกหน่อย—เฮอ! คีละ! หัวหมู
ทรงนั้น—นั่นแหละ! เปดไก่เคียงนายศรี.—วางรูป
เทียนวางทรงหน้านายศรี.—คีละ. พวกสุไปนั่งพักเสีย
ก่อนเถอะ.

- มี นี้นั้นเพื่อบุญทำไมจึงมาสำนัก? จขจรเวลาแล้ว.
- บุญ พวกผู้หญิงเข้าเย็บบายศรีฟังแล้ว: ภูไปเร่งไว้เขา
ก็ทำให้.
- มี นี้นั้น... สุน้อยอย่างไร: หญิงจึงพอใจสำนัก: จนชั้นเมือของตน
นั้นก็ไม่วั้นคำคนเออไปโง่งงตาม.
- บุญ สุธยาเล่าเสีย ให้ยากเลอะ: ภูนี่ไม่โกรธ ไกร. เพราะภู
ปลื้มใจเต็มประดา. ที่เห็นพ่อเจ้าหน้าตาทำนขึ้นเมื่อนั้น
คงแค้นกับขมแฉงราวกับแสงอรุณ.
- มี นี้นั้น... จริงอยู่. เมื่อเจ้าขุนเมุลนเอาท่านเสบายใจ. เราผู้เปเน
ไฟวิกพลอยสบาย.
- บุญ ช้านาพมาแล้ว. ไม่ได้เห็นพ่อเจ้าเบิกบานปานเวลานี้.
ท่านกำชับสั่งว่ากรพิริโหจิกเต็มทีเช่นแต่ก่อนกาล: หมู
แปลกใจสุรามาน. ท่านกำชับว่าอย่าให้ขาดแคลน
เวลานี้ฤกษ์วันแค้นเต็มประดา. ภูต้องเที่ยววิ่งหาเสีย
เขียนจะตาย.
- มี นี้นั้น... จริงดี! พวกขอมผู้เปเนนายมานั่งกินนอนกิน. จน
หมูเปิดไถ่แทบจะหมดสิ้นเมืองละโว้. มันกินจوزه—
- บุญ รวากับผีทะเล! ไม่ว่าอะไวกินได้ทั้งเพ. ส่งเข้าไปให้
ก็ไม่เหลือเหลือ: เคียงเท่าโรมันก็ไม่พอ. ขอเคิมอีก
ว่าไป. ครั้นจะไม่จักหาให้มันเอ๊กอยาก. ก็จะลากเอาลูก
แก้วของเราไปหักคอกินเสียเท่านั้น. เพราะมันกล้าย

มี ^๔ อสุระยักษ์มากกว่าคนเรา !
เลือกเครื่องสังเวทเหล่านั้นเอนามารอค้อย่างไร. โฉน
ทหารขอมไม่ย่อแอ้งเสือกกลางทาง.

บุญ ^๕ [หัวเราะ] ภูตต้องใช้อุบายอำพรางหลอกมัน. ว่าของ
เหล่านั้นภูจะเอาไปให้แก่มุขะ พวกทหารขอมที่กลุ่มรวม
กำลังจะรื้อเครื่องสังเวทก็เลศค่างคนค่างหลัดเลื่องไป.

มี ^๖ เจ้าประสงค์ขอให้พ่อเจ้าไทยได้สมความปรารถนา. จะ
ได้รื้อศพจากอัยพวกยักษ์ไปไหนหนึ่ง.

บุญ ^๗ สู้อำพุดอิงให้มากไป ! ภูเจ้าใจว่ามีพวกอัยขอม
ปลอมตัวตามกุมาร. แต่ไม่เป็นไร. ในที่นั้นมันทำไม
เราไม่ได้ค็อก. เป็นแต่จะเก็บความไปบอกอัยตัวเรา.
ก็อาจจะให้ร้ายแก่ตัวเรา.

มี ^๘ ภูคุณสกลพิริยว่าแต่ชลอมของพ่อเจ้านั้นจะเป็นอันใส่น้ำไม่รั่วฤ
ยัมภพด้วยสักเสฉนใด ?

บุญ ^๙ ภูเจ้าใจว่าคงใส่อ้อย. ภูเขาเอาชันหนาแน่นเหนาก็ไม่มี
น้ำ. มีก้นอ้อมรูรั่วไหล. นึก ๆ. ก็น้ำปลาคใจที่มีใครเคอคิกทำ
-อโรยกับมัน ของเช่นนั้นช่นได้. เคยใช้ก็แต่กระโลกกระลาสำหรับ
ขับไล่ภูเข. สักก้าน้อย ๆ. หรือถ้าจะเก็บน้ำไว้ใช้สรวอกก็ใส่แต่คุ่ม
ก้นอ้อม. แลแกล้งคั้นเผา. แต่ชลอมของพ่อเจ้าทั้งเบาทั้งจุน้ำ.

มี ^{๑๐} ภูคุณสกลพิริยว่าเมื่อทำชันพวกขอมมีว่ากระไร ?

บุญ ^{๑๑} ภูคุณสกลพิริยว่า มันมีใครจะไคเห็นไคทัน. เพราะพวกเราค่างคนค่าง

แบ่งรับเอาไปลอบทำในเรือนโนชาน.

- มี แต่ถึงพวกอำมาตย์จะเห็นก็คงไม่รู้ว่าเป็นของอะไร.
บุญ จริงอยู่. เพราะเป็นของใหม่ไม่เคยมีมาก่อนเก่า
มี นั่นแน่พ่อเจ้าท่านมาแล้วละ. ประเดี๋ยวคงจะได้คู่กัน.

[หลวงวังออก]

- หลวงวัง พ่อเจ้าจะถึง ณ บัดนี้
การพิธีเตรียมเสร็จฤ็ไหน ?
บุญ โต้เตรียมเสร็จพร้อมพรังตั้งสิ่งไว้.
ไม่บกพร่องสิ่งใด.

หลวงวัง เรียบร้อยที !

[พระร่วงออก, พร้อมด้วยหลวงเหืองและกรมการอื่น ๆ. ถัดนี้
พลเมืองทาบกระออมที่ทำใหม่คานาหาคิ้ว.]

พระร่วง วันนี่ก็เป็นศรีวัน.

พระสุริยันเรืองรองผ่องศรี
ประกอบฤกษ์งามยามดี.
เห็นทีจะสมจินดา.
ถูกต้องกรมการน้อยใหญ่,
อีกทวยไทยละไว้ทั่วหน้า.
จงพร้อมกันบำบวงเทวา
ขออานุภาพช่วยค้ำวไมตรี.

หลวงเมือง เหล่าข้าบถกัสมิจักพร้อม.
 นอบน้อมทเวาทูกราที:
 ขอให้ช่วยอวยข้อในวณัน.
 เพื่อกิจพิธีเสวยขวัญพลัน.

[พระร่วง^{๕๒} ชนนจบนแล้วและจุดธูปเทียน, และคู่อนกนงประนมหือ]

พระร่วง ข้าขอเคารพแนบไหว
 พระ ไทรยสรวนเยียมกัน.
 สามวักนะคุณเอาเนนที
 จงช่วยคุ้มกันเสวยพระภัย.
 อนึ่งไหวทเวาสูวาทูที.
 สิงสถิตวิมานนอชโย:
 พระจักรมีฤทธิเกรียงไกร,
 ปวงเมศวรวิเนนใหญ่และพรหมา:
 เสือเมืองทรงเมืองเวียงศักดิ์,
 หลกเมืองอารักษ์เมืองข้า,
 อึกท้าวจักโลกะपालา
 ผู้รักษาสีหิศฤทธิรอน,
 คุชามังจักคิดให้
 ทวอไทยเปนสุขสโมสร,
 เปนไทยไค้สมนามะกร.

พันร้อน, พันเป้งอันตะราช,
 ขูข้านี้มีความคิด,
 ขอให้สัมฤทธิ์สมหมาย;
 ขอเทพศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์ชชาย
 ให้ข้าทั้งหลายสมคิด,
 ยามเอาชดอมเกล้า,
 จ้วงคักว้างจริงอยู่คิด,
 ออข่าวไหลไปแม่แต่สักนิต;
 เทพช่วยประสิทธิ์สมปอง.

[พินิจพาทย์บรรเลงเพลงสาธุการ : ทวกรรมถาวรกำกับให้ไหวคักน้ำ.]

หลวงเมือง เป็นอย่างไร ?
 หลวงนา ใช้ไต่คักทรงหมก,
 น้ำไม่ร่วงจนสักหยด !
 หลวงวัง เต็มทรงผอง !
 นายบุญ ชดอมคักน้ำได้ !
 นายมี เบี่ยมทรงกอง !
 หลวงเมือง พวกเขาทรงผองควรวินดี !
 นายเราทำนบบุญมาก,
 กล่าวอะไรสมปากอย่างเต็มที.

- หลวงวิง เราควรรนิยมชมบารมี !
- หลวงนา บัคนิ่งงโท !
- หลวงเมือง ชโย, พ็ย !
- พระร่วง คุราปะราชชาวสะไว,
บุญมากอะไซหาน้อยไม่,
กุแสนเกษมเปรมใจ,
เห็นชาวไทยบุญมีโชคศักรวัน,
ทหารขอมต้องยอมถามกุ,
ชนนาสู่เนวศันเซตขันธ์,
ไต่ต้นวาจามาเช่นเน,
ถ้าแม่บคเบียงกันก็ต้องวาย,
หลวงเมือง ถ้ามีอ้อมท้องพร้อมกันบึงกับ !
- หลวงวิง ต้องเอายับเอาอับฉิบหาย
- หลวงนา มันบั้งอาจประมาทเจ้านา,
แม่เสียสัจย์ต้องวายชีวัน !
- พระร่วง มาเด็กอ่าซ้า, พากันไป
ที่ในบุรีชมมัจฉ,
แม่ชอมมิตอมคามคามัน,
ก็จะไต่เห็นกันในวันนั้น ! [พากันไหว้องเข้าโรง.]

ตอนที่ ๒

ฉาก: สถานหน้าคุ้มพระร่วง. เมืองตะไคว้.

[เสียงชาวตะไคว้โห่หาไกล ๆ; นกคุนออก]

นักคุ้ม

เอะ! นี้นี่เป็นไหน

ชาวไทยส่งเสียงยังมี ?

สังเกตกิริยาทำที่

หมู่ผู้กระหือมิกันอย่างไร.

เฮ้อ. ไฟว์ !

[ทหารขอมคน ๑ ออกมา]

รีบไปคุนแก้ว.

เขากลับมาแล้วฤๅไหน ? [ทหารเข้าโรง]

ชาวตะไคว้กระหือมิอยู่ไซร์.

น่าจะมีอะไรเป่แม่แกง.

[นักแก้วออกมา.]

นักแก้ว

ข้าเพิ่งกลับมา.

นักคุ้ม

เออ. ว่ากระไร ?

นักแก้ว

ข้าได้สืบความตามประสงค์

ปลอมแปลงตนไปตั้งใจจง.

คงได้ความหมายอย่างน่ารู้.

นักคุ้ม

เฮ้อ. งงเล่าเรื่อง.

- นักแก้ว พ่อเมืองนี้
 [มีผู้นิยมมากอยู่]
 นางสาว [เขาว่าชื่อคงทราฐ]
 พรสวรรค์ [อีกว่าเป็นผู้เรื่องฤทธิ์]
 ชาวละโว้จึงรักภักดี
 จนกล่าวว่ามีวาจาสิทธิ์
 จะบัญชาว่าไรไต่เป็นนิตย์
 คนทำตามจิตทุกเมื่อไป
 นักแก้ว บัดนี้เขาคิดสถานชดอม
 พรังพร้อมมากมายทานอ้อม
 เขานำชดอมนี้ไป
 นางสาว [ตักนำมาไต่ตั้งเงินตา]
 พรสวรรค์ [เขาจะเอาชดอมนานน ๆ]
 นักแก้ว มาบรรทุกเกี่ยวนพดิน
 นักคุ้ม [อ้อ! พุกบ้า !]
 พรสวรรค์ เขาชดอมทักน้ำผึกคำว
 นำเรื่องอะไรมาเล่าสู่กัน ?
 ชาวละโว้ไอ้อวคชะหังการ
 โฉนทำนเชื้อไค้อย่างไรนั้น ?
 จงครองดู -
 นักแก้ว ขำรู้มาเช่นนั้น

ก็มาเล่าสู่กันเพื่อทราบไว้...
 แก่ว่าผู้ใดก็ใครเห็น

กล่าวว่าเป็นอย่างจริงไม่สงสัย

ชลอมของพ่อเมืองที่ท่าใหม่
 ชั่งน้ำหนักเป็นแน่นอน

นักคุ่ม

เมื่อยังไม่เห็นชั่งตวงวัด
 กุซำสงสัย ไม่เชื่อก่อน

นักแก้ว

ถ้าแม่จริงเหมือนว่า —

นักคุ่ม

อย่าทักขรัวเน

จะขอกรวบางามสักสามลา !

จะชมข้าด้วยคำอันอ่อนหวาน

ว่าตัวท่านช่างสืบเป็นนักหนา

แต่ถ้าแม่ไม่จริงเหมือนเล่ามา

จะให้ข้าทำอย่างไร ?

นักแก้ว

ตามใจนาง

นักคุ่ม

ข้าเล่าความให้ตามที่เสาะหา

นักแก้ว

ได้ความมากกลับเป็นโทษ !

นักคุ่ม

อย่าโกรธง่าย

นักแก้ว

พระร่วงนี้มีปัญญา

นักคุ่ม

ประมาทเข่าง่าย ๆ จะเสียที

นักคุ่ม

ข้าก็เป็นเทพววิฑูกรอยู่

นักแก้ว

จะ कुछสักตัวไม่ควรที่จะ
แต่จะเอาสลอมต์ก้าวรี
ไต่จริงก็มีแต่เทวน.
ถึงพระร่วงจะมีฤทธิรุก,
ก็เป็นเพียงมนุษย์แปงแม่แม่,
จะวิเศษปานใด ?

นักแก้ว

นักแก้ว

ไม่ซ้ำปล้น
ก็จะไต่เห็นกันอย่างแน่ใจ.
[ช] โหนแน่เพื่อเมืองเรืองยศ
จรจรมาสู่เวือนใหญ่,
กับพวกพลเมืองชาวไทย
หาบอะไรกันมา ? ชำบอกแล้ว
ว่าเขาเก่ง.

นักแก้ว

นักแก้ว

นักคุ้ม

เพ่ง ๆ สุกของเน,
ออกอ้อจรวรณะนักแก้ว.

นักแก้ว

นักแก้ว

อะไรทื่อ ?

นักแก้ว

ก็สลอมท์ที่กล่าวแล้ว !

คุณเคิดะ หาบมาเป็นแถว.

นักแก้ว

นักคุ้ม

พิกัดนัก !

นักแก้ว

ถ้ามีวารีเต็มอยู่ไซ้.

นักแก้ว

เหตุใจเหตุหาบมีใครหนัก.

นักแก้ว

เจ้าจะรอขอขุเสียสักพัก [เสียงหัวเราะ] หนึ่งกับ
ให้ประจักษ์จริงแท้แก่ใจ.

[พระร่วงและหลวงเหืองออก, ด้มีคนหาบกระบอมหาควัว ๒-๓ คน]

พระร่วง ตุลาเสนา นายทหาร,
ขอท่านจงรีบนำใส่ [เสียงหัวเราะ] เดี๋ยวเดี๋ยว
ซึ่งชาวภาราทักมาให้,
จากทะเลสาบใหญ่ตามคำเรา.

นักขุม อ้อ! ภาชนะที่ใส่,
คือสิ่งอันใด? แปลกนักหนา.

พระร่วง นี่ช่ลอมซึ่งชาวประชา [เสียงหัวเราะ] พระร่วง
สานขึ้นใส่ธำราในคราวนี้,
เพื่อให้เป็นภาชนะเบา,
จะได้เ้าบรวทุกเค็มที่
ในแกวียนสืบเล่มของเสนี้,
ทามมีวจาสดัญญากัน.

นักขุม ขอขุสักโบ.

พระร่วง ใต้สีท่าน!—
กรมการ, จงยกช่ลอมนั้น
ให้เสนี้.

นักขุม ท่านเงลาคครัน!—
ของเ้าจรรยเหลือใจ! [พิจารณาช่ลอม]

- นักแก้ว [พูดกับนักคุ้ม] ชลอมसानใส่หน้าอยู่เต็มแปด
 แน่แท้ไม่มีที่รั่วไหล!
- นักคุ้ม [พูดกับนักแก้ว] พ่อเมืองคนนี้บัญญัติอะไร
 บัญญาไวช่างทวิท่า! [พิจารณาชลอมต่อไปอีก.]
- หลวงเมือง [พูดกับพระร่วง] ดูเด็กเจ้าข้า, เสนาชอม
 ที่ชลอมนักหนา, แสนหน้าข้า,
 ความองไม่พอหนอยังข้า
 เขามือกลาง!
- หลวงวัง นำขันแปเพ้นไป!
- พระร่วง [พูดกับนักคุ้ม] พวกเราก็ก้นมาแล้วนี่
 จิงถามวาทีแล้วฤาไม่?
 จะบรรทุกเกวียนสิบเล่มไซ้
 คงไม่ยากปานโคละครวานี,
 ว่าอย่างไร? จะให้บรรทุกฤา?
- นักคุ้ม พิกลหือ! ฮันชลอมทั้งหลายนี่
 จะให้ใส่หน้าไปเช่นนี้
 จะไม่มีรั่วบ้างฤาอย่างไร?
- พระร่วง ไม่รั่วแน่, ถึงแม้จะซึมบ้าง
 ก็ไม่หมกกลางทาง, ฮ้อสงสัย!
- นักคุ้ม ถ้านั้นก็จงลองให้
 บรรทุกที่ในเกวียนพลัน.

พระร่วง หลวงเมือง, จงจัดขบวนเสด็จ
พร้อมพร้อมบรรพทุกในเกวียนนั้น.

นักกุ่ม นักแก้ว, ไปกำกับฉับพลัน.

หลวงเมือง เชิญมาด้วยกันเฮ้อวอชา [หลวงเมืองกับนักแก้ว
เข้าโรง]

พระร่วง ตัวเรากำลังชอบคุณ,
ที่ทำงานภาวดูเราหนักหนา:
ตัวชว่าแต่ไทนแต่โรมา
เคยต้องขนาเราไปส่งเอง,
ครานพวกท่านจะขนแทน,
เราแสนยินดี!

นักกุ่ม ท่านนี้เก่ง
กว่าพ่อเมืองไทย ในเมื่อเพรง,
ไม่ยำเขงย่นแอ้ออโพอภัย.

พระร่วง เรามิได้ทำผิดคิดชั่ว,
จะต้องเกรงอันตะรายแก่ทนไทน ?

นักกุ่ม อันท์กคบิดเบียงเดียววินัย,
เพื่อจะไม่ส่งตัวคราวนี้
เป็นเพอทเว้ากคจะแขงขิน
ฝ่าฝืนอาณภาพพระทรงศิรัช,
จนนี้ไซร์—

พระร่วง จันเือกถ่าตัวจัน ?

เราได้ท้าวเริ่มท้าวใจ,
มิได้มีท้าวแท้ตัวกับญวณา: ระบบต่อพอพอ
จะพาลเลิกสัญญาฤๅไหน ?
ถ้าจะก็เวจาตัญญาไว้,
ก็ขอให้รู้ตรง ๆ, จงว่ามา.

[หลวงเนืองกับนักแก้วล้นออกมา: หลวงวัง, หลวงนาหมากว้อ]

หลวงมือง ยันหน้าบรทุกแล้วพร้อม,
ทุกชดอมพร้อมพร้อมเหมือนแต่งว่า
พอเต็มสืบเล่มนี้ให้ชวหนา

[ลามนักแก้ว] ถูกฤๅไม่เสนา ?

นักแก้ว ถูกเช่นนี้.

นักคุ้ม [ปรวร] ทั่วคูราที่เสียที่พสา,

เพราะประมาทพระร่วง, ทรวงแทบสิ้น!
เสียใจ, เสียร้อยกลุ่ควัน,
แต่ได้ล้นเวจาจกใจ.

จะก็แก้ก็เสียเกียรติยศ
ผิดพจนเราชาวไทยจะก็ไต่.

[พูถกับพระร่วง] ถูกก่อนพระร่วงปัญญาไว้,

เรารับชเน่าไปคามสัญญา. [นักคุ้มกับนักแก้วเข้า
โรง]

หลวงมือง พวกขอมครานเสื่อที่เรา!

โกรธไม่เบา.

หลวงว้ง บ่นกราวราวกับบ้า !

หลวงกลิ้ง ไพร่รอมครูดอมกันหัวทแฉะ,

จนพวกเงาโกรธมากมาฆ.

พระร่วง จริงอยู่เช่นว่า, ณ ครานี้

เราได้เปรียบเต็มทีสมมุ่งหมาย;

แต่อย่าประมาทชาติขอมร้าย,

เจ็บอายคงคิดมาแก้แค้น.

แก้แค้นต่อไปชาวไทยจำจะต้อง

คิดบ้องกันเมืองที่ห่างแทน.

หาไม่ขอมจะกระหน่ำยาแค้น

และทำความคับแค้นทั่วไป.

ละไว้จำเริญจะต้องคิด

หาสัพพันธมิตรเมืองใหญ่.

จำเราจะส่งทุกไป

ชักชวนสุโขทัยเป็นไมตรี.

ทำนทั้งหลายจะเห็นประการใด ?

หลวงเมือง ชาวไทยต้องเตรียม.

หลวงว้ง อย่างเต็มที่ !

หลวงนา ควรเริ่มรวมธัญญาสาดี

แต่บัดนี้^๓ยืนเรียง ๆ ไป.

พระร่วง ถกแล้ว, จำต้องหาสเบื้อง

กระลาโหม

ราชการมหาดไทยในวันนั้นก็จะออกไป
รับใบบอกกราบทูลพระกรุณาว่าขอพระราช

ขอเคระผ้านองธุลีพระบาทมา
บังกรบาทปกเกล้าปกเกล้า และขอพระราช

ช่วยนักสุวรรณเสนา ซึ่งไปสืบกิจจา ณ แคนไทย
กลับมาถึงพระนครหลวงมาด้วย

แถลงปวงข้าวกวาวน้อยใหญ่
เออ. อย่างไรทว่า ว่ากระไร ๕ คดี

ท้าวพันธุ

นักสุวรรณ

ขอเคระผ้านองธุลีพระบาทมา
บังกรบาทปกเกล้าปกเกล้า และขอ

ข้าพระบาทรอกกราบทูลการณ
ผิดพลั้งขอประทานซึ่งอภัย

ได้อินข้าวกวาวน้อยใหญ่
ว่าพระร่วงพ่อเมืองผู้ใหญ่
ครอบครองละไว้นั้นไซว์

ท้าวพันธุ

นักสุวรรณ

นอกรัศมี

ชโล

นอกรัศมี

ชโล

ชโล

พอจะซีไรต์ต้นพลัดเล่มปอง. ๑๓๘
ชาวไทยเข้าไปสู่ละโว้ ๑๓๘
มากอะไร. แล้วภาวระบือท้อง ๑๓๘
ว่าพระร่วงมีบุญเรื่องรอง. ๑๓๘
และศิลาปองจะกุกตมาไทย. ๑๓๘
ดูราพญาเทศ. ๑๓๘

ท้าวพันธุ

ท่านเห็นเหตุจะโคหรือโลน? ๑๓๘
จะกวรวกคอุบาสฉไน? ๑๓๘
ตัดไฟต้มแอมจึงจะดี. ๑๓๘

เทศ

ขอเคระฝ่าลของขุติพระบาท ๑๓๘
บงกชบาทปกเกล้าเกศี ๑๓๘
อันชาวนักสุวรรณเสณี ๑๓๘
บังคมทูลครานี้เป็นข้าวกา. ๑๓๘
จะมีพยานหลักฐานแท้ ๑๓๘

นักสุวรรณ

ฤาโลน. นักสุวรรณ. มีแต่ฤา? ๑๓๘
ข้าไม่. ข้าได้แต่ข้าวกา. ๑๓๘
ระบือถึงขอบเขตไทย. ๑๓๘

เทศ

ถ้ากระนั้นก็ยังมึงควรว. ๑๓๘
ที่จะคว่นำทูลแดงไร. ๑๓๘
ถ้าเมืรับทำกา. ๑๓๘
ชาวไทยจะเขาระเข็กราว. ๑๓๘

ว่าเราซึ่งพึ่งไม่สรวพ...
ก็จับมาคืนหาชาว...
จะ देखกระต่องเรื่องราว...
ญาติมากไปไม่เข้าการ...
อันแปลงไฟฟ้ารั้งแผ่นกัน...
เกรงพระเคษะวีรินทร์มหาศาล...
ชยาทพระฤทธิไกรชัยชาญ...
อันเทยมฤทธิมีหวนเทวีเทวี...
พระเคษะพระจอมขอมไซว์...
แม่ไกลไปอรชรอบเรอกลั้น...
ญวนลาวชาวไทยในแดนดิน...
โอนอินเทรียเบอภิวันท์...

นวลพิงพิง

นุกกุม

[นึกุ้ ออก, ถลนเข้าไปถวายบังคมแล้วทูลบอกถ้อยหน้า]

ท้าวพันธุรม

เอะ, พี่แป๊ะอะไร, นายทหาร,

มากรวบกรานกัณฑ์ฟ้ากาชาตนี้ ?

มีเหตุเภทภัยอย่างไรกัน ?

เส็นคนขยันจงเล่ามา.

นุกกุม

ขอเคษะฝ่าละอองธุลีพระบาท

บงกษนาศปุกเกล้าเกล้า,

ข้าพระพุทธเจ้ากัณฑ์เสนา

พึงกลับมาจากแคว้นแดนไทย.

ท้าวทัธม

ท้าวอุบล

นักรัศมี

ค้วยโปรคให้เปนเจ้าทลวง
 ไปทวงส่วยละโว้เวียงใหญ่
 ซักลับเสียดีพ้อเมืองไทย
 โทษชานไชวีใหญ่ทลวงนัก
 มิ่งว่าเสียดีนี่อย่างไร ?
 จงแสดงความไปให้ประจักษ์
 พระร่วงบุญญาภิเษก
 แลหมทลักรู้ทางจำเรรจา
 เขาขอผ่อนแก้การตั้งส่วย
 ค้วยถ้อยวิงวอนเอื้อนหนักหนา
 ว่าชาวละโว้ภาว
 สบเวลาลำบากยากแค้น
 เหตุค้วยพิชพระเดชัญญาหาร
 ถ้วนหนักการตั้งแต่งเหลือแสน
 จึงขอให้ข้าชนเฝ้าแทน
 มายังท้าวแทนพระนคร
 ข้าเห็นว่าเขาลำบาก
 จึงอยากให้อุบายผ่อน
 เพื่อมิให้ประชานเรากร
 บ่นว่าเคียดคร้อจนเหลือทน
 จึงกล่าวว่าคุณามีเกวียนไป

สืบเดิม, ฉะนั้นจึงจะชน
น้ำได้เพียงพอ, ขอให้ท่าน

เขาไร่ตรงเทนมลครระหนักใจ,
พระร่วงเรอกลับย้อนคำ,
ว่าถ้าจักน้ำเต็มที่ได้

บรรทุกในสืบเดิมเกี่ยวไขไร่นา
ข้าจะรับดูโฉนให้ตอบมา,
ข้าก็คิดไม่เห็นว่าเขาจะอาจ
สามารถทำได้เหมือนกังวาล:

จึงประนอมยอมรับสัญญา,
ว่าถ้าพระร่วงนั้นไขไร่นา
สามารถจักน้ำเท่าเก่า

เอาลงในสืบเดิมเกี่ยวไขไร่นา
ข้าก็จะยอมพร้อมใจ
ชนน้ำแทนให้ตั้งจินดา,

เขาก็พลันเกิดแจ่มสถานชลอม,
พริ้งพร้อมรวกเร็วเป็นเก็กหนา,
ภายในนั้นไขไร่นา
ชลอมซังธาราไว้โดยคาย,
ข้าน้ำชลอมของปลา
มายังฝ่าพระบาทเพื่อถวาย. [ยกพลอวดวาย]

ท้าวพันธุรม

ชาวไทยจะดีเพราะมีนาย
 เป็นเอกชายฉลาดสามารถนัก.
 ชอบกตัญญู ! กูยังมีเคยเห็น
 ของเจ้าเชลยมนะ ! เขาคัทหนัก.
 พ่อเมืองคนนี้คุ้มสักซัด
 เป็นคนแหลมหลักบัญญัติไว.
 อันควพ่อเมืองเรื่องบัญญัติ
 มาด้วยฤททวา ?

นักกุม

หามีไต่.

กูข้าเสียที่พ่อเมืองไทย,
 ล้นเวจาไว้ไปนั้คง
 ว่าถ้าแม่ค้ายเขานั้กระทำ
 ไ้กั้กั้ค่า, จะยอมตามประสงก์;
 เขาก็ทำจริงไ้กั้กั้ใจง,
 ครันข้าพระองค์จะคืนค่า
 ก็เกรงเสื่อมเกียรติคุณเขอม,
 เขาจะพร้อมคิดนทันนเหาสำ;
 ข้าไร้ใจใจ้องกระทำ
 ตามคำบอกนั้สัญญาไว้.
 อันจะเสียสัจจาวาที่
 จะเสียศรี, ชาวไทยจะดีไ้.

โทษข้ามากลับเป็นพันไป.

ไต่แต่ยอมรับพระอาญา.

ท้าวพันธุม

ชอบกลอยู่ ! ตัวกูก็เห็นชอบ.

ถูกระบอบ. คำสัจย์ควรรักษา.

อย่างไรทำแต่ไซ ?

เมโฆ

พระเจ้าข้า:

แต่ทว่ายังบกพร่องไป.

ถึงจะยอมชนส่วยด้วยดีมีน

ตามสัญญาเช่นนี้ก็ยังยอมไต่:

แต่ทว่านักคุ้มเหตุไฉน

จึงมีไต่พาควพ่อเมืองมา ?

อันผู้ทรงองอาจ

อวดฉลาดเช่นนี้พึงทวงทำ

ทางก่อกำเจ็บบึงการ:

ควรจะนำตัวมาสู่กรุงไกร.

นักคุ้ม

กูข้าไต่ก็คิดแล้วเช่นนั้น.

แต่เกรงว่าผลุนผลันเหตุจะใหญ่ !

อันว่ากำลังพลไพร่

มีไปก็เพียงห้าร้อยคน.

ถ้าหากจะจับพ่อเมือง.

โทษเคืองจะกระหนาบเอาบั้น.

เคยกลายเป็นเหตุจลาจล. เพราะฉะนั้น
 วิชาถึงยุคสถาปนาพระนครเมืองเก่า
 อัมพรบุรี
 อัมพรบุรี
 ชาวไทยนิยมแปลแทนเก๋หนา. เพราะเหตุ
 ถ้าจะปราบต้องยกแสนยานุภาพไป
 โยธาทัพใหญ่ไปจริง ๆ.

หัวพันธุม

ตามที่แก้สุวรรณแดงการณ. ว่าก่อน
 นึกคัมเป็นพยานเห็นทุกสิ่ง. พระเจ้า
 ไทยคนเห็นบุญญาเกล้าจริง ๆ.
 จะละทิ้งซ้ำไว้ไม่เป็นเคารพ. นึกคัม
 ตูราพญาเศโซ.

หัวพัน

อัมพรบุรีเมืองละโว้แห่งเทเวศร์
 เรานี้มีบุญญาธิการ. พระเจ้า
 ไม่มีใครเปรียบปานแต่เดิมมา.
 บัดนี้พระร่วงเมืองละโว้
 มีบุญญาอะโซ. ทั้งใจกล้า.
 ไม่เกรงพระราชอาญา.
 ทั้งไว้ซ้ำจะทำว่ากาญใจ.
 จะตั้งคนขึ้นเป็นผู้วิเศษ.
 ก่อเหตุกำเริบเกินใหญ่.
 พญาเศโซชาดูชย์

จงรีบไปกุมกัวย้ายสำคัญ
พยายามจับเปนมาให้กู.
จะได้คู่หน้าคนเท่เก่งทัน
แม่มีผู้จงล้างชิวัน
อย่าให้มีคนงอยู่กูราคาญ.

เกโซ

ขอเคชะพระกรุดา. ข้าพระเจ้า
น้อมเกล้ารับราชบรรพการ
อันพระร่วงชั่วข้าสามวญ.
ไม่เกรงเคชผู้ผ่านแผ่นดิน.
ข้าจะขอรับอาสา
จับพ่อเมืองมาให้จงได้
ถ้าแม่ว่ามีเกล้าชิงชัย.
ข้าจะไม่ไว้ชิวัน.

แม้ว่าพระร่วงยังคงอยู่,
ข้าไม่ขอคืนสู่เชษฐชาติ
จะคามปองของผลาญสังหารมัน.
ให้ทรงธรรมสิ้นเสียเพลา.
ทำเกล้าว่าเ็นชอบ. เราขอใจ
ขอประสาพรให้แก่ท่านว่า
ยามไปนำรบพวกอหังการ
อ้ายพาลาจงแพ้พ่ายฤทธิ์.

ท้าวพันธุรม

นี่แน่พระแสงศักดิ์ทอง
 ของเรามอบให้อาญาสิทธิ์.
 จงดีไปปราบปรามมิคร
 ให้เกรงฤทธิ์ขุนจอมสมวันทา. [ขึ้นคาบศักดิ์ทองให้
 เตโช]

เตโช

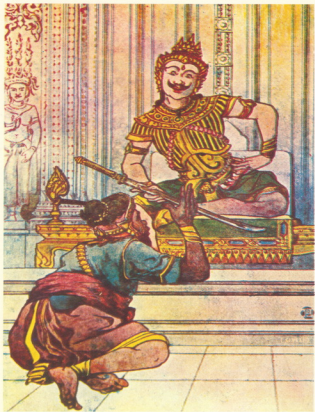
ข้าขอรับพระแสงกำแหงฤทธิ์
 ไว้บูชาวางเลอกระบาสชา;
 อีกทั้งพระพรนาถ
 ข้าขอน้อมก้มรับไว้.
 อนึ่งนักกุมมณฑาทวาร.

ท้าวพันธุรม

ขอประทานให้แก้ตัวใหม่
 ขอให้ไปแก้หน้าเราไป
 สู่แคว้นแดนไทยในครั้งนี้.
 เขาเด็กตามใจไม่ซัดขวาง.
 เราวางใจทำนออย่างเต็มที่.

เตโช

ถ้าการจะสำเร็จเสร็จจัด
 ก็เพราะพระบารมีคุ้มเกรง.
 ญวนลาวชาวไทยในโลกนี้
 ถึงจะมีฤทธิ์ากันแก่ง.
 ข้าบาทจะกระหน่ำให้อำเวง
 เกรงอาณาภาพพระทรงภพ.

จะมุ่งใจไปแต่พระเกียรติยศ
 ให้ปรากฏระบือฤๅจรดหลบ,
 ให้มีเนษเกรงกลัวทั่วพิภพ
 นอบนบอ่อนน้อมจอมไผท.

ท้าวพันธุรม

เออ. เราได้อยู่ที่ท่านสามารถ
 เก่งกาจ. เป๊ะเชือกทหารใหญ่;
 ท่านจงสวัสดิ์มีชัย,
 ปราบไทยเสร็จสิ้นสมจินคา.

[ท้าวพันธุรมเสด็จจากราชอาสน์. ประโคมเครื่องดนตรีและ
 มหรทัก. ชุมนางถวายบังคมลานคาน; ท้าวพันธุรมเข้าโรงแล้ว,
 บิทม่าน.]

ตอนที่ ๓

ตอนที่ ๐

ฉาก : หอนั่งในคุ้มพระร่วง, เมืองสระบัว. [เหมือนฉากองค์ที่ ๑].
[พระร่วงนั่งอยู่บนเตียง; หลวงเนือง, หลวงวัง, หลวงนา, และ
กรมการอื่น ๆ นั่งอยู่ก้นพน.]

พระร่วง : เราวิตกกังวลกิจกร

จึงเชิญท่านทั้งหลายมาปรึกษา

สุโขทัยได้ทอบสารา

ว่าไม่สามารถผูกไมตรี,

เพราะว่าขุนหลวงประจวบหนัก

ขอให้พักไว้ก่อน, ก็ควรที่:

แก่เราได้ข่าวมาเวลานี้

ว่าจอมราชันที่วงศ์ศก,

ราชกิจในกรุงสุโขทัย

นำจะรวนแรวไปทงหมด:

อันจะหวังกำลังมาเขยชค

เห็นจะหมดที่หวัง ณ กรุงนี้,

นักคุ้มกลับไปนครหลวง,

กนแดงเหตุปวงโทษตัวนี้:

หลวงมอญ

หลวงวัง

หลวงนา

พระร่วง

เมื่อขุนขอมทราบเหตุทั้งปวงนี้...
เห็นแก่จะแก้แค้นพันไป...
บางที่จะส่งกองทัพ...
มาจับตัวเราก็เป็นได้...
พวกเขาจะยอมได้ไหน?...
ยอมไม่ได้!

เป็นไรก็เป็นกัน?...
จะต้านทานกำลังทัพขอม...
อันพร้อมพร้อมอาวุธแรงขัน...
ทั้งทหารเขาราชูเชิงประชัน...
จะสู้กันแม้แค่แพ้กำลัง...
เพราะถึงแม้ว่าไทยเราใจกล้า...
เพลงสากราชอาวุธไม่แรงขลัง...
อีกทั้งจำนวนคนพลกำลัง...
ญาติยังไม่เทียบกันศัตรู...

หลวงมอญ

หลวงมอญ

ขอทานอย่าเห็นแปงเราฉลาด...
แต่ที่จะประมาทเนนหมิ่นเอ๋ย...
ขอทานแห่งผองจงครของกู...
กูจะไม่อยากให้พลอยคาย...
อันกูชาไซว์ไม่ยอต่อ...
ต่อพวกศัตรูทั้งหลาย...

ขอสาปต่อเจ้าจนตัวตาย
ยอมถวายชีวิตเป่าเพลิง.

เลือกเนื้อร่างกายถวายไว้
ภายใต้ยุคลมทศตรี:

ไม่ขอลอมให้หอมชาติอัปวีร
มาช้ำเหยียบเล่นเช่นเค็มมา!

หลวงวิ

อันที่จับของข้าพ่อเจ้า

เอาไปเหมือนแห่งทาส.

เป่าอันยอมไม่ไ้. ไครขึ้นมา

พวกข้าจะขอคือที่

จนกว่าจะหมดลมปราณ.

มิให้ว่าคาญบทศตรี

หลวงนา

เกิดมาแล้วก็ต้องตายชีวิต

ขอตายเพราะภักดีต่อเจ้านาย!

พระร่วง

อันท่านภักดีต่อเราไซว์.

เราขอขอบใจท่านทั้งหลาย

อันแสงพรุ่งพร้อมจะยอมตาย.

มอบกายแก่เราเช่นนี้ไซว์.

ถ้าไม่มีปราณพร้อมอยู่

จะต่อสู้. ทวีเราหาซัดไม่

เราขอแต่เพียงอย่าลำใจ

ยกไปสู้รบเขากลางแปลง.

พวกขอมพรั่งพร้อมกำลังพล

เรียงรณเสาศรากล้าแข่ง

ควรเราจะคิดข้อมกำแพง

ทกแก่งคูค่ายทงหลายไว้.

เผื่อว่าทัพขอมยกมา

จะโค้ยศึกวามันได้.

แล้วรีบส่งม้าเร็วไป

ยังกรุงสุโขทัยธานี.

เมื่อสุโขทัยรู้ว่าขอม

มาล้อมละโว้บุรีศรี.

บางที่จะส่งโยธ

มาช่วยรวีศักรุเรา

เพราะถ้าละโว้เสียเมือง

ก็อาจจะระคายเคืองไปถึงเขา.

ขอมอาจขู่โจมตีวันเอา

ผู้คนของเขาพลอยเคือคว้อน.

สุธานีเห็นชอบด้วย:

ต้องช่วยกันแก่งเมืองมณีก่อน.

ถ้าหาไม่ช่วยกันช่วย

มาถึงแควจะเสียที

ดูข้าขอลาไปวันแ่ก่
 คุก่ายกำแพงบุรีศรี
 จะจ้กแจ่งแบ่งบ้านหน้า
 ควบคุมชาวบุรีให้ทำงาน.

[หลวงมืองและกรมการกราบลา, แล้วเข้าโรง.]

พระร่วง

ดูเอาเด็ก! ชาวไทยใจหาญฮึก
 นึก ๆ ก็แสนจะสงสรว,
 จะต่อสู้ทัพขอมฮือชาญ,
 จะทนทานไต่เพียงสักเท่าไร?
 พวกเรามีแต่เพียงหยิบมือ
 ดูว่าจะทนกำลังไต่,
 ละไว้จะมีเภทภัย
 ก็เพราะตัวคูไซรัทแ่งคน,
 เมื่อศึกเขาเปรียบแก่ข้าหลวง,
 มีไต่กรองคูปวงเหตุผล
 ให้ถ้วนถี่, อวคคัทนงคน,
 จนจะแลเห็นผลความทนง,
 หมายหากำลังสุโขทัย,
 ก็มีไต่สำเร็จสมประสงค์.

ก็ตกใจแก้มือเท้าทั้ง

หลงคิดว่าก็มีบุญญา!

[นายมันขึ้นฮาวออกมา, หน้าตา^๕, เหลียวซ้ายแลขวา, แล้วกราบพระร่วง.]

เอะ, ออมมัน, ฉันโตทำหน้าที่น?

ถือปืนกลแล้วใครทำอะไรหา?

กูเห็นแต่ไหนแต่ไรมา

มีงกล่าสนศไม่มกล่า,

นายมัน

ที่กูซำรับมาในคราน^๖.

เพราะจงรักภักดีต่อขุนหัว;

ที่มาเมื่อใช้ภัยตัว,

พ่อเจ้าอย่ามัวคายใจ.

บักนี่พญาเสโซ

กุมทัพใหญ่โตหาน้อยไม่.

จะมาจับพ่อเจ้าเอาไป

ลงโทษที่ในนครม;

เขาวาก็กศครบดเจ้า,

จึงจะเอาประจวนเสียให้สม,

เพื่อศักดิ์การที่ไทยใจนิยม;

เป็นเล่มจมน้ำมันแล้วในคราน!

พระร่วง

มีงว่าพญาเศโศ
คุมทัพใหญ่โตक्रमานี้
เพื่อจะจับตัวกู ไปรธานี
จริงฤา?

นายมัน

พ่อเจ้าอย่าท้อใจ.

ตามชายประเทศกัมพูชา
เขาเล่ากุกันเข้าเสียงอิงใหญ่
เขาว่าบวระมีพระร่วงไซรั
กุกไกลไปกระทั้งในวังรัตน
ขุนจอมทราบบว่าพระร่วงเจ้า
เป้นทุนเกล้าของไทยแผ่นดิน
ทรงอิทธิฤทธาสารพัด
ซังค์ค่าแห่งแรงนัก
ทั้งสติปัญญาสามารถ
ฉลาดมากอยู่แสนรู้หลัก
กิศานชดอมพิกลนัก
ใช้ทุกน้ำไว้ได้ค้ำ
เขาเกรงจะเป็นผู้วิเศษ
ก่อเหตุกำเริบโดยง่าย
ซิงทั้งก่อ ไปไม่ทำลาย
จะกิวายเป้นขอบสืบไป

พ่อขุนรามจิ้งมีบัญชา
 ให้พญาเตโชคุมทัพใหญ่
 มาจับตัวพ่อเจ้าเอาไป
 เหมือนคักไฟกำแลมให้ดับพลัน
 พวกขอมเราเล่าให้รู้ช้าน
 เปนข่าว ได้มาอย่างแม่หมัน
 ข้าเจ้าก็รีบมาพลัน
 เพื่อแดงข่าวนั้นโดยทันที
 อันร้อที่เกรงอยู่แล้วนั้น
 ก็เป็นอันมีมาถึงที่
 อันพวกขอมยกมาในคราวนี้
 มุ่งเอาชีวิตแต่ตัวกู
 แม่กูจะอยู่ที่บ้าน
 พวกไทยใจหาญคงต่อสู้
 ไทน์จะยอมพ่ายแพ้แก่ศัตรู
 กูยังอยู่คงประยุทธ์สุดกำลัง
 แต่ชาวไทยไม่ซาญการแรงก็
 เหลือทนงสู้ขอมกำลังขลัง
 เหมือนแสงรั้งให้ไปกายวายชีวิง
 กูจะยังอยู่ไซ้ไม่เข้ำที
 จำกูจะหลีกเลียงไป

พระเจ้าวรวงศ์เธอ

สู่แคนสุโขทัยกรุงศรี:
 ขอมรู้ว่ากูไกลบุรี,
 กงจะไม่โงมก็ค่อยไป.

นายมัน

พ่อเจ้าจะคิดกลอุบาย
 อย่างอื่นไม่ได้ฤาไฉน?

พระเจ้าวรวงศ์เธอ

แม้กูคงอยู่ละโว้ไชวี,
 เหมือนแสรงหาชาวไทยให้ช้อยยับ,
 กัวมึงจงแสรงทำหลง
 เดินตรงเข้าไปให้ช้อมจับ.

แล้วจงเล่าความไปให้แม่ทัพ
 ประหนึ่งรับสารภาพจริงใจ:
 ว่ากูได้รู้ข่าวคราว,

สทกหนาวเกรงกลัวหานือไม่:
 จึงรีบหลีกหนีไป

สู่แคนสุโขทัยธานี,
 ขอมกงจะตามกูไป,

กงจะไม่ช่วงชิงบุรีศรี:
 ชาวละโว้จะได้อยู่ดี,
 ไม่ต้องบ่นบ่นพลออกตาย.

นายมัน

ทูนหัว! ฉันทโคใช้เช่นนี้?
 ถ้าภักดีจึงทำเช่นกุธหมาย,

พระเจ้าวรวงศ์เธอ

นายมัน

อนิจจา! พ่อเจ้ามุลหมาย
จะไปขายวอคับนี้อยู่คนเดียว.
ที่ไหนขอมจะยอมไว้ชีวิตมัน?
มันร้ายกาจทารุณจนแล้ว.

พระร่วง

ถึงจะตายก็ตายแต่คนเดียว.
กูจะเที่ยวช้อนวัน.

นายมัน

เห็นไม่พัน!
มันคงงอแงไปแน่.

สวระแนตามไปทุกแห่งหน.
ขอเชิญอยู่ท่ามกลางประชาชน.
ทั่วทุกคนช่วยกันประจันต์.
ต่อสู้ขอม.

พระร่วง

กยอมหาได้ไม่!
เหมือนแสงฟ้าชาวไทยให้บ่นบ่น.
เคโซกมาในความ
มีปราถนาจับแต่ตัวกู;
เหตุฉนั้นเมื่อรู้จักจา
ว่าตัวกู ไชวมีไต่อยู่.
ขอมคงไม่ตีเวียงกู.
คงจะจู่ตามหา—

นายมัน

อย่าท้อใจ!

อ้ายขอมจับใจจดจาง.
พยาบาทพ่อเจ้าทานน้อยไม่
เคโซมันแล้วจากไว้
ว่าจะจับตัวไปให้นาชนมัน.
มันว่าจะจับไปเป็น ๆ
ก่อนเมื่อเห็นต่อสู้แรงขัน
จึงจะเอาพลโหมโรมรัน.

พระร่วง

ถ้าฉันนึกตรงที่ถูกคิด !
แม่กูซิ่นอยู่ ณ ที่นี้
อันละไว้บุรีศีกกตึก
กูต้องไป. ล่อให้ประจามิตร
คามกตึกตัวกู.

นายมัน

อยู่เป็นไร !
อนิจจา ! - ทูแก่ล้าทอนหัว
ช่างไม่นึกถึงตัว.

พระร่วง

นึกไม่ได้ !
อันชาวสะไว้เวียงไทย
เหมือนลูกในไส้ทุกทั้งนี้.
แม่กูยังอยู่คงไม่ยอม
ให้ขอมจับกูเป็นแม่ของมัน.
ก็จะพลอยมอคว้ายไปด้วยกัน.

ตั้งเนนเหมือนกุผลอายุชิวา.
 เพราะกลัวปกป้องประชากรว่าชีวิต,
 จึงได้คิดหลักไปเสียก็กว่า,
 เพื่อตัดเหตุเภทภัยพาลา,
 ยอมมัวอมรณาลำพังชนะ,
 ขอเพียงให้เวียงละไว้ออก,
 ให้ชาวเราปลอศกภัยอีกหน,
 ทูหนหัวประเสริฐเลิศคน.

นายมัน

จะขอยอมวายชนม์ผู้เดียวไซร์,
 ยิ่งคิดก็ยิ่งอนาถจิต.

ยิ่งคิดก็ยิ่งหมองแทบร้องไห้!

ทูหนหัวจงอยู่ในหมู่ไทย,
 พร้อมใจรับรอนบ้องกัน.

พระร่วง

อย่าชักกู! กูก่อนนอนนั้นเฮ้ย,

มึงเคยรักกูเป็นแม่แม่นั้น

จงทำคามกักกูแนนน

โคยพลัน, หากไม่เสียการ

นายมัน

เมื่อทูหนหัวยื่นแรงคงความคิด,

กูซาจำจิตรับบรรพการ;

ซาจะประพฤติกิจการ

ตามพจมานบัญญัติ

พระร่วง คี่แล้ว! อนึ่งพึงอย่าชยา
 รัชความแพรงพรายไปนะหวา.
 กูจะ ไปจักแจงแก่งกาชา
 ทำที่เหมือนว่าประพาศไพร.
 จะไปกับหนಾಯคนเสกเท.
 เพื่อมิให้คนคักสงสอ.
 มิ่งรีบไปยังทัพพอมไว ๆ.
 ออย่ารำไร.

นายมัน คุช่าจะรีบจร. [ต่างคนต่างเข้าโรง.]

ตอนที่ ๒

ฉาก: สถานหน้าคุ้มพระร่วง [เหมือนตอนที่ ๒ องค์กรที่ ๒]

[นายมันขึ้นฮาวเดินออกมา. ทำทางเสร์ว.]

นายมัน อนิจจา! พ่อเจ้าทูนหัว
 ช่างยอมกัวฝ่าภัยไม่ย่อหย่อน
 เพราะเธอรักประธานวากร.
 จะสู้จรู๋จุงรงเข้าพงไพร.
 หวังเอาคนเป่าเประหนึ่งเหื่อ
 ล้อเสื่อขอมว้าย. มุ่งหมายให้
 คิกตามตัวเธอเชื่อไม่

จนถึงสุโขทัยธานี
 กงนเพื่อเจ้าจะยอมมีวอ
 เพื่อช่วยละไวบุรีศรี
 ให้พ้นชอมระย้ายี่.
 นายโตนจะมีเหมือนนายเรา?
 แค้นใจอ้ายชอมสามัญ.
 หงสงสารพระร่วงทรวงเศร้าย
 จะก้องคายเสียแม่แต่ยังเฮวี่.
 ชาวละไวคงเศร้าโศกครวัน.
 ขอให้เทวาสุรารักษ์
 ช่วยพิทักษ์พ่อเจ้าจอมขวัญ;
 อย่าให้ชอมหยามพยามกามพัน.
 ชอมมันมอคม้วยเสือกกลางไพร!

[พระร่วงออก, มีนายบุญกับนายมีตะหาอย่างและถือท่อนค้าคา
 มา. พระร่วงแล่งตัวอย่างจะไปเที่ยวบ้าน, มีคานสะหาชเง็ชบ้ำ,
 มีคเห็นบค้าลาค, และถือธนู.]

พระร่วง เฮะ, ออมมัน, ฉันทโคไม้รับร้อ
 บทจรไปยังทัพใหญ่?
 รีบไปเถิดท้าว, อย่าว่าไร,
 ก็ต้องอย่าให้ทัพมาถึงธานี.

พระร่วง

หาไม่จะกลางศปราดนา,
 ออย่ารักขำรีบเค้นเงงเต็มที
 ออกเค้นไว ๆ!

นายมัน

ไปเที่ยวนี้.

ขอทุนหัวสวัสดิศิมซ้อ,
 จงพำเภยทีโนแนวนำ;
 ขอขอมจงอย่ากามหันไค,
 จงชนะศักร!

พระร่วง

กุชอบใจ.

จงรีบไปเร็วเถิด.

นายมัน

ข้าขอลา! [ไหว้แล้วเข้าโรง]

พระร่วง

ถึงเวลาจำไป, ใจแทบขาด;

เปเนกรวมจำกลาศจากเคหา!

โอ้! แสนสงสารมารดา

ผู้สุกเสนาหยอครัก!

อยู่หลังจะนั่งแก้กำสรวล,

โหยหวลถึงลูกผูกสมัก;

แก้ไว ๆ ไม่เคยจะพันพักตร์,

มากต้องหักใจร้างห่างไป.

กรันจะไปกราบไหว้อ้ำลา,

ก็ลาอาจเหี่ยวไว้งงไค!

จำเป็เจริง ๆ ต้องทิ้งไป

เหมือนไม้รักใคร่ไต่

ขอฝากท้าวอาร์ักษ์

ช่วยพิทักษ์มารตามาระตรี

ลูกค้องขอลาในคราวนี้

ถ้าบุญมีคงไ้กลับมา!

[พูดกับทนาย] เจ้าของเสบียงอาหาร

พร้อมพร้อมทุกประการแล้วฤพา?

มีแล้วพร้อมสรรพ

พระร่วง เช่นนี้

เราค้องรับเข้าบ้าน

[พระร่วงกับทนายเข้าโรง.]

ตอนที่ ๓

ฉาก: ในกลางป่า, ที่พิทักษ์ทัชชอม.

[มีนักสุวรรณกับทหารของมังก์นอนอยู่เหนือเข็ลฉาก.]

นักสุวรรณ พวกมึงอย่าว่านักเสหวา:

ไม่ช้าถึงละโวบุรีศรี

ถึงแล้วเมื่อใดคงไ้มี

อาหารที่ ๆ พอกันกิน

อีกทั้งผู้หญิงองเรือ

ก็มีมากเหลือเพื่อสมถวิล
 กงไต้ประโคมโคมยุดิน
 ทั้งนอนกนิเฝ้าหน้าสำราญใจ
 ขอเพียงแต่ทนในระพวง
 เคนทางกัณเภาใบใหญ่
 ผัดอีกสองวันเท่านั้นไซ้
 กงจะได้ว่างทุกข์. สุตสำราญ.

ทหารที่ ๑ ส่วนข้าพเจ้ามันจะทนแรงไว้ใจ เพราะเขามาเมืองไทยแล้วหลายหน. เคยรู้จักผู้คนภาษาไทย. การต้อนรับของเขาไซ้แข็งแรงจริง ๆ! เขาจัดให้ทุกสิ่งไม่แพนแหวง. ให้ทั้งปวงตามจนและตามมี.

ทหารที่ ๒ แต่คราวนี้เราไม่เหมือนหนหลัง: ครึ่งก่อน ๆ เรามาไทยไมคร. แต่ครึ่งนี้จะมาจับพ่อเมือง. เราจะไม่เคืองฤาใจน?

ทหารที่ ๑ ก็ช่างเป็นไร! ไทยจะเคืองไม่ต้องวิตก. เพราะเปรียบไปก็เหมือนลูกนกอยู่ในกำมือ. จักแรฤา?—บับฮ็อค. ก็ร้องบ็อคไปเท่านั้นเอง.

นักสุวรรณ นี่แน่. การจะฮอวคั่งส่วนตัวไซ้. ฮอวเท่าไรก็ฮอวไปกูไม่ว่า: แต่ขอทำให้ประมาทชากิคำรุ. อันคนแท้เหล่าครูท่านสอนไว้. ว่าไม้ล้มข้ามได้. ฮอวข้ามคนมีฉนั้นจะบับนเพราะประมาท.

ทหารที่ ๑ ชาวไทยไม่เก่งกาจสักปานใด: พวกเราไปที่ไรเห็นแต่
กตวงอ!

นักสุวรรณ อ้อ! เวลาก่อนนี้ไม่ได้มีนาซึก ๆ: แต่เวลานี้มีพระร่วง
เป่นพ่อเมือง, ขึ้นชื่อๆ เลื่องว่าสามารถฉลาดนัก, ทั้ง
มีบุญญาแหลมหลัก, ชาวไทยนิยม.

ทหารที่ ๒ จริงเจ้าข้า, ได้ยินเขาชมกันทั่วหน้า, ว่าเมศกากรุดา:
แก่คนทั้งหลาย, เขาว่าเหมือนพ่อมากกว่านา, ไม่
คู่กัน: ทั้งสร้างเที่ยงธรรมสุจริต, อีกเขาว่าวาจาสิทธิ์
พูดอะไรเป่นนั้น.

ทหารที่ ๑ เอะ, แล้วกัน, เพื่อนเรานั่นใด, มาขอขงพ่อเมือง
ไทยเป่นนักหนา?

หรือว่าจะใจทักเข้าไปสวามีภักดิ์, จงรักเป่นข้า
พ่อเมืองละไว้? คงมีบุญอะไรละพ่อคุณเอ๊ย!

ทหารที่ ๒ ไม่ถ้องเฮอะเอ๊ย: ข้าได้ฟังเขา, ก็นำมาเล่าสู่กันฟัง
กระหม่นแลนะ: จะเชื่อมีเชือกก็แล้วแต่ใจ.

[เสียงและละในโรง, เหมือนคนไล่จับกัน.]

นักสุวรรณ เอะ, นั่นอะไร? เสียงเหมือนใครไล่จับกัน.

[นายมันวิ่งกระแจะกระร่าออกมา, ทวดทหารขอมที่อยู่นอกโรง
แล้ว, ก็ช่วยกันจับไว้ได้.]

นักคุ้ม [พูดจากในโรง] จับให้มัน! อย่าให้มันหนีได้!

[ออกมา] อ้ายจัญไร! ไล่จับกันเสียแทบกาย.

นายมัน โอโฮ ! ขอโทษเด็กนาย ! นี่จะจับข้าเจ้าทำไม ! ข้าเจ้า
ไม่ใ้ทำอะไรอะไรเลยจนนึก.

นักกุม ทำไมจะไม่ผิด ! มึงบุกบันเข้ามาเดือน. จะมุ่งเข้ามา
ปลอมผลกระมังทวา ?

นายมัน หามิไ้เจ้าข้า. ข้าเป็นชาวบ้านชาวคง. เดินหลงมิไ้
จงใจเข้ามาในกองทัฬหะ. เมื่อเจ้าประคุณสั่งให้จับข้าเจ้า
ก็ตกประหม่า. จึงวิ่งซุ่มนุ่นเหมือนบ้าเพราะอาราม
ตกใจ!

[เกโซออก; คนอื่น ๆ ต่างนั่งลงและไ้ว้.]

เดโช เอะ ! นั้นใคร ?

นักกุม คนไทยเจ้าข้า. วิ่งเข้ามาที่คังทัฬหะ. กูข้าจึงให้จับเอา
ตัวไว้.

เดโช จะมาสืบข่าวฤาใจเน ? อ้ายจัญไรจงทอนมา !

นายมัน [หันปนกล้วตัวสั้น] เจ้าประคุณจงกรุณา. ข้าเป็น
สั้วผู้ซุก !

เดโช [ส่ายหัว] อ้ายพุกตมาก. เคี้ยวจะให้ตบปากด้วยกะลา !

นายมัน โอโฮ ! เจ้าประคุณกรุณา. ข้าไม่พุกอีกแล้ว !

เดโช ยังมีหันตบก็ส่งเสียงแจ้ว ๆ. แสนจะหนวกหู. อย่า
อำพรางจงทอบกูทุกสิ่งไป.

นายมัน พุกไ้ ! จะทอบอย่างไรเล่าเจ้าข้า ? แค่นี้ไ้ไ้ท้าว
อ้ายพุกตมาก. จะให้เอากะลาทบปากข้าเจ้าจึงนึ่ง.

เดโช พนม อ้ายนข้างสำนวนจริง ๆ เขาเด็กคูฝากไว้ มึงจงคอย
 ใจมึงไม่มีอันแพ้ คำไปถ้วนทุกสิ่ง ตามความจริงอย่าอึ้งอ้าพราวไว้
 ใจมึงไม่มีอันแพ้ อันพลเมืองไทยละไว้ถาวร ได้เตรียมการต่อสู้ไว้บ้าง
 อย่างไร ?

นายมัน เจ้าประคุณ ! ลูกขอชีวิตไว้ จะบอกความโดยจริงใจ
 ทุกสิ่งอัน พระร่วงนั้นครั้นเมื่อได้ทราบเหตุ ว่าทัพ
 ยกมาสู่ประเทศเขตแดนนี้ ก็เกรงกลัวบารมีหนีเอาตัว
 รอคพัน หนีวันจากละไว้ไร่เข้าสู่ป่า เจ้าประคุณ
 กวณาอ้าสงสัย ในละไว้เวียงใหญ่ไม่มีใครได้กระ
 เตรียมการต่อสู้อย่างใด ๆ เลย

เดโช มึงว่าพระร่วงหนีไปจากละไว้แล้วฉนั้นฤจะ ?

นายมัน ปีมะ [เจ้าข้า หนีไปแล้ว]

เดโช พระระบมึงอ้อมาโกหกกูนะ ?

นายมัน พุทโธ ! โททอะไรได้เจ้าข้า ได้เจ้าเจ้าเกรงอาญาเจ้า
 ประคุณทูนหัว จนใจไม่อยู่กับตัวแล้วเจ้าข้า

เดโช ชาวละไว้ไม่มีใครรู้เห็นอะไรกันบ้างเลยฤ ?

นายมัน ไม่รู้เลยเจ้าประคุณ พระร่วงหนีลัดหนีไปมิให้ใคร

เดโช ก็มึงทำไมไม่รู้เล่า ?

นายมัน ข้าเจ้าเปนพรานป่า ไม่ใช่คนในเมือง พอรูเรื่อง

ทัพของเจ้าประคุณยกมา ข้าเจ้ารีบเข้าไปหาพระร่วง

บอกพลเมืองให้เล้าความให้. พ่อเมืองตกใจกับเรื่องนี้. และตัวข้าเจ้า
เองก็รีบสั่งเส็งเจ้าบ่. ก็เป็นกรรมเวรพันอันเกินเข้า
เป็นชื่ออุกฤษฏ์. มาประสมพบกองทัพ. เขาก็จับเอาตัวมา. เป็นความ
จริงเท่านั้นแหละเจ้าประคุณ.

เตโช [พูดอย่างหมิ่นประมาท] อ้อ! อ้ายร่วงผู้วิเศษมัน
ก็ซลขาดปานฉนั้นแหละ! แล้วมันเองจะแก้แก้การ.
ถ้าเจ็บเสิบสาบไม่เกรงพระราชาชาตญา. สัญชาติคนไทย
มันกล้าสู้แต่กระต่ายก็ไม่ได้!

นายมัน [โกรธ, พูดหลุดปากออกมา] เสียนอนแก้วแล้ว.
ไม่รู้ตัวว่าแกลึงนี่. เห็นไม่เอาจริงละก็—

เตโช มึงว่ากระไรหว่า?

นายมัน [รู้ตัวหนัก, แกลึงทำกลัวอย่างเดิม] หามิได้เจ้าประ
คุณเทวนหัว! ข้าเจ้าเฉลอตัวบ่เข้าคามประสาพราณีพระ
จิตใจไปมีวพระวงอยู่ที่ตรงเสื่อสมิง. ที่ข้าเจ้าอิงไว้ที่หนึ่ง
แล้วยังไม่คาย. มันแกลึงนอนหนึ่งไม่คังกาจนอ้อลูก
น้อยมันเคี้ยวแล้ว. จึงชวนเชื่อเข้าไปให้อ้ายไคร่งมัน
กระรูปเปียกเดียวเด็ดโทรมตัว!

เตโช อ้ายนี่มาเป็นบ้าเมามัวแต่ในการยิงเสื่อชิงสาอะไร
กัน? กูอยากจะรู้ว่าอ้ายพ่อเมืองคนสำคัญนะมันไป
แห่งไหนกับใคร?

นายมัน พระร่วงทำว่าจะหนีไปสุโขทัยนอกให้ณะเจ้าข้า.

นักคุ้ม

ใจข้ายังสงสัย.

เพราะเมื่อไปละโว้เร็ว ๆ นี้

สังเกตเห็นกิริยาท่าที

ของชาวไทยดูมีความคึกคัก.

ไม่เรียบร้อยจ้อยเจ้าเหมือนเช่นเดิม:

ดูเหมือนเริ่มเต็มซึกก็คึกคัก:

น่าสงสัย —

เตโช

เห็นไม่กระไรนัก.

คงคึกคักเพราะอ้ายร่วงมันยุบ.

เมื่อหัวหน้าเลี้ยงลิ้นได้แล้วไซ้

ชรอยไทยจะวายคล้ายความหลง.

น่าจะสิ้นเต็มหาญการทง.

แล้วแลกงระยอบยอต่อไป.

สำคัญอยู่ที่แก้วอัยพ้อเมือง

มันจะก่อกระเคื่องขึ้นอีกไต่:

แก้อ้ายร่วงหลบลิ้นไป

สู่แกนสุโขทัยธานี.

ซึ่งอยู่ภายนอกอาณาจักร:

จะซึกซึกกระบิงไปถึงที.

สุโขทัยกำลังสะพรังที.

จะก่อทีระคมไม่สนใจ.

จำนวนพลโยธามากจริงนี้
จะมีมาเพียงพอกทำไม้
อันจะค้ำไว้พอเพียงได้.
แต่จะค้ำอะไรเห็นยากนัก.
จำกูจะคิดซึ่งอุบาย

ลอบล้างทำลายปรับบั้น:
กูจะลอบคอกไปมิให้พัก.
ลอบลักสังหาญผลาญชีวา.

นักคุ้ม

อันเจ้าประคุณจะคิดไป
โดยลำพังนั้นไซ้. ข้าเกรงว่า
ถ้าแม่พลอยพลาดลงกงมรณา,
พวกข้าจะพลอยเคืองควอัน.
ไปรคกำนิงจงคี่.

เคโซ

ครานไซ้
กูคงใจแมนมั่นไม่ผันผวน.
กูได้ทูลแค้นองค์พระภุช
ว่าจะจับคัสกร โดยฉบับพลัน
แม้ว่าพระร่วงยังคงอยู่
กูไม่ขอคืนสู่เขตชนคี่.
จะคามปองของผลาญสังหารมัน.
ให้ทรงชวรมสนเสนาพลา.

ฉะนั้นแม่กู๋ไม่ไปตามคิด.
 ก็จะมีค้ำทำตุลดูชายหน้า
 อันตรายใด ๆ ไม่น่ากลัว.
 ต้องรักษาวาจาที่พูดไว้.
 ฉะนั้นกู๋ขอแรง. นะหนักคุ้ม.
 ให้เจ้าอยู่ควบคุมทัพใหญ่.
 ทั่วกู๋จะปลดอมแปลงไป
 กระทั่งสุโขทัยธานี.
 จะเก่งกาจให้เหมือนคนไทย.
 เล็ดลอคคอกไปสมดวล.
 ดลันเหมือนกับกู๋คำค้ำ.
 คงจะได้เสร็จสิ้นแห่งจินดา.
 ทั่วเจ้าจงคุมพลไกร
 พักแรมอยู่ในแนวป่า.
 เมื่อกู๋เสร็จก็จะกลับมา
 นำโยธาทัพกลับนคร. [เข้าโรง]

องก์ที่ ๔

ตอนที่ ๑

ฉาก : เหมือนฉากที่ ๓ องก์ที่ ๓.

[เป็นเวลากลางคืน. นักร้องนอนหลับอยู่หลายคน, แลที่
กลางโรงมีนายมันนั่งกดเข้าอยู่. กับนักร้องคนอื่น ๒ คนนั่งเล่น
ควดกันอยู่]

นายมัน

[ปรารภ] โอ้วอันิจจาเขาของกู !

อ้างศักใจจกรวจไม่ผันผอน:

มันโทโซโมหันเหมวพันเพื่อน.

เว้งรอนรีบไป. อ้างพลา!

เมื่อบ้านแคโซมันแปลงกาย

ให้ตะม้ายเหมือนไทยเช่นว่า.

เลือกสรรอาวุธศakra

ซ่อนในกายาเวียนร้อย.

มีนุศสำคัญมันเกล้าเจ้าผม

อย่างไทยนิยมใช้สรอย:

แล้วรีบเสี้ยวลศสกรอย.

ไต่ค้อยติดตามพระร่วงไป.

ส่วนกูแหบตาลโทโซ.

แก่ทำไ้เพื่อตัดความสงสัย:
 สู้แสงยามแจ่มทั่วผนังไว้,
 แก่ใจคงคลุ้มกั้มจริง ๆ !
 อ้ายพญาเคโฆมนั่งอาจ
 สบประมาทชาวไทยก็ยอมหนึ่ง:
 แก่กวานแม่ไม่ไหวถึง,
 เหมือนทอศทงมุดนายให้ว้ายขาม,
 กอยอมมองหาช่องจะแหกค้อม,
 รอให้ขอมนอนหลับทุกแห่งหน,
 ท้องก็กลิ้งลอคทหน้ากรพล,
 จะลองใช้ได้หัดกลศึกก็.

[นายหนแอ่งทำลางและฉันด์ท่าน, จนทวารของทคนอนอยู่น
 เพ็ญวมาเห็น.]

- ทวารที่ ๑ เฮีย, พวานไพร, มึงเป่นอะไรไปฤาหา?
- นายมัน เข้มที, ทนวานักเพื่อน! ทำไมเพื่อนไม่ก่องไฟชน
 ผิงกันบ้างเล่า?
- ทวารที่ ๑ นายเขาห้ามไม่ให้ก่องไฟ; เขาว่าพวกไทยผ่านไ้ไปมาจะรู้
 เข้าว่าเราคงอยู่ทไ้ทน.
- นายมัน อะไร, เพื่อน! ทนนักกลางไพรไกลบ้านผู้เรือนคน
 ไครมันจะสั้ประคนมาในกลางบ่ักกลางคงในเวลานี้?
 ไมมีไครมาคอกเพื่อน.

ท้าวที่ ๑ จริงอยู่. แต่นายท่านสั่งว่าไม่ให้กองไฟ-
 นายมัน เป็นไรไป? นายท่านก็ทสันแล้ว. กองแค่อ้อม ๆ
 พอผิงกันสามคนเท่านั้นก็แล้วกัน; แสงมันจะสว่างไป
 สักปานใดเทียว.

ท้าวที่ ๒ จริงนะ. พรานเขาว่าถูก. นายท่านนอนในเพิงที่ซัด
 ทำจะรู้จักหนาวอะไร. เวลานี้ตีกองอยู่ตากหน้าค้ำ,
 หนาวจนกางสันพันกระหมกกันคังกราว ๆ. ฤาเพื่อน
 ไม่หนาว?

ท้าวที่ ๑ ก็หนาวเหมือนกัน.

ท้าวที่ ๒ ถ้าเช่นนั้นก็กองไฟขึ้นเผิงก็ดีกว่า.

นายมัน ข้าจะไปหาไม้มาไฟ. [ถูกขึ้น, แด่ท้าวที่ ๑ ยึดไว้]

ท้าวที่ ๑ ไม่กองไป! นายเขาสั่งไว้ว่าไม่ให้เคลื่อนที่. [พุดกับ
 ท้าวที่ ๒] มึงไปหาไม้มาที; พันไม้ที่ทางเขาหุงเข้า.

ท้าวที่ ๒ ข้ารู้แล้ว; ข้าจะไปเอามาอย่าร้อนใจ. [เข้าโรง.]

นายมัน พุดโธ่นายนี่เป็นอย่างไร. สงสัยฉันเสียจริง ๆ.

ท้าวที่ ๑ ไม่ได้สัวะ. เพื่อนวังเร้วนั่น! แต่เมื่อเข้านี้ยังต้องไล่
 จับกันจนเหนื่อย!

นายมัน เอาเด็ก. คราวนี้ข้าสัญญาว่าไม่หนี.

ท้าวที่ ๑ ดีแล้ว! นั่งอยู่กับที่ก็แล้วกัน.

[ท้าวที่ ๒ หอบไม้ออกมา, จึงช่วยกันกองและจุดขึ้น.]

ท้าวที่ ๒ เออเช่นนี้คือของชั้ว! เมื่อก่อนหรือสนระร้าวกับ

จะเล่นใช้. [ผิงไฟ] พรานไพร. โฉนไม่กระเดียบ
เข้ามา. [กระเดียบเข้าไป] นายมัน
นายมัน เออเช่นนี้สิน่า. ก้ออสบายหน้ออ. [กระเดียบเข้าไป
ผิงไฟ]

ทหารที่ ๑ คอขระวังอ่าให้ไฟโชนมากนักระ. จะเกิดความ
นายมัน อ่าวัก! ข้าจะพยามคอขระวังให้. การกองไฟ
ข้าตีเปเมื่อขระ. เพราะยามไปพักกลางคองกลางบ้ำ
จำเปต้องกองไฟ. [ทันเปนขี้ แต่ที่แท้ลอบเอายา
สกต. ซึ่งควักออกมาจากขาม. ไรกลงไป.]

ทหารที่ ๑ เอะ. นี้ไปเอาไม้ทโทนมา? ข้าคูกดินโอมันชอบกล
[โอมัน ชอบกล]

ทหารที่ ๒ ไม้อะไรซักไม้รู้จัก. เห็นกอง ๆ อยู่ก็ฉายเอามา.
นายมัน ไม้ในบ้ำแต่บ้ำมีกดินแปลกกระนั้นเอง.

ทหารที่ ๑ อ้อ! ฉนั้นกแล้วไป. [หยิบลูกวด] มาควคกัน
โหมเด็คเพื่อน.

ทหารที่ ๒ กี้คเหมือนกัน. แก้ง่วง.

นายมัน เอาเด็ค. เพื่อนทั้งสองอ่าเปท่วง. ควคกันให้สบาย
ใจ. ส่วนกองไฟนี้ข้าจะนั่งระวังเอง.

[ทหาร ๒ คนเอนทอดควคกัน, นายมันคอขคูหลแผลอค์เอายา
สกตโรกลงไปในกองไฟ, แล้วคออหัดควนให้ไปทางทหารทั้ง ๒ พอ
เห็นว่าเขาข่าเดื่องมากทำเปเนื่อไฟ แล่นอเหลือวไปก็โรยยาอีก,

และพักผ่อนไปอีก, ทหารทั้ง ๒ เริ่มหาคนละหวิด ๒ หวิดและ
วิ่งไปทุกที, จนในที่สุดล้มตัวลงนอนหลับไป, นายหันไปมองเข้า
ตัวดู, เห็นไม้คั้นแล้ว, จึงลวกลาวุธของตน.]

นายมัน อ้ายพวกอัปรีช. กุลาเมืองที่ละวะ ! [ย่องเข้าโรงไป]

ตอนที่ ๒

ฉาก : ลานหน้าคุ้มพระร่วง, [อย่างที่ใช้ในองก์ที่ ๒ นั้นเอง]
[หลวงเมือง, หลวงวัง, หลวงนา, เดินออกมา.]

หลวงเมือง ดูเถิดมาพากันนั่งเซลา,
ราวกับเขาไม่รู้สาส์;
ไม่รู้ว่่าพ่อเจ้าจากบุรี,
ทั้งนี้เราคิดเป็นพันไป !

หลวงวัง แก้ก็เมื่อพ่อเจ้าท่านสั่งห้าม
มิให้ความแห้วพรายชยไช,
เราจะลวงรู้เหตุไต่อย่างไร ?

หลวงเมือง ก็จริงอยู่; แต่ไหนจะนิ่งคาย,
ปล่อยให้ห้อมค้อมตามพระร่วงเจ้า
แลสั่งทหารนายเราสมมาศรัทมาไซ ?
เราก็งกคคคคตามอ้ายคนเร้าไซ.

หลวงนา คงไม่ง้อ, เพราะมันนั่นแปลงไป,
นายมันว่า มันงั้นแสนมาเล.

ไปเฝ้าท้าวเงินเข้าใกล้.

บางทีจะมีเชิงชัย

ข้าและไค้.

หลวงวิง

จิงนา !

หลวงเมือง

ข้าก็ยอม.

เห็นความคึกของท่านแหลมเหล็ก

คืนนี้ ! เราจะข้าและยอม

ก็ไค้แต่เมื่อมีแก่นไม้พร้อม:

มีธนูก็ยอมจะเสียที.

อันเงิการแก้แค้นแทนเจ้านาย

จะสมหมาย—

หลวงนา

แน่นอน ! อย่างเต็มที่ !

จะฆ่าให้ทั้งทัพพวกอปวิชัย.

ดีกว่าฆ่าเพียงแก่ตัวนาย.

อย่างไรท่าน ?

หลวงวิง

ไค้การ ! ข้าเห็นด้วย.

ขอท้าวจงช่วยให้สมหมาย !

หลวงเมือง

แก่ควรจะรอรุ่งฟุ้งภิปราย

ของแม่เจ้า. [ชี้ไปทางในโรง] โฉมฉายเธอลงมา.

[นางฉันทน์ออก มีสาวใช้ตามหลังมา ๒ หรือ ๓ คน, และ
นายมหันตาค้วย. ครมการ ๑ นายนั่งลงให้ไว้]

- นางจันทร์ อ้อหลวงเมือง. รู้เรื่องฤาไหน ?
- หลวงเมือง นายมันเขาเล่าให้แล้วเจ้าข้า.
ข้าทั้งหลายขอรับอาสา
ไปรบขอมพาลาคด้วยฉับไว.
- นางจันทร์ ค่ะแล้ว. จงรีบไปรวมพล.
ผู้คนสาครอย่าช้าไต่.
อันตัวเราเองก็จะไป.
เพราะสุกแสนแค้นใจอ้ายศักร
ทั้งแก่ไว้หัวตัวผู้เดียว.
จะแลเห็นตัวก็เห็นแก่ลูกอยู่.
เราไม่ยอมเสียให้แก่ศัตรู.
จะต่อสู้จนกว่าจะวายปราณ.
- หลวงเมือง ขอโทษเด็กเจ้าข้า. แต่ว่าเห็น
ไม่จำเป็น—
- นางจันทร์ อ้อห้ามเราเสียท่าน !
เราจะออกไปสู้ศักรพาละ.
ถึงจะมีวชิรนามานก็คามที่.
- หลวงรัง ไม่จำเป็นแท้ ๆ. แม่ทูนเกล้า.
พวกข้าเจ้าจะรบอย่างเต็มที่.
ยอมตายถวายซึ่งชีวิตเราให้. ออกลูกพี่อ้อม
เป่าเพลิง !

หลวงนางแม่แท้, อย่าสงกา !

นางจันทร์ เราเชื่อแม่ ! จริงแท้, จะแพ้วรอม
 หลวงนาง กงไม่ยอม-ยอมตายเสียดีกว่า !

หลวงนาง และในการทำนุบำรุงเรานั้น

หลวงนาง ก็คือว่าเหล่าท่านแม่แท้,

นางจันทร์ เราชอบใจ ! เราไซ้แม่เป็นหญิง-
 นางจันทร์ ก็จะมีอยู่ไหน ? ไม่ได้แม่ !

นางจันทร์ เราเป็นไทยเชื้อชาติแก้วแม่แท้,
 นางจันทร์ อีกเป็นแม่พระร่วงพ่อเมืองไทย.

นางจันทร์ เมื่อตามลูกข้าไซ้ไร้ไกลบุรี
 นางจันทร์ ข้านี้จะไปแทนจงได้:

นางจันทร์ ชาวละโว้จะลำบากยากอย่างไร,
 นางจันทร์ เราไซ้ร้อลำบากยากเท่ากัน

นางจันทร์ ประการหนึ่งลูกชายเรานี้
 นางจันทร์ จะร้ายก็อย่างไรไม่รู้มัน:

นางจันทร์ ถ้าแม่ว่าลูกชายวายชีวิต,
 หลวงนาง เราจะทนทุกข์นี้ไม่ได้สิ้นโต.

นางจันทร์ เหตุฉะนั้นจะไปกับกองทัพ,
 นางจันทร์ ซิงซ้อไล่จับประยุทธ์ใหญ่:

นางจันทร์ ให้อ้ายขอมอาชรวรมัจฉูไร
 นางจันทร์ พายแพ้วมือไทยไทยพลัน.

- ฤว่านี่ก็รวมจำต้องพ่าย
 ก็ขอตายพร้อมพวกพลรบนี้ !
 หลวงมือง เมื่อแม่เจ้าทั้งใจไว้เช่นนั้น,
 ฝ่ายคิดจนจะชักไถ่ฉันทะไร ?
 นางจันทร์ ก็แล้ว ! ถ้ากระนั้นจงรีบเร่ง
 รวมพลเก่ง ๆ อย่าช้าไถ่,
 หลวงมือง อันพวกพลพลไพร่
 ไม่ช้าจะพร้อมเต็มกำลัง,
 นางจันทร์ อันพลพลไทยนี้ใจกล้า,
 แก้วว่าเพลงสาตราไม่แรงขลัง,
 อันจะยกเข้าใหม่โรมกำลัง
 คูยังไม่เหมาะแนไซร์,
 ควรเราจะยกเค้นเค้อย ๆ,
 ไปคอยอยู่ในป่าใหญ่
 ใกล้ที่พักพลพลไพร่
 ของรอมแนไซร์และคอยที่
 จนเวลาศึกสงบ,
 พึงถนัดว่ามั่นหลับเต็มที,
 เราจึงค่อยไหม้ใจที่
 โศกพวกไพร่มีทนต์,
 เข้าใจฤไม่ ?

ฤว่านี่ก็
 รวมจำต้อง
 พ่าย

ก็ขอตาย
 พร้อมพวก
 พลรบนี้ !

เมื่อแม่เจ้า
 ทั้งใจไว้
 เช่นนั้น,

ฝ่ายคิด
 จนจะชัก
 ไถ่ฉันทะไร ?

ก็แล้ว !
 ถ้ากระ
 นั้นจงรีบ
 เร่ง

รวมพล
 เก่ง ๆ
 อย่าช้าไถ่,

อันพวก
 พลพล
 ไปร่

ไม่ช้าจะ
 พร้อม
 เต็มกำลัง,

อันพล
 พลไทย
 นี้ใจกล้า,

แก้วว่า
 เพลงสา
 ตราไม่
 แรงขลัง,

อันจะ
 ยกเข้า
 ใหม่โรม
 กำลัง

คูยังไม่
 เหมาะ
 แนไซร์,

ควรเรา
 จะยก
 เค้นเค้อย ๆ,

หลวงมิ่ง

เข้าใจแล้ว.

อันอุบายนางแก้วก็มีมากอยู่ !

หลวงว้าง

ก็หนักหนา ! ทำทางพวกศัตรู

กู่จะซุลมุน—

หลวงนา

คงวุ่นแจ้ง !

นางจันทน์

ขอทำกรรมกรรมทั้งหลาย

จงทำคามอุบายให้พร้อมพร้อม

ส่วนเราจะคอยอยู่ข้างหลัง

คอยค้อนกำลั้งหนุ่เข้าไป.

[ประนมมือ] เจ้าประคุณ! พระโคตรวิฑูดา.

อีกปีครุมาศและผีใหญ่.

ทั้งทวยเทวดาสวรรค์.

ขอให้ช่วยคุ้มครอง.

ขอให้มียศช้างเอ.

แก่ขอมเกาะกะท้าวหาญ.

เพื่อให้ชาวไทยได้สรวาย !

หลวงมิ่ง

เหล่าข้าสารุการ ค้วยเต็มใจ. [ยกมือไหว้]

ขอพระคุณแม่เจ้าปกเขต

ช่วยประมุขพลเคชยิ่งใหญ่

อามรบอัยขอมจัญไร

ขอให้มันแพ้ไทยพลัน !

หลวงวียง ขอสิ่งซึ่งประสงค์จงสัมฤทธิ์ !
 หลวงนา ขอพรจงสิทธิ์ทุกสิ่งสรรพ !
 นางจันทร์ อย่าช้า. จงรีบไปพดด้วง
 เตรียมพวกพลชั้นแร่พร้อมไว้. [ค้างคนเข้าโรง]

ตอนที่ ๓

ฉาก : ในป่าที่พักทัพพร้อม. [เหมือนก่อนนั่นเอง]
 [เป็นเวลากลางคืนดึกสงัด ที่กลางโรงมีทหารขอมลู่ฮ้าน
 คนหนึ่ง, ออดอ้วง ๆ, ลึกครู่ ๑ นางจันทร์ออกมา ดันของ
 กล้วย, ห่อไม้ที่จึ่งโกลไปแทงทหารขอมด้วยหอกอันลงโกลไม้พัน
 ร้อง, แล้วชูหอกขึ้นเป็นสัญญาณ]
 เสียงไทย [ร้องให้พร้อมกันในโรง]. ชโย. ชโย ! ละโว้. ชโย !
 [เสียงและอะในโรง, เป็นเสียงให้ร้องปนกับเสียงคนเรือกัดกัน.
 นักสุวรรณฉิ่งออกมา, หน้าดำคื่น, มือถือค.บ.]
 นักสุวรรณ ขอมคื่น ! ขอมคื่น ! คื่นเขินเด็ค !
 เกิดความ ! ศักุรมาอยู่ใกล้ !
 [ตะโกนเร็ว ๆ เข้าหา]
 นายมัน อย่าอิงไป !
 หากไม่จะแทงเสียบักนี้.
 นักสุวรรณ เฮะ. เฮ ! ไกรหน่อ ? อ้อ. อ้ายพรานะ
 อ้ายคั้วการ ! พอรู้ว่่าหนี่

ก็เสียใจที่มีโทษตายชีวิต,
 อ้ายตัวดี. เขาเด็กกุฝากไว้!

เวลานี้ดีแก่ตัวกู
 ต้องกุมพลก่อยู่. ถ้าหาไม่
 มึงคงต้องม้วยด้วยทนต์โศก:

กุฝากไว้ ! [วิ่งเข้าโรง]
 นายมัน ไม่ต้องไหวอวี ! [วิ่งตามนักสุวรรณไป]

[เสียงต่อสู้กันดังอยู่ในโรงครู ๑, และทหารของนักช่าวเมือง
 ละโว้วิ่งออกมาจากทางขวา, รุมหุงกันพลาง; ไทอรุก, ขอนผู้พลาง
 ดอธพลาง, ผ่านโรงที่เล่นไป จนเลอหายเข้าโรงทางข้างซ้าย เสียง
 ดังในโรงอีกครู ๑, จึงนักคุ้มกันนักแก้วออกมาจากทางขวา; ทั้ง ๒
 นายโหดร้ายจริง, และท่าทางเพ็ญ]

นักคุ้ม สันแรงสันฤทธิ. เพราะผิดพลาด:
 เพราะประมาทชาวไทย.

นักแก้ว ไม่พอที่ !
 เราเขียนทำแล้วหนว่าความนี้

ชาวไทยอวดศิษย์มากกานัก;
 ทำนก็ไม่ใช่ดีอ.

นักคุ้ม อ้อ. อย่าซัก !
 ทำนแม่ทัพผลิตนัคเห็นประจักษ์;

แต่ส่วนตัวเราเองก็ผิดนัก.

ผม เติบโตที่มหาวิทยาลัย.

ปล่อยให้ข้าศึกโจมตี

โดยมริฐิกคน.

นักแก้ว

พลทหาร

คืนนี้แนวเงืองจึงเสียการ.

บักท่านจะคิดเงินใด ?

นักคุ้ม

สันคืด. สันฤทธิ์จะต่อสู้

เหลือที่จะอยู่ต่อไปได้ !

ถ้าเพื่อนเมตตาปราณีไว้.

จงได้ช่วยฝากพันเสียทันที

อย่าทิ้งไว้ให้ตกเป็นเชลย.

เอ็นกุเด็กเพื่อนเอื้อ !

นักแก้ว

ไม่ควรถี !

ถ้าแม่เพื่อนอากาศสวยชีวิต.

จงไปตายในที่ยุทธนา

จงเชื่อฟังคำเตือน.

นักคุ้ม

เพื่อนพุกตี !

ควรถีไปตายคาบหน้า.

เสียแรงเป็นทหารชาญศักดิ์.

ต้องไม่ยอมขายหน้า—สู้ออกมา !

[นักคุ้มกับนักแก้ว
วิ่งเข้าโรง]

[เสียงและละในโรง, แล้วขอมกับโอรบคิดหัดผ่านโรงจากขวา ไปซ้ายอย่างเข่นก่อนอีกครึ่ง ๑, แล้วเสียงโอรบร้อง "ชโย!" ดังก้อง. แล้วนางจันท์กับบริวารจึงออกมาจากทางขวา, กรมการออกทางซ้าย; กรมการต่างหน้าคารขึ้นมาน. ใหวางจันท์.]

นางจันท์ อย่างไรท่าน ?

หลวงเมื่อง กิจการ ณ คราน

สำเร็จอย่างค้สมทั้งหมาย !

ข้าจักแจ่งแบ่งกำลังพลกาย

แยกย้ายกันเข้าโจมตี.

ท่านคนต่างหาญรุกร.

ทุกคนรู้จักหน้าที่

ขอมเผื่อเหม่ออยู่ไม่รู้ที.

ก็มีนบ็อยยับไปจับปล้น.

นางจันท์ ขอบใจถ้วนทั่วทุกตัวคน.

ตลอดทั้งพวกพลแรงขัน:

ขอมแพ้พวกไทยใจดกรรจ์.

ทัพมันครานแตกกระเจาย.

หลวงเมื่อง แต่ว่าเคไซตัวกัน

มันแกร่งกว่าขอมทั้งหลาย:

คราบโคมันไซรัยยังไม่ตาย.

อันตราอไม่พันตัวค้.

- ข้าขอกราบลาวิมลดาโคต [ต่างคนเข้าโรง]
 ไปยังสุโขทัยกรุงศรี.
 พยายามตามจับย้ายฮปวีรย์
 ก่อนที่ทำการร้ายนายวิก.
 คุณาจะไปกับนายมัน.
 กับจะสรรไพร่พลคนเสมวรก.
 เลือกล้วนเกล้าศึกชีกชัก;
 ไม่ค่อยแพ้กจะไปในพรงนี้.
 ตีแล้ว: ขอท่านจงไปรอก
 ไปร่งปลอก. เป็นสุขเกษมศรี;
 ตัวเราจะเผ่าธานี.
- นางจันทน์
 ข้าขออัญชฎีกราบลา. [ต่างคนเข้าโรง]
- หลวงเมือง

องค์ที่ ๕

ฉาก: ลานวัดพระบรมธาตุ, เมืองสุโขทัย

[พระร่วง คนวัยเป็นภิกษุ, ควาณานวัดอยู่]

พระร่วง

ขรอยกุศลแห่ง
ยังคามชดเชยแก่กุศล,
จึงได้เห็นทางรอดปลอดภัย
กระทั่งถึงมหาธานี.
ได้เอาธงชัยพระอรหันต์
มากะพัดฟุ้งอยู่เป็นสุขี:
ถึงแม้ขอมคามมาถึงที่นี่:
บางทีจะไม่กล้าทำร้าย:
เพราะเป็นชีบานาสงฆ์.
จะมาปลงชีวิตแก่นาง ๆ
ชาวบุรีคงเห็นเป็นโทษร้าย.
เหมือนท่าลาอศาณนาคะธาท.
แก้กัศดั่งเวียงตะไคว้, โอวันเจก,
ศึกจะศึก, ราชฎรเคือคว้อนหมก
ฤจะรอดเพราะขอมมีน้อยมก,
และมัวสกปรกขยู่ ?

ถ้าหากมีแขกเข้าก็เมือง
ก็จะนำแก่นเคืองมากอยู่
ชาวเวียงจะเห็นแป้นแก้ว
รู้เห็นเพราะฉลาด! อนาถใจ!

[เตโช, "แล้วคืนแปลงเป็นไทย, คล้ายนายนั้น." ออกมาเบื้อง

มอง: เห็นพระร่วงไม่รู้ก็จึงไปนั่งลงนอกหีบไม้.]

เตโช ประทานโทษ, โปรดช่วยเด็กเจ้าชา,
ข้ามาหาพระร่วงผู้เป็นไทย;
กูข้านี้เป็นคนไทย,
มาไกลจากละโว้ธานี,
ทราบข่าวเมืองของข้าเจ้า
เข้ามาผวนวอยู่ที่นี่;
กูข้าจงรักภักดี
หวังที่จะกราบบาท,
แม้ว่าพระร่วงเธอปรานี
บางทีจะรับไว้เป็นข้า;
ขอท่านจงได้เมตตา,
จงโปรดช่วยพาข้าไป.

พระร่วง [พูตรีพิง] เอะ! ชายนี้ไม่น่าหลอกจิก,
ยิ่งก็คือง้อออกสองส้อ,
บุรุษนี้อ้างตนว่าคนไทย.

แต่ไหนผูกแปร่งแกว่งทำนอง ?

ซร้อซร้อมจะปดอมแปลงมา :

ทำงที่มีทำออกจงทอง !

ต้องมีให้ข้อมไค้สัมปอง.

จำจะต้องซักเชื่อนเกล็ดอนไว้ที.

[กับเตโช] คู่ก่อนประสทกนเข้น.

ถ้าฉนั้นจงคอยอยู่นี้ :

รูปจะเข้าไปในกุฎี.

บางทีพระร่วงเธอจะมา. [เข้าโรง.]

เตโช ก็แล้วพระร่วง. มึงอวคที

ว่ามีซึ่งบุญวาสนา :

ไม่ยำเกรงพระราชาชาญา :

จะถึงอาตุช้อยโนวันนี่ !

[นายบุญ, นายมี, กับศิษย์วัดหลายคนพากันออกมา : นายบุญ
ถือเชือกมาเส้น ๑, และนายมีกับศิษย์วัดอีก ๒ คนถือพลอง ; นอก
นั้นถือเปล่า]

นายบุญ อ้ายคนนไซ้ใหม่ ?

นายมี ใช่ละสิ ! พวกเราล้อมไว้อ่าให้มันไปได้ ! [ศิษย์วัด
ล้อมเตโชไว้.]

เตโช เอ๊ะ ! อะไรกัน ? [ลุกขึ้นยืนคั่งหมัด]

นายบุญ อ่าก้อสู้! พวกกูจะเอาพลองว่าเสียคายาคาที่! [ครว
เข้าไปจับ]

เตโช [สลัดแขน] ซ้าก่อน! กูมาตี ๆ

นายมี อ่าอ้อปรีช. อังจะมีหน้าโททก! [นายบุญจะมัด เตโช
ทัน.] อ่าทันไป. อ่าสัทวันรก. เตโชกูตีกระบาน
แะ! จับมัน ๆ! [เตโชซ้กมัดที่ซ้อในตัวออกมา.
นายมีก็ตีด้วยพลองทันที.] เอ้า. นีแะ! กูว่าแล้ว
ไม่พัง! [ตีอีก.]

เตโช [โเฮ! โเฮ!]

นายมี พอดูอัง? ดูจะให้ตีอีกเล่า?—โอ ๆ บุญ. มัดมันเข้า:
เคียวแะฆนมันโปล่หลัง. [นายบุญมัดเตโช.]

เตโช อนิจจัง. อนิจจา! นีซ้าผิดอย่างไรดู?

นายบุญ มึงไม่ค้องทำไซสือ. อ่าชอมจัญไร!

เตโช พุทไรชอมที่โหน. ซ้าเป็นไทยชาวละไว—

นายมี [หัวเราะ] โอโฮ! โอโฮ! โททกอย่างหมัดค่าน!
อ่ายเคียรจามึงไม่รู้วากูคือใคร. กูกับนายบุญสองคน
นีไซร้เป็นทนายสนท. คนไซ้ซิดของพระร่วงพ่อเมือง
ละไว: มึงอ่ามาไซโตโททกให้ทวนกหู. ซีนพุทมาก
ไปอีกกูจะกลั่นโมโหไม่ได้. กิจะฟากลงไปด้วยพลอง
ซ้กอยู่กับที่เท่านั้นเอง.

นายบุญ [คับ] พวกของมึงเคยไปซ่มเหงพวกกูมากมาช: ถ้าเจ้านาย

ท่านไม่กล้าจับห้ามปรามไว้ละก็กูจะเอาสิ่งไปทิ้งแม่น้ำ
เสียเดี๋ยวนี้—พวกเรากันดูที. มันจะมีสาวทวารวูอะไร
อีกบ้าง.

[พวกศิษย์วัดกันได้อีกเล่ม ๑, กับยาหอ ๑]

นายมี กุเอาตี! มีมาหลายอย่าง: ถ้าใช้อาวุธไม่ได้ก็จะใช้ยาพิษ.

นายบุญ อ้ออ้อปรีๆ! มีความผิดมากนักหนา: เอามันไว้ทำไม
หา—[เงื้อดาบ.]

พระร่วง [ออกมาทันจึงร้องห้าม] อ้อ! อ้อ! จะฆ่าเขาหา
ควรไม่: ทั่วเขานับใช้เจ้าขุนมูลนาย.

นายบุญ ก็มันนี่เป็นผู้ร้าย. มุ่งหมายมาฆ่าพ่อเจ้า—

พระร่วง ก็ช่างเขา! เราสู้ตัวแล้วก็แล้วกันไป. ฮอบุญมึงนี่
ช่างกระไร. ไม่เฝ้าดู: ว่าตัวกูเป็นเชืบนานสงฆ์. จะ
ปลงชีพสั้ตัวหรือมนุษย์ไม่ได้.

[ขณะนั้น, หลวงเมือง, กับพวกชาวละโว้ออกมา, พร้อม
ด้วยพวกขุนนางเมืองสุโขทัย และพลเมืองเป็นอันมาก.]

นายมัน อย่างไร? อย่างไร? อยู่ไหนแล้ว?

หลวงเมือง พระร่วงเจ้าของเราเขอยู่ไหน?

 เขาว่าอยู่วัดนี้—

นายบุญ นี่เป็นไร!

หลวงเมือง เจ้าประคุณ! [กราบ] ก็ใจเหลือประมาณ!

- พระร่วง เราขอใจที่ท่านผู้อุทิศ
 ความมาสุโขทัย; ขอใจท่าน.
- หลวงเมือง อ้ายเคโซชั่วช้าสามานย์
 ที่ไต่ล่อนมาลงลาญพ่อเจ้าไชว.
 อวคไว้ว่าจะรับกระบัง.
 ยังไม่มาถึงฤไฉน ?
- นายบุญ อ้ายขอมคนเน่ญมิใช่ ? [ชมเคโซ]
- นายมัน นี่แหละอ้ายขญไวท้าวขาว !
- หลวงเมือง เฮ้ ! กัดนโศกจึงจับไต่ ?
 มันมาเมื่อไร ?
- นายบุญ อ้ายเทมหาญ
 ฟังจะได้เข้ามามิช้านาน.
 พบพ่อเจ้ากลางลาน. มันไม่วู.
 จึงเวียนถามถึงองค์พระร่วงเจ้า.
 เธอรู้เค้าจึงบอกให้รออยู่;
 แล้วทำนสั่งให้ช้อออกมาดู.
 จึงไต่ครุกันจับมัดไว้.
- นายมัน ฉา ๆ เคโซไอ้อำนาจ.
 เก่งกาจยิ่งชวคอวคตีใหญ่.
 มันว่าจะมาสุโขทัย
 ลับลิมให้ใครล่องรู้;

- หลวงเมือง ลลับเหมือนกับคำคินมา—
 กึก ๆ ก็นำหัวเราะอยู่!
 มึงเคยทำอำนาจทวากู,
 บัดนี้เสือกู้ชื้อชืบกา!
 หลวงเมือง อ้ายขอมมั่งร้ายหมายขวัญ,
 ท่วมกันน้ำ
 ท่วมกันน้ำบักสาขแปงเสี้ยทำ,
 บัญนายเรามากเต็มประคา,
 อ้ายพลาจึงแพบวะมี,
 ชะ ๆ อ้ายขอมคำคิน,
 สันคักแล้วฎาอย่างไรวะ?
 เสี้ยแรงอวคคนแปงเคน,
 ไม่ควรที่จะแพลูกศิษย์วัต!
 เทโช เอ๊ะ! คนโทษ, ช่างกระไรนะเจ้าเอ๊ย
 มาเอะเอ๊ยพุกมากปากจ๊ะ,
 ช่างแคะค่อนว่าสาละพัท,
 จะซังคแต่ปากคอกกระมัง?
 ไม่ซ้านักคุ่มจะคุ่มทัพ,
 พร้อมสวรพลหาญชาญสะพวง,
 เขาก็เมืองมิ่ง,
 หลวงเมือง เมืองสะไว้กำลังมีพวงพร้อม!
 เทโช อ้ออวคค, ถึงจะมีสักเท่าโทษก็...

หลวงเมือง

ไม่ทันทักถูกไล่. ...
... เชื้ออ้ายหอม.

หลวงเมือง

มึงเคยเห็นพวกกุเกยคู่ก้อม. ...
... มึงก็ยอมประมาทจึงพลาดไป.

หลวงเมือง

อันทัพของมึงมันเฉลอ. ...
... เดินเลื้อยหลบซ่อนอยู่ในน้ำโขง.

รองแม่ทัพ

หลวงเมือง

พวกกูกระหน่ำร้อ้าไป. ...
... สันเสี้ยนเจ็ญไวโจ้วว้อ.

เตโช

[ตกใจ] จริงๆนี่ ? ...
... จริงซี. กูไปล้อม

หลวงเมือง

พวกหอมมันอินฉิบหาย. ...
... ครั่งมันแสนเจ็บเสอหาย.

เตโช

ต้องขอตายไม่อยู่คู่หน้าคน. ...
... เจ็บนักหนา !

จโศ

หลวงเมือง

จงเอาบุญคุณเข้าสักหนะ. ...
... ข้าแดงที่มันจน.

หลวงเมือง

เสียดเสียดทหารชาญยูธา. ...
... ข้าเป็นผู้พิศุคักว้อ.

หลวงเมือง

มุ่งหมายฆ่าทพเป็นที่สุก. ...
... ขอกายตัวหอมอาวูธ.

รองแม่ทัพ

จโศ

พระร่วง ตราพญาเคโซ. (ยกมือขึ้นไหว้)
 มิ่งอย่าโทษไมทัน. (ไหว้)
 กษัตริย์ ทั่วผู้ทรงพรหมจรรย์ (ตั้งมือ)
 จะหาหน้ำแม่มิ่งไค้อย่างไร. (ยิ้ม)
 จมูก จริงอยู่มิ่งแม่โทษผิด. (ยิ้ม)
 แก่ชีวิตกษัตริย์ออกให้. (ยิ้ม)
 กุจะส่งควมิ่งแม่ไร. (ยิ้ม)
 คินให้ฐานเชอมภพ. (ยิ้ม)
 พระร่วงเจ้า. เรากราบแทบบาท.
 รอดงมีปัญชาสั่งประพร. (ยิ้ม)
 ชีวิตชานไรว้อย่าไค้แวน. (ยิ้ม)
 รอดอย่าให้ประจาวให้อายคน. (ยิ้ม)
 ถ้าแม่สั่งข้าไปเกรหลวง. (ยิ้ม)
 ชาทั้งปวงจะเฮ. (ยิ้ม)
 นายมัน เฮ! (ยิ้ม)
 มินหน้าข้าไค้ทูลทูล. (ยิ้ม)
 ผู้นายทนเปก่าอวคคี่ควม. (ยิ้ม)
 ว่าถ้าแม่พระร่วงยังคงอยู่. (ยิ้ม)
 จะไม่ขอคืนสู่เชกชั้นนี้. (ยิ้ม)
 อันจะให้กลับไปเมืองมัน. (ยิ้ม)
 [ยิ้ม] ไค้ล่ำพั่งเช่นแม่อกสุใจ. (ยิ้ม)

- ทำการไม่สมปากว่า
- หลวงเมือง จะเอาหน้าไปวางไว้ที่ไหน ?
- หลวงเมือง ชอบแล้ว. ควรส่งมันขึ้นไป
- หลวงเมือง ให้เขา มันเผ่าจึงควรรัก :
- พระร่วง ถึงอย่างไรเราไซ้เป็นไม้ฆ่า.
- หลวงเมือง คุราออมมันใจหาญ.
- หลวงเมือง มึงจงคุมขอมไปอย่าได้เกา
- หลวงเมือง แทบชาฎนนครหลวงโคจร:
- หลวงเมือง มอบให้แก่ชายประคุด.
- หลวงเมือง นอกว่ากูผู้ข้ามทศรี
- หลวงเมือง ก็คิดถึงพันหมื่นสี่.
- หลวงเมือง ฝ่ายบรรดณาการ^๓แดงมา. [นายมันพบโคจรเข้าโรง
- หลวงเมือง ไป.]
- หลวงเมือง บัดนี้^๓เกิดเสวีขึ้นเรื่อง
- หลวงเมือง ระกายเคืองเบื่องนาพนาถา.
- หลวงเมือง ขอเชิญกลับละไว้ภารา
- หลวงเมือง เพื่อร่วมเฮ็นแก่ประชาชาษฐร.
- พระร่วง เราก็คิดจะกลับอยู่แล้วเภา.
- หลวงเมือง แลก็ต้องลาสิกขาบทก่อน
- หลวงเมือง ทำนงคอยสักทหน้อย. อย่าเร่งร้อน.
- หลวงเมือง เราลาก่อน-จะไปลาพระอาจารย์. [เข้าโรง]

- มหาราชครู ท่านช่างก็แท้ ๆ เจ้าประคุณ...
 นำนิคมสมบุญของท่าน !
 อำมาตย์ ๑ อันอ้ายขอมทงจงหลาย
 ท่านยังไม่เอาชีวิตมัน
 อำมาตย์ ๒ ไม่มีพยานาของเวร,
 เห็นท่านก็จริงเป็นแม่หมั้น,
 อำมาตย์ ๑ น่ารัก !
 อำมาตย์ ๒ นำให้ไว้ !
 พวกขุนนาง ใจศึกรัน !
 มหาราชครู เธอเที่ยงตรง !
 อำมาตย์ ๑ ทวีงธรรม—
 อำมาตย์ ๒ คึงตราฐ !
 หลวงเมือง ถูกอนท่านอำมาตย์มเหสี,
 เห็นเพียงเองสมการมอยู่,
 ถ้าหากว่าท่านไซว์ได้ล่วงรู้,
 ว่าเธออยู่ปกคิฉันใด,
 ท่านคงจะชมยิ่งกว่านี้,
 และเห็นว่าไม่มีใครเปรียบได้ !
 พระร่วงท่านรักประชาชาวไทย,
 เหมือนลูกในได้ทั่วทั้งแผ่นดิน,
 บัดคึดถึงคนผู้ทนายาก

ลำบากกายใจทุกสิ่งสรรพ.
 ขอแก้ให้ไพร่ฟ้าประชานันท์
 เกษมสันต์สำราญ. ทำเพื่อใจ.
 จิตทำนโอบอ้อมอารี
 จะมีใครเสมอเหมือนเกี๊ยะไม่
 ถ้าแม้ใครมีเรื่องชู้เนื้อเคืองใจ
 ก็ช่วยให้เพทุบายกลายแปด.
 กอบกัวยเมศกการุญ.
 มีคุณแก่จ้านทศวี
 ยิ่งบิทรมารคาปราด.
 ชาวบุรีละโว้สุขสรุญ.
 เกิมทีเรามัวแก่กลัวขอม
 ระยอบยอมให้มันเขมรเหงหาญ.
 ทำนปลุกใจให้เวาภิกการ
 อาหาญขั้ชอมไม้ค้อมคู้.
 พระร่วงเรอหวังตั้งใจ
 ให้ไทยแปงไทยไค้จวังอยู่.
 จึงมาชวนท่านไชวีไปช่วยสู้
 ข้ำศึกกั้ครูของชาวไทย.
 แก่เหล่าท่านแพ้นเอินข้องขั้
 จะจักทัพไปช่วยหาไค้ไม่

พอพระร่วงรู้เหตุเภทภัย
 ว่าทัพขอมยกไปยั้งธานี
 รู้ว่ามาจับตัวพ่อเจ้า
 เพื่อเอากลับไปกรุงศรี
 จึงรีบจากละโว้ธานี
 เพื่อล่อขอมอภัยให้ตามมา
 จะไล่ละเว้แการโถมตี
 บุรีละโว้เวียงช้าง
 พระร่วงยอมตายแต่เอกราช
 เพื่อมิให้เหล่าข้าพลอบบรรลัย
 อันเจ้าขุนเมตตนาชโทจะมี
 เหมือนพระร่วงองค์นี้หาไม่!
 เปนเชิงอย่างประเสริฐเลิศไทย
 ชื่อจะของคงไปชั่วกีนฟ้า
 สุโขทัยนี้ไซ้ไว้ไล่ตีขับ
 ฤทธิศัพทพระร่วงเนาตา
 รู้ชื่อว่าทรงสุธรรมมา
 อิกทางมีบุญญาวิชาชาญ
 สามารถอาจคิดเอาเปรียบขอม
 ก็ก้ำกัวยุชลอมของท่าน
 เหมือนเนบอกล่าวแก่ทัพขอมพาล

ว่าท่านจะ ไม่ยอมอ่อนข้อไป. พระพรหม
 สุกโขทัยก็โหมหมกหัว. แต่พระพรหม
 ออากจะใคร่ไปช่วยด้วยทัพใหญ่. แต่
 ก็มีเหตุขัดขวางอยู่อย่างไร. พระพรหม
 ท่านไซร้อ้อมรู้อยู่แล้วดี.

[กล่าวกับพวกขุนนางสุโขทัยต่อไป.] :-

อันเพื่อขุนแผนเกล้าของเราไซร้ก็ใคร่
 ไล่เสด็จสวรรคตแก่เดือนสี่. แต่
 ไม่มีกษัตริย์ครองบัลลังก์.

เพราว่าเหวใจประชา. พระพรหม

อันพระร่วงทรงคุณบุญมี.

เห็นว่าจะเป็นที่รมเสภา. พระพรหม

ควรอัญเชิญขึ้นเป็นพระราชบิดา.

ครอครองอาณาประชาราษฎร์.

ท่านจะเห็นอย่างไร ?

ใจท่าน. พระพรหม

เห็นชอบด้วยเต็มที่. พระพรหม

อ้อ ! ข้าก่อน. พระพรหม

ท่านจะเชิญพระร่วงเป็นบุตร.

ครอครองนครสุโขทัย. พระพรหม

อันเขาจะไว้การ. พระพรหม

อำนาจย์ ๑

หลวงเมือง

จะให้ศึกษาพ่อเมืองใหม่.
 ยังไม่เคยเห็นว่าบุคคลใด
 จะได้เหมือนพระร่วงองค์นี้.

ขอท่านจงครอง—

มหाराชกฎ

ท่านก้องศรี.

คำวิหฺรอบคอบจึงควรที่;
 สุขุโทษแปมหาราชา
 ควรแปเทีสถิกพระราชา.
 ถ้าแม่พระร่วงขึ้นทรงราชย์
 เถลิงอาสน์สุโขทัยพระราชา.
 พระเกียรติจะกระเศืองเวียงเตา—
 นุภาพทั่วทิศานุทิศ.
 ส่วนเมืองละโว้มารวม
 ร่วมอาณาจักรจะสถิต
 มีแสง เพราะองค์พระบพิตร
 จะแผ่ฤทธิ์ปกครองบึงกัน.
 อีแว้ละโว้เวียงท่าน
 จะได้แปเมืองค่านแซกฉันท;
 ชาวไทยไพร่ฟ้าประชานันต์
 จะรวมกันเป็กแผ่นแผ่นเค็.
 จะสามารถก่อสู้ศัตรูจอม

- อ้ามาคย์ ๑ ข้าสมรรถพรักพร้อมเต็มที,
 อันพระครูแดงแจ่งกว้างนี้,
 เราทั้งหลายเห็นดีทุกประการ,
 ตัวท่านไม่ควรจะข้องรัง,
 ที่น้อท่านเป็นเกษัตร์มหาศาล,
 เราจะไคฟังโพธิสมภาร,
 เป็นสุขสำราญทั่วกัน.
- หลวงเมือง เมื่อไคไกร์ครองศูรอบคอน,
 ก็เห็นชอบเห็นจริงทุกสิ่งสรรพ;
 ขอแต่ให้โพธิ์ฟ้าประชาชนดี,
 เกษมสันต์เสมอหน้าวัฒนาไธ,
- อ้ามาคย์ ๒ การที่ปรองคองกันเช่นนี้,
 เราทั้งหลายยินดีทานน้อไม่,
 ควรทูลเชิญวันให้เที๊วเป็นไร ?
- มหาเวาขกุ โน่นแน่แท้ว่าไทเสด็จมา

[ทุกคนหมอบลง, รอพลพระร่วงซึ่งลาศนวยม์แล้วค้ำนึ้นออกมา
 จึงถวายบังคมพร้อกัน, พระร่วงคั่งดังแลอยู่ครู่ ๑ แล้วจึงพูด.]

- พระร่วง ตูวาชาวเครสุไซห์,
 เราขอขอบใจท่านนักหนา,
 เมื่อเราพลัดพรากจากภรา

โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ใต้ม้าอาศรัยในกรุงนี้.
 ก็ใค้อยู่เห็นแปดเศร
 นิระทุกซ์นิระภย ใค้เต็มที:
 เราจะขอลาถลับธานี.
 อีบทังมีปราดนาจะขอแรง.
 เมื่อความทราบถึงนครหลวง
 ว่าปวงชาวละโว้ขึ้นแวง
 ตีขอมล้อมผลาญเสียสถานแดง,
 บางทีจะส่งแรงมารุกฎ.
 เพื่อบำราบปราบปรามชาวละโว้
 ที่โธโสสามารถอาจหาญ:
 ขอทัพสุโขทัยช่วยชาญ
 จงไปช่วยทำการชิงชัย.
 ถ้าแม่ขอมไค้ละโว้ธานี.
 บางทีจะเสอมาได้
 จนถึงซึ่งแกนสุโขทัย:
 ฉนั้นไชว์จึงช่วยท้าวไมตรี.
 ช่วยเราก่อสู้ศึกขอม.
 พริกพร้อมชาวไทยให้เต็มที:
 ให้ท้าวไทยไค้พันนอสุวี
 ให้สมที่ชื่อไทยแก่เต็มมา.

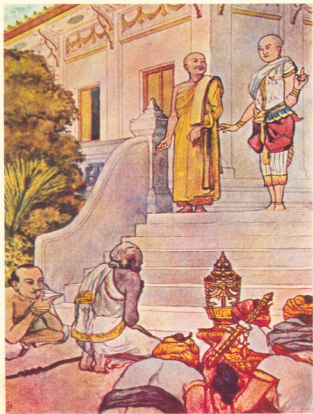

๒๐๕๖๗

มหाराชครู

ขอกระษัตริย์ของภูดีพระบาท ๑๘๖
 บงกชมาศปกเกล้าเกศา. ๑๘๖
 ข้าชอกกราบทูลพระกรุณา ๑๘๖
 ทราบฝ่าพระบาทพระภูธร. ๑๘๖
 ข้าเจ้าเสนาพฤตามาศย์ ๑๘๖
 อิกทั้งทวยราชภูธร. ๑๘๖
 ระยอบเนบเคียรถวยากร ๑๘๖
 ทูลวอนพระองค์ผู้ทรงธรรม. ๑๘๖
 ขอเชิญพระองค์ขึ้นทรงราชย์. ๑๘๖
 เถลิงอาสน์สุโขทัยวังสวรรค. ๑๘๖
 เพื่อผดุงไพร่ฟ้าประชาชนแท้. ๑๘๖
 เกษมสันต์ทั่วแคว้นแดนไทย. ๑๘๖
 ขอเชิญจรโลงแหล่งหล้า. ๑๘๖
 เป่าเส่ง่าทั้งดวงมณีใส. ๑๘๖
 พระเกียรติเกียรติแก้วแกมไกล. ๑๘๖
 ทวยไทยพึงโพธิสมภาร. ๑๘๖
 อันชาวสุโขทัยได้จำเน. ๑๘๖
 เชิญพระองค์เป่าเกษักร์มหาศาล. ๑๘๖
 ข้าบาทผู้ราชบริพาร. ๑๘๖
 พลอ้อมนิจกสมานไมตรี. ๑๘๖
 จะไต่ฟังพระองค์ผู้ทรงราชย์. ๑๘๖

หลวงเมือง

ทูลธิดีพระบาทเหนือเกศี : พระเจ้าพรอง
 ปวงชาวละโว้ธานี พระเจ้าพรอง
 ก็จะได้เปรมปรีดิ์ทั่วกัน พระเจ้าพรอง
 ขอพระองค์จงทรงซึ่งพระบารมี พระเจ้าพรอง
 ชัยชำนะศัตถ์ผู้แสวงชนะ พระเจ้าพรอง
 พระขานเมื่อนั้นชวนจวบสิ้นกาลปี พระเจ้าพรอง
 ให้ชาวไทยเกษมสันต์ในวันเฑาะ :

พระร่วง พระเจ้าพรอง : พระเจ้าพรอง
 ชลบทพระบาท พระเจ้าพรอง
 ใญ่มาบิณฑ พระเจ้าพรอง
 คุกก่อนนวางศวกผู้ลลิต พระเจ้าพรอง
 ยักทั้งทวยราชภูวีสโมสร พระเจ้าพรอง
 ใญ่เท่านักกล่าวพจนเสนา พระเจ้าพรอง
 วิจารณ์ให้เราน่าเรา พระเจ้าพรอง
 เรานี้บุญญาอ้อหย่อน พระเจ้าพรอง
 ยังอ้อความคึกไม่เต็มที พระเจ้าพรอง
 แท้ใช้ว่าจะคึกหลัดดี พระเจ้าพรอง
 ทำเนียบอินเคีพว้อมเพ็ริยง พระเจ้าพรอง
 เราจักก้าวอนเท่าเมได้ พระเจ้าพรอง
 ไม่มีแก่ใจจะโท่เดียง พระเจ้าพรอง
 เราขอปฏิญญาไม่เอนเอียง พระเจ้าพรอง
 จะตั้งจิตให้เที่ยงในทางธรรม พระเจ้าพรอง
 เราจะบำรุงกรุงไกร พระเจ้าพรอง
 ให้ทั่วไทยอิศระเกษมสันต์ พระเจ้าพรอง

มหาราชกุ

ขอพระไกรวัฑฒันคุณเอื้อเกล้าฯ พัดยศ
และแหวนขี้ผึ้งพยานวาทา...
ข้าขอบังคมยุคลบาท...
รับราชบรรพการเทือนอกศา...
ขอพระองค์ทรงเจริญสุขมา...
เพื่อนำรุ่งโรจน์ฟ้าประชากร...

[พระมหาราชกุให้สัญญา, พระพรหมณ์เข้าสังข์: จึงพนักงาน
เชิญพระกลดสี่ขาวมากันถวายนพระร่วง, และบรรดาขุนนางและ
พลเฝ้าถวายนพระร่วงพร้อมกัน, และเสด็จคนร้อง " ชโย " อยู่เชิงบันได
ที่ทางข้างในโรง, คุ้ม ๑ จึงสงมเสด็จ]

พระร่วง

ที่ท่านเชิญเราขึ้นแท่นราชย์...
เถลิงอาสน์สุโขทัยสไมสร...
เราจะประกาศแก่แว่นแคว้น...
ให้ประชาชนเอกราชสุสรราชย์...
ซึ่งทำให้เอกราช...
เรามีอาหาพจนเพื่อกอบทำเน...
ขอแก่ให้เสนาพฤมาจารย์...
สมักสมานสามัคคี...
อย่าเห็นแก่ตัวมิว่าพระร่วง...
ลุ่มหลงดูศยาไม่ควรวท...

อย่างต่างกันอย่างแฉ่งกันแฉ่งก็ระดม
 อย่าให้ช่องโพรที่มุ้งว้าย. คุ้มกันของ
 แม่เราดูตยากันและกัน. คุ้มกัน
 ไม่ฆ่าพลันจะพากันฉิบหาย. คุ้มกัน
 ระวีงการของสังว้าย. คุ้มกัน
 นันและเคื่องทำลายสามัคคี. คุ้มกัน
 ณะโคศักรผู้ฉลาด. คุ้มกัน
 หมายมาตร์ทำลายให้เร็ววี. คุ้มกัน
 กัญแยกให้แตกสามัคคี. คุ้มกัน
 เช่นเกษศรัลราชวีวงศ์โบราณ. คุ้มกัน
 พราหมณ์ผู้เคียวจับใช้ไปยุแพทย์. คุ้มกัน
 สาระแนชญากิให้แตกฉาน. คุ้มกัน
 ระยะเวลาศักรูไปราญ. คุ้มกัน
 มัวเที่ยงกันเสียดการ. เสียดการ
 ฉนไนไซวข้อไทยจกร่วมรัก.
 จกร่วมสมัคสโมสร.
 เอาไว้เคื่อเมื่อมีโพรวอญ
 จะไค้ผู้ศักรช่วยเคื่องแรง.
 ไทยรวมกำลังกัน
 จะสามารถบ้องกันฉนแรง.
 ถึงแม้ว่าศักรูผู้มีแรง

มาอุทิศแด่ก็จะประหลาดไป. ^๕ขอ
 ขอแค่เพียงไทยเราอย่าผจญภัยก็ขอ
 ร่วมชาติร่วมจิตเป็นขอใหญ่. ^๕ขอ
 ไทยอย่ามุ่งร้ายทำลายไทย. ^๕ขอ
 จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวางเมือง. ^๕
 ให้นานภาษาเขาเฝ้า ^๕ขอ
 ชมเกียรติยศฟูเฟื่อง. ^๕
 ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง. ^๕
 ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลก. ^๕
 ช่วยกันเต็มใจใส่ศรัทธา. ^๕
 บำรุงทั้งชาติศาสนา. ^๕
 ให้อยู่จนสิ้นสิ้นฟ้า. ^๕
 วัฒนาเด็กไทย. ^๕ ^๕ [คนอื่นก็ร้อง “ไชโย”
 ตาม.]

๕ ๕ ๕
 จบเรื่องพระร่วงเพียงนี้.

พระร่วง

บทละครร้อง

สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร

มหาจักรพรรดิ

ทรงพระราชนิพนธ์

พ.ศ. ๒๔๖๘

กรมการปกครอง

กระทรวง

มหาดไทย

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

กรมการปกครอง

ตัวละคร

ไทย

พระร่วง, พ่อเมืองละโว้.

นางจันทา, มารดาพระร่วง.

หลวงเมือง, หัวหน้ากรมการเมืองละโว้.

นายบุญ }
นายมี } ทนายคนสนิทของพระร่วง

นายมีพี่เขย, พรานป่า.

พระมหาราชครู, เมืองสุโขทัย

นอกจากนี้กรมการเมืองละโว้, ขุนนางเมืองสุโขทัย, ทนาย,
สาวใช้, พลเมือง, และศิษย์วัด.

ขอม

ท้าวพันธุรม, เจ้ากรุงขอม.

พญาเคโซ, แม่ทัพขอม.

นักคุ้ม }
นักสุวรรณ } นายทหารขอม.

ทหารขอมที่ ๑.

ทหารขอมที่ ๒.

นอกจากนี้ขุนที่เฝ้าในท้องพระโรง, และไพร่พล.

พระร่วง

องค์ที่ ๑

ตอนที่ ๑

ฉาก: ห้องพระโรงในวัง, นครธม. มีพระแท่นบัลลังก์เสวตฉัตร,
หอคเคว^๔เครื่องราชูปโภคพร้อม.

[ก่อนเข้าน, หัวหิน^๕นั่งอยู่บนพระแท่น; ขุนนางอื่นอยู่
เป็นสองแถว, นิด^๖พา^๗ซึ่งได้^๘โหมโรง^๙ก่อนแล้ว^{๑๐}นัดเพลงขอม
ใหญ่, ประโคม^{๑๑}มหรทิด, เข้าน. พล^{๑๒}ถึง^{๑๓}ทำ^{๑๔}เพลง พว^{๑๕}ขุนนาง
ลง^{๑๖}นั่ง^{๑๗}ทำ^{๑๘}มหรทิด, เกร^{๑๙}ย^{๒๐}ม^{๒๑}ร^{๒๒}อง^{๒๓}พ^{๒๔}ร^{๒๕}อ^{๒๖}ก^{๒๗}น^{๒๘}, ม^{๒๙}ห^{๓๐}ร^{๓๑}ท^{๓๒}ิด^{๓๓}ห^{๓๔}อ^{๓๕}ก^{๓๖}.]

บทร้องหมู่อำมาตย์ขอม

(ขอมใหญ่)

ข้าเจ้าบรรดาเสนาณรงค์
นังคมบาทจอมโศกโศกาล,
ทรงอิทธิฤทธิ์ไกรชัยชาญ
ราวองค์มีพวานเทวีรินทร์,
พระเศษพระจอมจอมไชวี
แม่ไกลไปรอนขอบเขตสิ้น
ญวนลาวชาวไทยโนแค้นเค้น
โอนเอี^๑เทวี^๒น^๓บ^๔อ^๕ก^๖วิ^๗น^๘เท^๙น^{๑๐}.

[หน่อถึงก่อนเปลวเพลิงแห่งบทร้องข้างบนนี้ นักคัมภีร์กลานออกมา,
 ตวาดบั้งลมแล้วหมอบก้มหน้าอยู่. บุนนาคอื่น ๆ ร้องจบแล้วนั่ง
 ขัดสมาธิ]

บทร้อง-ท้าวพันธุ

(ตลุมโปง)

เอะ, นั่นอะไร, นายทหาร,

มากทราบทราบก้มหน้ากายน่าสน ?

มีเหตุเภทภัยอะไรกัน ?

เสียนคนช้วนึ่งเดี๋ยวนี

บทร้อง-นักคัม

(เขมรปากท่อ)

ขอเคชะคำลของฐูลีบาท

บงกษมาศปกเกล้าเสนา,

ข้าพระบาทนักคัมเสนา

พึ่งกลับมาจากแคว้นแดนไทย,

ช่วยโปรดให้ไปเข้าหลวง

ไปทวงส่วยตะไคว้เวียงใหญ่

ข้ากลับเสียที่หอเมืองไทย

โทษช้านี้ไซ้ใหญ่หลวงนัก,

เพราะใจประมาทจึงพลาดพลั้ง,

เขาแขงขลังเท่าใคไม่กระหนักระไรเลย
 พระร่วงบัญญัติขึ้น
 แลหมหลักรัฐทางจำนรรจา.
 เขาขอผ่อนเลิกการส่งส่วย
 คัวย้อยวิงวอนอ่อนนทหนักหนา.
 ว่าชาวละโว้การา
 สบเวลาลำบากยากแค้น
 เทศุภัยพิรพชรธัญญาหาร
 ล้วนกันการแห่งแล้งเหลือแสน,
 จึงขอให้ข้าชนเ้าแทน
 มายังค้ำวแกนพระการา.

บทร้องท้าวพันธุ (ตลับโปง)

เขาพูควิงวอนเสนทรทวาร
 นาททวารก็ยอมเขาหรือทวา ?
 หรือเสียที่เสียกลจาเบ็ญญา,
 จึงแบกหน้าพันธุกลับนคร ?

บทร้อง-นักคัม

(อมตัก)

ข้าเห็นว่าเขาลำบาก
 จึงอยากใช้อุบายอันผ่อน
 เพื่อมิให้ประชาชนวาก
 บ่ว่าเคียดกรี้ยวจนเดือดทาน
 จึงกล่าวว่าคุณามีเกียรติ
 สืบเล่มฉนใจจึงจะอน
 นำไต่เพียงพอ. ขอให้ท่าน
 เขาไต่กรงแหกผลกระหมักใจ.
 พระร่วงเรอกลับย้อนคำ,
 ว่าถ้าจันท์เต็มที่ได้
 บวรทุกโง่เสิบเล่มเกี่ยวนไซวี
 ข้าจะรับดูๆ โฉนให้ท้อบพลัน.
 ข้าเห็นว่าเขานี้เขวศก
 คงไม่มีสำเริงเป่าแม่แม่
 จึงออกปากว่าหากจริงเช่นนี้
 ข้าจะชนน้ำน้ถึงจินคา.
 เขาก็พลันแกดเซ็กกันเสานชดอม
 พรั่งพร้อมรวกเร็วเป่นนักทนาย

ภายในเน้ไซร์ไฮอันฮา.
 ซลอมซังธาไวโคธาย.
 ชำนำซลอมของประหลาด
 มายังฝ่าพระบาทเพื่อถวาย. [ยกซลอมถวาย]
 ชาวไทยจะดีเพราะมีอา
 เป็นยศชายฉลาดสามารถนัก.

[ท้าวพันธุรมันชลอมไปนิธารณา. แล้วส่งให้ขุนนางดู]

บทร้อง-พันธุรมันกับนักคุ้ม

(แขนงวาท)

ท้าวพันธุรม

ชอบกลอยู่! กูยังมีเคยเห็น
 ของเช่นซลอมนี้. เขาดีพันัก.
 พ่อเมืองคนไหนมีลักษณะ
 เป็นคนแหลมทศกับปัญญาไว.
 อันท้าวพ่อเมืองเวียงบุญญา
 มาควงหรือทวา ?

นักคุ้ม

ท้าวพันธุรม
 ทามีได้.
 ทูข้าเสียที่พ่อเมืองไทย.
 ใต้ล้นเวจาไว้จะคืนค่า
 ก็เกรงเดือมเสียเกือรก็ชุดซอม.

เขาจะพร้อมกลิ่นที่กินเท่าสำหรับ
 ข้าไซ้จำใจต้องกระทำ
 ตามคำกล่าวมันสัญญา.
 อนึ่งพระร่วงมันไซ้
 ชาวไทยนิยมแปลแก้หนา.
 ถ้าจะปราบต้องยกแสนยา
 โยธาทัพใหญ่ไปจริง ๆ.

บทร้อง-ท้าวพันธุม

(เขมรพระประทุม)

ถามก็กล่าวมาข้าเห็นชอบ.
 ถูกระบอบสมกว่าแล้วทุกสิ่ง
 ไทยคนเห็นบุญจากลำจิง ๆ.
 จะละทิ้งข้าไว้ไม่แปลกาจ.
 คุราพญาเกโซ.
 อันพ่อเมืองละไว้แสนเวนิมหาญ
 เราหนมีบุญญาธิการ
 ไม่มีใครเปรียบปานแก่ภิรมมา.
 บัดนี้พระร่วงเมืองละไว้
 มีบุญญาอะไรทั้งใจกล้า.

ไม่เกรงพระราชอาญา,
 ทังไว้ข้าจะทำราชาฎาใจ,
 จะตั้งคนขึ้นเป็นผู้วิเศษ,
 ก่อเหตุกำเริบเคิบใหญ่,
 พญาเคโษชาฎาชัย
 จงรีบไปกุมตัวอ้ายสำคัญ,
 พยายามจับเปนมาให้กู,
 จะไต่คุหน้าคนเท่แก่งกัน,
 แม้มันเส่งดังชิววัน,
 ออย่าให้มันคงอู่กูราชาฎา.

บทร้อง-เคโษ

(เขมรโพธิสัตว์)

ขอเคชะพระเมกดา, ข้าพระเจ้า
 น้อมเกล้ารับราชบรรพการ,
 อันพระร่วงชิวข้าสมาญา,
 ไม่เกรงเคชะผู้ผ่านแผ่นดินไผท,
 ข้าจะขอรับอาสา
 จับพ่อเมืองมาให้จงได้,
 ถ้าแม้มันเกล้าชิงช้อ.

ข้าจะไม่ไว้ชีวิต.

แม้ว่าพระร่วงยังคงอยู่.

ข้าไม่ขอคืนผู้เชรชัณฑ์.

จะคามปองของผลาญสังหารมัน.

ให้ทรงธรรมสนเสียนพาวลา.

บทพากย์-ท้าวพันธุม

(ขุนนางรับ "ชโย")

ท่านกล่าวชอบหนักหนา. เราปลื้มปรีดา และขอประสาทพรชัย.

ยามท่านไปถึงเวียงไทย และรบคราใด พวกไทยจงแพ้ฤทธิ์.

พระแสงสุวรรณเล่มนี้ เราให้เสนี และมอบซึ่งอาญาสิทธิ์:

[ให้ตามแก่ชโย.]

จะถือปราบประจามิตร ให้มันแพ้ฤทธิ์ ระยอนและยอมว่าเนา.

จงให้ชาวไทยรู้ว่า กัมพูชา ชีรชองเวียงเคซอนันต์.

และใครรอดศึกพิลัน ต้องรับราชทัณฑ์ การรบเพื่อทลายและจำ.

แก้วท่าแกลงกาชก่า เราใช้ไปทำ กิจใดก็ตั้งสมใจ:

ไปเด็กสวสัคมิชย์ ข้าแฉแฉใจ ปราบไทยไค้สมจินดา.

[ท้าวพันธุมลุกจากพระแท่น: ขุนนางลุกขึ้นอื่น. พัดพากย์
ทำนองอ่อนน่ ท้าวพันธุมเข้าโรง.]

ตอนที่ ๒

ฉาก : ทางเดินในป่า. เป่าม่านทั้งระหว่งหลับ.

[พิศพาทีทำเพลงท่อนที่เร็วขลุ่ย, จนนายมันเห็นสาวออก,
จึงเปลี่ยนเป็นชมคนนอก, เล่นส่งท้ายเสียงสำหรับนายมันร้อง.]

บทร้อง—นายมัน

(ชมคนนอก)

เมื่อยามเข้าไปในแดนเข่อม,

และเคียด้อมคันตงพงพุกษา,

ไปตั้งบ้านน้อยใหญ่ในแพนา

ได้ข่าวข่าวช่าบรฎาคัง,

ว่าพญาเศโษวิชาชาญ

ยกพลทวยหาญตามรับสั่ง,

พรังพร้อมพลพลกำลัง

จะไปยังละโว้ธานี,

เพื่อจับพระร่วงพ่อเมือง

ผู้ทำความช่นเคืองบาศรี,

เพราะเหตุท่งกนแปนคนเก็

ตักวารีด้วยชลดอมชอมทักใจ,

อันที่จริงน้าเราเ็นใจหาญ

จะหาใครเปรียบปานพามีไม:

แต่กำลังรพลละโว้ไชวี

จะชิงชัยสู้ขอมย่อมยากนัก.
 จำต้องรีบ ไม่ถ่วงแจ้งเหตุการณ์
 ให้ท้าวทำเพื่อเมืองรัฐตระหนัก.
 จะได้เตรียมรับพลให้พร้อมพร้อม
 และคึกการอารักขาเวียงไว้.

(คนาวแปลง)

นึกสงสารพระร่วงผู้หม่นน้อย.
 แหม่ซ้อขอมก็ริยาอัชฌาตือ:
 แม้ผู้ใดได้รู้จักท่านแล้วไซ้
 ต้องมีใจรักทำเนนแน่อน.
 แก่พระร่วงนั้นไซ้ไรโรดนก.
 เป็นทูลกระแชาทศกฤตยอน.
 สงสารประชาราษฎร
 แสนเคือคร้อนเหลือล้นทุกคนไป:
 เหตุว่าเป้นเจ้าเจากรุงขอม
 ต้องย้ยอมสวามิภักดิ์มิไค้.
 ยิ่งนักยิ่งแสนจะแค้นใจ
 เกิดเป้นไทยต้องเป้นหาสือเนาดควัน.

(คนาวแปลง) (เชื้อ)

ขอเคชะพระโควิฑักเนา.

อีกทวยเทวาในไพร่สัดเซ,

จงช่วยย่นเมฆรศาทพาวัน

ให้ข้าพลันไปถึงซึ่งธานี.

ขอให้ทัพขอมมันแคว้นหลง

เวียนวงวกทางกลางไพร่ศวี,

พอให้ไทยไต่เกรียมพลโยธี

บึงกันบุรีให้ทันการ.

ขอจงช่วยคตจิตทหารไทย

ให้มีใจแน่วแน่แตกฉานหาญ,

ขอจงช่วยคตใจอ้ายขอมพาล

ให้ช้ลาคใจไม่หาญอุทธานา.

[นิดพาทย์ท้าวเรฐ, นายมันเหลือวชาญแลขวา, แล้วเข้าโรง
นิดพาทย์ลงทำเพลงวเรฐคู่ไปจนเปลี่ยนฉากแล้ว.]

ตอนที่ ๓

ฉาก: หอนั่งในคุ้มพระร่วง, ในเมืองละโว้.

[พระร่วงนั่งอยู่บนเตียง, หลวงเนืองและกรมการนั่งคั่นพื้น.]

บทร้อง-พระร่วง

(สิงห์โต)

(กล่อมพญา)

เราไว้กตทวยกิจการ

จึงเชิญท่านทั้งหลายมาปรึกษา

สุโขทัยให้คอมสรา

ว่าไม่สามารถผูกไมตรี.

เพราะว่าขุนหลวงท้วงคก.

ยอมว่าเหว่ทั้งหมคทั่วกรุงศรี

เราก็หมคที่หวังไครรงี้

มิรู้ที่จะทำประการใด.

เราได้ทำกำแหงแข่งกล้า.

ขอมจะยกโทษาให้ไฉน ?

กงจะส่งกองทัพมาจับไว้

เพื่อจับตัวเราไปลงโทษทัณฑ์.

อันเราจะต้านทานขอม

ที่พร้อมพร้อมอาวุธแรงขัน.

ทั้งทหารเขาชาญเชิงประชัน.

จะสู้กันมีแก่แพ้กำลัง.

เพราะถึงแม้ว่าไทยเราใจกล้า.

เพลงสาคราอาวุธไม่แรงขลัง

อีกจำนวนน้อยแท้แพ้ะดัง.

จะศึกกัญญุทของก็คงตาย.

บทร้อง—หลวงเมืองและกรมการ

(สามเถา)

- หลวงเมือง อันเตข้าไซร์ไม่ย่อท้อ
 ต่อพวกศัตรูทั้งหลาย
- กรมการ ขออาสาพ่อเจ้าจนท้าวกาย
 ยอมถวายชีวิตเงินแผ่นดิน
- หลวงเมือง เดือดเนื้อร่างกายถวายไว้
 ภายใต้อุคหลบศัตรู
- กรมการ ไม่ขอยอมให้ขอมซากือปรีดิ์
 มาย้ายเหยียบเดินเช่นเค็มมา!
- หลวงเมือง อนึ่งที่จะจับองค์พ่อเจ้า
 เอาไปเหมือนเทพึงหาสา.
 เปนอันยอมไม่ได้.
- กรมการ ไครขึ้นมา
 พวกข้าจะขอต่อสู้.
- หลวงเมือง ผู้กว่าจะหมดลมปราณ.
- กรมการ มิให้เคืองว่าคาญบหะศรี!
- หลวงเมือง เกิดมาแล้วก็ต้องตายวายชีวิ.
- กรมการ ขอตายเพราะภักดีคือเจ้านาย!

บทร้อง-พระร่วงกับหลวมเมือง

(ร่ายนอก) (คลุ้มโปง)

พระร่วง

อันท่านเมกคักก่อเราไซริ้,
 เราขอขอบใจท่านทั้งหลาย,
 อันแสงพรังพร้อมจะยอมกาย,
 มอบกายแก่เราเช่นนี้ไซริ้,
 ถ้าไม่มีปราดนาพร้อมอยู่
 จะก่อสู้, คิวเราหาซัดไม้,
 เราขอเพียงแก่อำรดำใจ,
 กล้าเกินไปเราอาจจะเสียที.

หลวมเมือง

แม่พ่อเจ้ามีซึ่งบุทโรบาย,
 ไปรศรยายแก่บ้านพะคีรี,
 ข้าผู้จงรักจิกมักก็
 จะทำคามวาทหีสำแดง.

บทร้อง-พระร่วง

(ร้อยสทนต์)

พวกขอมพร้อมพรังกำลังพล
 เริงรตเสาศรากล้าแรง;
 ควรเราจะคิกซ่อมกำแพง
 ตกแก่งคูค่ายทั้งหลายไว้.

เห็นว่าทัพของมอญ
 (จะยกทัพมารวมกันได้) (กฤษณะ)
 แล้วรีบส่งมาเร็วไป
 ยังกรุงสุโขทัยธานี
 เมื่อสใช้ท้าวว่าขอม
 มาล้อมละโว้บุรีศรี
 บางที่จะส่งโยธา
 มาช่วยราวาศักดิ์เรา
 เพราะถาดละโว้เสียเมือง
 ก็อาจะคายเคืองไปถึงเขา
 ขอมอาจจู่โจมโรมรันเอา
 ผู้คนของเขาพลอยเคือควือน

บทร้อง - หลวงเมืองและกรมการ

(ถ้าชาติ) (พราหมณ์ที่คนนำเข้า)

หลวงเมือง

ดูข้าฯ เห็นชอบกลด้วย

กรมการ

ต้องช่วยกันแค้นเมืองไว้ก่อน

หลวงเมือง

ถ้าหาไม้ศัพทอภัยจวบ

กรมการ

มาถึงนครจะเสียที

หลวงเมือง

ดูข้าฯ ขอลาไปรีบแค้น

กรมการ

ดูข้าฯ กำแพงบุรีศรี

กรมการ จะจัดแจงแบ่งปันซึ่งหน้า
 ความคุมชาวบุรีให้ทำงาน.

[หลวงเหืองและกรมการกราบลา, แล้วเข้าโรง]

บทร้อง-พระร่วง

(بخกลพบูรี)

ศุเอาเด็ก ! ชาวไทยใจหาญอีก

นึก ๆ ก็แสนจะสงสาร,

จะต่อสู้ทัพขอมชัยชาญ,

จะทนทานไค้เพียงสักเท่าไร ?

พวกเรามีแต่เพียงทอมนมือ

ฤ่ว่าจะทนแก้ดังไค้

ละไว้จะมีเภทภัย

ก็เพราะตัวกูไ้ไว้ทนงทน,

เมื่อศึกเขาเปรี๊ยะบแก้อ้าหลวง,

มิไค้ตรองดูปางเหตุผล

ให้ถ้วนถึ, อวดศึกทนงทน,

จะอันจนเพราะเราอหังการ !

[นายหมื่นชาวออก, หน้าตาเดิน, เหลียวซ้ายแลขวา, แล้ว
 ไหว้พระร่วง.]

บรหฺมิ่ง-พระร่วง

(ราชานอก)

เอะ, ออมัน, ฉันโคทำหน้าขึ้น ?

ถอบนี่กล่าวใครทำไมหา ?

กูเห็นแก่ไทพแก่ไรมา

มึงกล่าวสั่นก็ไม่กลัว.

บรหฺมิ่ง-นายมัน

(สรวดี)

ที่กูซำรับมาในครานี้,

เพราะจงรักภักดีต่อทูลหัว:

ที่มานี้มิใช่ภัยตัว,

พ่อเจ้าอย่ามัวท้อใจ,

บ่กันพญาเศโย

กุมทัพใหญ่ไททาน้อยไม่,

จะมาจับพ่อเจ้าเขาไป

ลงโทษที่ในนครชม:

เขาว่าก็คกชขอบเจ้า,

จึงจะเอาประจานเสียให้สม,

เพื่อศักดิ์การที่ไทยใจนิยม:

เป็นเล่มจมนั่นแล้วในครานี้

บทร้อง-พระร่วง

(สิบสองชั้น)

อันชื่อที่กูเกรงอยู่แล้วเฝ้า,
 ก็เป็นเอาเฝ้ามาถึงที่,
 อันพวกขอมยกมาโศคราห์,
 มุ่งเอาชีวิแตก์กู,
 แม้มกูจะอยู่ที่อู่,
 พวกไทยใจหาญคงต่อสู้,
 โทจะยอมพ่ายแพ้แก่ศัตรู,
 กูยังอยู่คงประสูทรสุดกำลัง,
 แต่ชาวไทยไม่ขาดการแรงกล้า,
 เหลือทนสู้ขอมกำลังขลัง,
 เหมือนแสวงให้ไปตายวายชีวิ,
 จำต้องคิดกลประท้วงศัตรูไว้.

บทร้อง-นายมัน

(ว่ายนอก)

แม้พ่อเจ้ามีกลอุบาย,
 ไปรคชยาชความแจ่งแดงไซ,
 ให้ช้านรู้แก่เขาใจ,
 จะใช้ช้านใดก็ยอมรับ.

บทร้อง-พระร่วง

(เชนง)

ตัวมึงจงแสวงทำหลง
 เكيرตรงเข้าไปให้ขอมจับ.
 แล้วจงเล่าความไปให้แม่ทัพ
 ประท้วงรับสารภาพจริงใจ
 ว่ากูได้รู้ข่าวคราว,
 สทกทนายเกรงกลัวหาหนีไม่
 จึงรีบหลีกหนีไป
 สู่เกาะสุโขทัยธานี.
 ขอมคงจะตามกูไป,
 คงจะไม่ช่วงชิงบุรีศรี
 ชาวละโว้จะไต่อยู่ที่,
 ไม่ถ้องเป็นปีพลอยกาย.

บทร้อง-นายแก่นกับพระร่วง

(ทองบ่อน) (สระสม)

นายมั่น ทูหน้า ! ดันโตใช้เซ่เห ?
 พ่อเจ้าเฮ ?
 พระร่วง ถ้าภักดิ์จงทำเช่นฤทนาย.
 นายมั่น อโใจจาพ่อเจ้ามุตนาย.

พ่อเจ้าเอ๋ย !

จะไปวางวอศบ่อยู่คนเดียว.
ที่ไหนขอมจะยอมไว้ชีวิตบ่ ?

พ่อเจ้าเอ๋ย !

มันร้ายกาจทารุณเฉียดเดียว.
ถึงจะตายก็ตายแก่คนเดียว.

นะมันเอ๋ย !

กูจะเที่ยวช้อนแคว้น.

เห็นไม้ทั้น !

มันคงจงล้างค้อเป่าแน่.

พ่อเจ้าเอ๋ย !

สาระแหมกามไปทุกแห่งหน.
ขอเชิญอยู่ท่ามกลางประชาชน.

พ่อเจ้าเอ๋ย !

ทิวทุกกบช่วยกันรบอะมิกร์.

แม่กฐินอยู่ ณ ที่นี้

นะมันเอ๋ย !

อันและไว้บุรีศรีคองกติกะ
กุกต้องไป. ล้อให้ประจามิกร์.

นะมันเอ๋ย !

ตามกิดท้าว.

พระร่วง

นายมัน

พระร่วง

นายมัน

อยู่เป็นไร !

อนิจจา ! ทูนเกล้าทูนหัว,

พ่อเจ้าเออ !

ช่างไม่เิกถึงตัว.

พระร่วง

เิกไม่ได้.

ถึงแม่จะประสพพบก็.

นะมันเออ !

กูก็ยอมบวรดีย์ลำพังคน.

ขอเพียงให้เวียงสระไว้ออก.

นะมันเออ !

ให้ชาวเราปลอดภัยอีกคน.

นายมัน

ทูนหัวประเสริฐเลิศคน.

พ่อเจ้าเออ !

จะวายชนม์ผู้เดียวขนาดกรัน.

พระร่วง

อย่าชกุก ! ทรานี้ล้ำคุณนัก.

นะมันเออ !

มีงเคอรักรุ่นเป็นแม่แม่มัน.

จงทำตามคำกูแนะนั่น.

นะมันเออ !

โดยดับพลัน. หาไม่จะเสียการ.

บทร้อง-นายมัน

(ร่ายนอก)

เมื่อทูลเห็นธงทรงความคิด,
 ตู้อำนาจควมบรรพการ
 ข้าจะประพุกกิจการ
 ทามพจนานเบญจชา.

บทร้อง-พระร่วง

(ค่อยหม้อ)

คิดแล้ว ! อนึ่งอย่าช้าย
 ข้อความแพรงพรายไปเหว,
 กูจะไปจักแจงแกงกาอา
 ทำที่เหมือนว่าประพาสไพร
 จะไปกับทนายคนสนิท,
 เพื่อมิให้คนคิดสงสัย
 กอยส่งกูก่อนแล้วจึงไป
 ไว ๆ สู่วัฒนัสการ.

[นายมันรับคำแล้ว, พระร่วงก็เข้าไปในเรือน.]

บทร้อง-นายมัน

(นึกกวน้อย)

อนิจจา ! พ่อเจ้าทูลแห้ว
ช่างขอมตัวคำก้อไม่ย่อหย่อน
เพราะเธอรักประชาชนเรากร.
จะสู้จรู๋จรวงเข้าพงไพร.
หวังเอาคนแปงประหนึ่งเชื้อ
ต่อเชื้อขอมรายมุ่งหมายให้
ติดตามตัวเธอเชื้อไป.

นายโหนจะมีเหมือนนายเรา ?
แก่นใจอ้ายขอมสามาญ.
ทงสงสารพระร่วงทรงเสวี.
จะต้องกายเสียแม้แก่ยังเฮวี.
ชาวละโว้คงเสวีโศกกรัน.

(ฝรั่งเศส)

ขอให้เทวาสุรารักษ์
ช่วยพิทักษ์พ่อเจ้าจอมขวัญ
อย่าให้ขอมพยานโทษคามพัน.
ขอให้มันเมอคน้วยกลางพา !

[พระร่วงออก, แล่งหัวล่ออ้างจะไปเที่ยวฆ่า, มีคาบดพา]

เจียงน่า, มีคเหน็บที่สำลาด, มีถือธนู.]

บทร้อง-พระร่วง

(โถ้วลาว)

ถึงเวลาจำไป. โจจะขาด:

เป่นกรรมจ่ากลาจากเกหา !

โฮ้แสงแสงสารมารคา

ผู้สุกเสนาหาอกรัก !

อยู่หลังจะนั่งแก้ก่าสรวล.

โหยหวลถึงตุกผูกสมัก:

แก้ไว ๆ. ไม่เกษจะพันพัคร์

มาต้องหักใจร้างห่างไป.

ครั้นจะไปกรวนไหว้อาลา.

กัถยากงเหนียวไว้งังไค้:

จำเป่นจริง ๆ ต้องทิ้งไป

เหมือนไม้รักไค้ไค้ไค้

ขอฝากเทวสุรวักษ์

ช่วยพิทักษ์มารคามาระศรี:

ลูกต้องขอลาในครานี้.

ถ้าบุญมีคงไค้กลับมา.

[พินิตพาทย์ทำโกล. พระร่วงร้องให้, นามันเปลอน. นำพาทย์

เปลี่ยนเป็นทอสน นานหันประคองพระร่วง. หากันค้อม ๆ เดิรเข้า
โจง.]

SIXTH-SEVEN

[บัทมาน]

[พระร่วงจะ... ขลุ่ยหรือจะไปให้... ๒๓๘
อันพาน... ๒๓๘... ๒๓๘... ๒๓๘...]

๒๔
องคที่ ๒

ฉาก; ลานหญ้าในกลางป่า, ที่พิทักษ์กองทัพอ้อม.

[นักสำรวจคนหนึ่งอยู่บนคอไม้; นอกนั้นเห็นทหารขอมลี้ภัยหลายคน
นั่งบ้าง, ยืนบ้าง, จักหมื่นให้ตั้งรวมและเหมาะกับการที่จะร้องเสียงเข้า
กลมเกลียวกันได้สะดวก. เมื่อจวนจะเปิดฉาก พิณนาท้อเร็วทำเพลง
เขมรโล้เรือ. พอเปิดฉากพวกทหารขอมร้องพร้อมกันทีเดียว.]

บทร้องหมู่—ทหารขอม

TRUKU (เขมรโล้เรือ) เรือ

อันพวกเราเค็ดทางมากกลางย่าน
ถูกฝ่ามแต่คงพงพุกษา,
ไม่ได้พบผู้คนในเมรเวลา,
แม้ถึงที่สาราสักว่แทบไม่มี
ในกลางว้เสวี่อันประชุมแสง
ราวกับแสงวิ้งแผลคเภาเราอื่นนี่;
พอตกกำสเนธาโนเราศรี
น้ำค้างพราวหนาวอิเหนรี่แทบวางวาย
มิหนำซ้ำเจ้าไทยใช้ไซมค
มาเที้ยวโศกหลอหลอกออกใจพา;

ในที่มืดแลเห็นแปเประกาย,
 กลัวจะกายพรายบ้างมาหลอกกัน
 มีหน้าเข้าร้ายความคลานโจ่ง ๆ
 เปนเสือโคร่งกำยำรูปล้ำสัน,
 ครั้นพวกเราฉวยหอกออกได้มัน,
 เสียงร้องบีบบ่าสันแล้วหายไป
 โยยเหลือทนทุกคนแสนเคืองคร้อน,
 กางอกนอนหงายทัพ ไม่หลับไหล;
 อันว่าพระร่วงพ่อเมืองไทย
 ทรงอิทธิฤทธิ์ไกรมากเต็มที !

บทร้อง—นักสุวรรณกับทหาร

(เขมรไพรโยก)

- นักสุวรรณ** พวกมึงอย่าว่านนักเลยนาหว่า;
 ไม่ช้าถึงละโว้บุรีศรี !
- ทหาร** เออ ! จริงเออ ! เออ—ถูกคังนายว่า !
- นักสุวรรณ** ถึงแล้วเมื่อใดคองไคมี
 อาหารดี ๆ อย่างพอใจ.
- ทหาร** ถูกคังนายว่า ถ้าถึงเวียงชัย ประสงค์สิ่งใด คองไค
 ชวนกิน, คองไคก็รูป ๆ กรุ่น ๆ เกี้ยวกิน !
- นักสุวรรณ** อีกทางผู้หญิงยิ่งเร็ว
 ก็มีมากเหลือเพื่อสมถวิล;

ทหาร เออ ! จริงเออ ! เออ—ถูกทั้งนายว่า !

นักสำรวจ กงไค้ประโสมโสมยู่พิน.

ทั้งแอนเก็นนี่มีหน้าแสนสำราญ.

ทหาร เกี้ยวหาสาว ๆ เนื้อขาวสกราญ พุกเดี่ยวเกี้ยวพาน
จูบฟอกฟอกใจ. จนจูบฟอก ๆ ฟอก ๆ ฟอกใจ !

[พินหาหน้ทำเพลงรั้วสำราญ. เสียงและละในโรง. นักสำรวจ
และทหารที่อยู่บนเวทีต่างจลวยอวูอวูและลุกขึ้นยืนเตรียมตัวพร้อม. นัก
ค้นกับทหารจับคิ้วนายมันออกมา และ देखีกล้อกลัทางหนึ่ง, พร้อม
กันถึงกลางเวที เพื่อจบนำพิน]

บทร้อง—เคโย

(ว่ายบนอก)

เฮยเจ้าคนโทยอย่างไรหา.

ถ้าวึงมีมาแก้หนโหน ?

วึงวันผลบผลบถึงทัพซ้อ.

ประสงค้สิ่งโ้คจงทอบมา.

บทร้อง—นายมัน

(ว่ายบนโหน)

เจ้าคุณเหตุหัว ว่าเจ้าแก้หัว จริง ๆ เจ้าหา.

ข้าเจ้าซัดเซ พนจรมา มิไ้รู้ว้า มาแห่งหนใด.

พอเคิดถึงนี้ พวกพลโฮอี ครูศรีออกไป

ข้าเจ้าแสนแคววาม อระวามศกใจ ก็วิ่งวุ่นไป ทนายเข้า
บ้านคง.

พวกเขาเสกชัก ข้าเจ้าเด็ยวลชัก เต็ดลอคจากวาง.

เขาไล่กามล้อม ท้อมกั้งจำแง จนข้าเจ้าครอง มายัง
ที่

บทร้อง-เคโซ [สกรรมพจนานุกรม]

(ร่ายนอก) (เจมรพระประทุม)

กูยังสงสัยทำให้การ:

ชวอเจ้าจะหาญมาสู้ที่

ตั้งทัพของกุกทวงที:

โทษทัวมึงแดงชิวา.

จงคอบกระทำทุกถาม.

บอกความคามจริงเจือาเนหาว:

พวกไทยละไว้การา

เตรียมการยุทธนาไว้อย่างไร?

บทร้อง-นายมัน

(ถ้ำชาติ)

โอเจ้าประคุณเทลดหัว:

ข้าเจ้านักสู้ทำนผู้ใหญ่ !

เจ้าประคุณเดุกขอชีวิตไว้:

จะบอกความคามจริงใจทุกสิ่งอัน

พระร่วงนั้นไซ้วิไลวิเศษ
 ว่าทัพผาสู่เทศเขกซัดเท,
 เกรงกลัวบารมีมากศวัน
 จึงพลันเอาควรอกศพัน,
 วัลลหน้จู่เข้าสู่ป่า:
 เจ้าประคุณเกรงนเอาอย่าฉงน,
 ละไว้ไซ้ริมโคเถรยี่มรพล
 ประชาชนไม่รู้เรื่องอะไร.

บทร้อง-เคโซ

(กัปอ) (เขมรปากท้อ)

ชะ ๆ อ้ายร่วงผู้วิเศษ,
 คึกก่อเหตุกำเริบเคิบโตใหญ่;
 เห็นเขาเอาจริงก็ตกใจ,
 มุกหัวหน้เพื่อรอกถาย,
 ชะ ๆ ชาติไทยทำใจหาญ,
 จะคิดการนคเคียวก็ฉิบหาย;
 ชากัมม์เข็ลลาค, ชากิวาขรวิชัย,
 รวกระคำยวี ๆ หน้เข้ารู;

บร็อง-นายมัน

(สัททัญ)

อ้ายซอม!

มึงเห็นเวลายอมนั่งอยู่,

อ้ายชาติสู้รู้ คู่คูเหมายว:

เสียนแอนอู่ไซวี เขาใจว่ากลัว,

มึงไม่รู้ตัว เขาเกล็งเงงไว้.

คอยคุเด็กหวา ไม่ช้าเท่าใด

จะเห็นว่าโทษ กล้าได้ดังที!

(ต่อ) บทพากย์-เคโซ

เหม! พรานเม็งกล้าพาที ตั้งเสียงยังมี

คู่ถูกกฏา

ฉนโค?

บร็อง-นายมัน

(ชมคจนอก)

ทูนหัวอย่าเพื่อเอาโทษา!

ข้าเจ้าแปชาม้ำเหมือนน้ำไข,

ทีข้าพูดไปนั้นเพราะฝันใฝ่

ถึงเสียใหญ่ข้ายังไม่ท้อ:

มันสร้างทำแอนั่งไม่ถึงคน.

จึงลูกน้อชุกชนเคิวจูดาย

เตโช เข้าไปใกล้. พันโคอ้ายโค้วงว้าย
 คะกรุปปุม. เต็กฉิบหายเลือกโทรวมทัว!
 ลุกน้อเอ็งเล็ดเล็ด. นัวเฉลอากาชา
 ถูกเลือกบมา. ทีเลือกโทรวมทัว!

บทพากย์โต้ตอบกัน

เตโช อ้ายบ้านี่มาเมามัว. แคดั่งการทัว. ไค้อิงสมิงโคกกัน?
 เรื่องกูอยากรู้อยู่เ็น. คีอคนเส้าคัญ. นีเม้นไค้ไปหนโค?
 นายมัน พระวรวงท่านเจ้จวไป. ยังสุไซหัด. เพื่อพ้นจากเซกอาณา.
 เตโช มิงพุคนีแน่ฎาพรว?
 นายมัน เ็น. เจอชก. จริง ๆ. เจ้าข้า. ไค้อินท่านเกล้าว่าดั้นเน็น.
 เตโช นักคุ่มชุกพรานเน่ฬสน. เกอเห็นหนเ้ามัน. ฅ. เวียงละไว
 ฎาโจน?
 นักคุ่ม ข้าไม่รู้จักพรานไพร.
 เตโช เลอชกชก. เออกูเบาใจ! สงสัยว่ามันแปลงมา.
 กูมีความคิดอย่างเาะ. พังหน้อยเด็กข้า. จะบอกให้เจ้ารู้
 ความ. เชาใจแล้วจงทำตาม. สงสัยก็ตาม. จะตอบให้
 กังใจจง.

บทร้อง-เตโช

(เขมรเข้าไบไม้)

เมื่อหัวน้ำเสียงลิ้นแล้วไซว

ชาวไทยจะวายคลายความพลง.

น่าจะสามเฒ่าหาญการทง...
แล้วและคงจะชอบช้อคไป...
สำคัญอยู่ที่ตัวชายพ่อเมือง...
มันจะก่อกระเทืองขึ้นอีกได้...
แก้อัยว่วงหลบลี้หนีไป...

อภิมหา...	ผู้แทนสุโขทัยธานี.	...	ชโฬ
...	ซึ่งอยู่ภายนอกอาณา...	...	...
...	จะอีกสักตะบึงไป...	...	...
...	สุโขทัยกำลังสะพร้ง...	...	ชโฬ
...	จะต่อที่คงอากาศ...	...	...
...	จำกูจะคิดซึ่งอุบาย...	...	ชโฬ
...	ลอบล้างทำลายปรบ...	...	...
...	กูจะลอบคอกไปมิให้...	...	...
...	ลอบลักสังหารผลาญ...	...	ชโฬ

บทร้อง - นักคุ้มกับเตโช
(เขมรเอวบาง)

นักคุ้ม	อันเจ้าประคุณจะกิดไป
	โดยลำพังไซว. ข้าเกรงว่า
	ถ้าแม่เพื่องพลาสงคราม
	พวกข้าจะพลอยเคืองคร้ออัน

เตโช

อย่ารักเลยเจ้าเอช. ครานโซว์

กูตั้งใจแม่หมั้นไม่คำผ่อน

กูไต่ทูลแต่องค์พระภุช

ว่าจะจับคัสกรโทษจับพลัน

แม้ว่าพระร่วงยังคงอยู่

กูไม่ขอคืนเสียเขตเขตแท้

อันถ้อยคำทำนูลพระทรงธรรม

ต้องด้อมน้จางกว่าจะบรรลัย.

ฉนั้นเก็บข้อแรง. นะหนักคุม.

ให้เจ้าอยู่ควบคุมทัพใหญ่.

ถ้ากูจะปลอมแปลงไป

กระทั้งสุโขทัยธานี.

จะแต่งกายให้เหมือนคนไทย

เล็กสอกทอกไปสมถวิล.

ลึกลับเหมือนกับกุกำกัน

คงจะสามเสียนแทนแถมคัสกร.

[พิศพาทยทำเสมอ. เตโชเคียวเข้าโรง: คนอื่น ๆ ทั่วไป]

[ที่ค่านลู่ ๑, เหลือที่ค่านลู่ เป็ลียนแปนเวอากกลางคืน, มี ทวารขอมนอนหลับอยู่หลายคน กลางเวที นายมันนั่งกล่อเข้าอยู่, กับมีทวารขอมอีก ๓ คนนั่งเล่นลวดกันอยู่.]

บทร้อง-นายมัน

(หกบท) (บังใบ)

โอ้ว! อนิจจา นายของกู!

อ้ายศัตรูใจฉกรรจ์ไม่ผ่านผอน:

มันโทโฮโมหันหมายพันพอน.

เร่งร้อนรีบไป. อ้ายพาลา!

อ้ายพญาเคโสมันแปลงกาย

ให้ละม้ายเหมือนไทอเช่นว่า.

เลือกสรรอาวุธสาตรา

ซ่อนในกายาเรือบร้อ.

มันอุกสำหรับเกล้าเผ่าผม

อย่างไทอนิยมใช้สร้อย:

แล้วรีบเสียวลศสกรอย

ไต่ก้อยกิกคามพระร่วงไป.

ส่วนกูนี้แทบศาลโทโฮ.

แก้ทำไงเพื่อกักสงสอ:

สู้เส็งขมเจียมตัวนี้ไว้.

แต่ในใจคิดลุ่มกลุ่มจริง ๆ!

อ้ายพญาเคโสมันบังอาจ

สบประมาทชาวไทก็ยอมให้:

แก่ความแค้นไม่ไหวคง...
 เหมือนทงมุตนายให้วายชนม์...
 (ร้องนอก)
 ท้องคอยมองหาช่องจะแหกล้อม...
 วยให้ขอมนอนหลับทุกแห่งหน...
 จึงจะเด็ดลอคหนีจากกวัด...
 จะลองใช้ได้ทุกคู่สักที...

[พิลิปาทย์ทำปลงใจ, ใช้ไม้หนวมคีเบา ๆ, เหมมิให้กลับเสียง
 เจรจา, นายมันแก่งทำควางและฉันด์ทำน, จนทวารขอมที่คั่นอยู่
 นั้นเหลือขวามาเห็น]

๑๙๓๑

ทวารที่ ๑ เฮ๊ย, พรานไพร, มึงเป็นอะไรไปทวา?
 นายมัน เข้มทีนักเพื่อน! ทำไมเพื่อนไม่กองไฟขึ้นคิงกันบ้าง
 เล้า?
 ทวารที่ ๑ นายเจ้าห้ามไม้ไฟกองไฟ! เจว่าพวกไทยผ่านไปมา
 จะรู้เข้าว่าเราคงอยู่ที่ไหน.
 นายมัน อะไร, เพื่อน! ที่นีกกลางไพรไกลบ้านผู้เวียนคน
 ไครมันจะสัประคนมาในกลางบ้ำกลางคงโนเวลาอัน?
 ไม่มีไครมากอกเพื่อน.
 ทวารที่ ๑ จริงอยู่, แต่นายท่านสั่งว่าไม่ให้กองไฟ—

- นายมัน เหนียวไป? นายท่านหลับแล้ว. กองแท่นย้อม ๆ พอ
 ผิงกันสามคนเท่านั้นนี่แล้วกัน. แสงมันจะสว่างไป
 สักปานใดเทียว
- ท้าวที่ ๒ จริงนะ. พรานเขาว่าถูก. นายท่านนอนในเพิงที่พัก
 ของท่าน. จะรู้จักหนาวอะไร. เรายืนสักคองอยู่ตาก
 น้ำค้าง. หนาวจนคางสันพื้นกระทบกันเค็งกราว ๆ
 หรือเพื่อนไม้หนาว?
- ท้าวที่ ๑ ก็หนาวเหมือนกัน.
- ท้าวที่ ๒ ถ้าเช่นนั้นก็กองไฟขึ้นผิงกันดีกว่า.
- ท้าวที่ ๑ มึงไปหาไม้มาสิ. พื้นมีที่ทางเคาหุงข้าว.
- ท้าวที่ ๒ ข้ารู้แล้ว. ข้าจะไปเอามาอย่าร้อนใจ. [เข้าโรง]
- ท้าวที่ ๑ นี่แน่พราน. แยกเล่ากันไปอีกได้ไหม?
- นายมัน จะให้เล่าเรื่องอะไร?
- ท้าวที่ ๑ เล่าข้อเรื่องที่เราค้างอยู่เมื่อหัวค่ำไม่ได้หรือ? เรื่อง
 เจ้าไทยอะไรรักลูกเจ้าเมืองที่เป็นคู่วาทกกันนะ.
- นายมัน อ้อ! เรื่องพระลอนะหรือ?
- ท้าวที่ ๑ นั่นแหละเพื่อน. เล่าข้ออีกได้ไหม?
- นายมัน ได้สิเพื่อน. แต่ขอผิงไฟให้อุ่นเสียหน่อยก่อนจึงจะมี
 แก้วใจเล่า.
- ท้าวที่ ๑ ก็อย่างนั้นสิ! อ้อ. เขาเอาพินมาแล้ว.

[ทหารที่ ๒ หอบไม้ออกมา; ทั้ง ๓ คนจึงช่วยกันดองไฟและ
จุดชน.]

ทหารที่ ๑ คอระวังไฟอย่าให้มันโชนกันนะ. จะเกิดความ.

นายมัน อ้าวอีก! ข้าจะพยายามระวังให้. การกองไฟชาติ
เป็นเมื่อชวา.

ทหารที่ ๑ แล้วก็เล่าเจ้านไปพลางสิ.

ทหารที่ ๒ ตี! จะตีแก้งวง.

[สองทหารลงนั่งเล่นควดและฟังนิทานพลาง; พิศนาทย์พูด]

บทเสภา-นายมัน

◎ จะกล่าวถึงพระลोकคิลกราชภูรี
จากนิเวศแรมวังกลางวิถึ
เค็รขำท้าวละทานผ่านคิร
จรลีอ้างว้างกลางพนา
ถึงท้าวไพร่ฝ้ายเน
ก็คั้นคั้นแค้นคงพงพฤกษา
อันสองนายพี่เลี้ยงเคียงกายา
หรือเค็รหน้าท้าวไทเสด็จจร
ชวางเพศอย่างท้าวเจ้ามีบุญ
แปลงเปนขุนนายกำนลไมสร
เพื่อมิให้ใครรู้วาทุธร

จนได้โรจนบัลลังก์เสด็จจากนครเวียงชัยลงมายังในนคร...
ถึงคาน่าอันโตไค้หุคหัก

ก็ตามทักข้อความตามวิสัย...
เหมือนอย่างนางทรวงคำแตามอ่านไฟ

บ่มีใครรู้แจ้งแห่งคดี...
ถึงแม่น้ำกาหลงให้ปลงช้าง

แล้วพลางให้เขาคัดทันพฤกษ์...
ผูกแห่มกระแสรว่าวี่

แล้วสร้างที่สำนักแก่เพื่อนนอน...
ควนยามกายาแสงสุริยณ

ควนควนลงดับเพลิงยงตั้งขร...
ท้าวไทไผ่ผ่นถึงมารคว

กล่าวสนทราบนพรว่าไว้...
(ส่งตักสงวน)

◎ โอ้วบ้านนี้พระแม่เจ้า...
จะนั่งเสวยไท่กข้าแล้วให้

ชไว้พระภรรยาผู้ยาใจ...
ยังช้ำไว้ลูกร้างห่างองค์มา

คิดไปก็ไคว่จะกินเมื่อ...
หาสมเค็้จบุญเหลือเสนาหา

แม้ลูกก็เก่งขึ้นเพราะวิญญาน

พระจะสร้างโลกาอาคร ๗

[เถียร้องส่งแก้วและพิณพาทย์รับ, นามันทำเป็นจักรกัณฑ์
ไฟ, แลที่แห่งวอโอกาสเอาสาสกลใส่ในไฟ, ทวารอมโอบคัก ๆ
และดูนามันว่าเอาโหระไวได้เท่นั้นัก, นามันักทำเป็นเอาโหระไว
ออก, แก้วและพิณเสภาต่อไป]

(เถียร้อง)

๐ ครานเฝ้าชายแก้วและนางขวัญ

บังคมก้ององค์พระแวงพรสวรรค์

สรวลชีพสองข้าชอกราบทูล

แก้ไต่บทมูลราชา

อันพระจะเสด็จคืนเมืองมิ่ง

ข้าบาทเห็นชอบยิ่งค้ำภพนา

ควรวสรวสมบพิลข้มน่า

พร้อมพระมารดาและเทวี ๗

๐ ครานเฝ้าพระลยพังระบอบ

จึงคำวสทวสทอบทั้งสองพิ

อันญจะควรวไลค่อไป

มีแก่จะอิงร่างท่างเทนิมทว

แก่ครนว่าจะคืนสู่แมนสรวง

กนท่งปวงก็จะเข้าใจศิก

จะว่าเป็นสากลคำรณฤทธิ์

ที่แท้จักหาความทวาทศลาภกัลยา

สองพี่เลี้ยงกันความบังคมทูล [

ว่าองค์พระนเรนทร์สุวภูสาช

ไฉนจะเอื้อมอจากพิทาวรว่า

แม้ทำเส้นผมปลาบพิงมี

พระลอควิศคอนไปค้ำใจแข่ง

ว่าเสียแรงเรามาแล้วถึงนี้

กูจะลองเสี่ยงน้ำกุดักที่

ดูว่าเคราะห์ร้ายก็เป็นอย่างไร

ถ้าวิศพลางทางเสด็จลงโศกสง

ในลำน้ำกาหลงอันเขียวไหล

ขอพระกรบังคมเทพไท

ภูวนีตรงเสียงพระบารมี

ถ้าแม่จะบวอศกนเมณฑล

ขอให้หน้าเวื่อนวนอยู่กับที่

ถ้าแม่จะได้รื้อคกดับธานี

ขอวาริจงไหลไปโดยคธา

ครั้นวางโอฐเห็นกระแสร้ารา

ปรากฏกับคาน้ำใจหาย

สีเตงคังเดือค้อมห้อมพระกาย

พระญาติทุกชั้นนักหนักดวงแต่
เสด็จขึ้นประทับในพลับพลา
ทรงโศกาคำนิ่งถึงพระแม่
เหมือนแสวงทั้งพระไว้ไม่เหลือขาด
แต่ที่แท่นถึงไท้ไม่วายวัน
(ส่งพระยาโศกสองชั้น)

○ โอ้วสมเด็จพระบุญเหลือ
พระนั่งเหนือเศศลูกปลุกมิ่งขวัญ
อันลูกนี้จะค้ายวาชวัน
มีท่ากลับไปกราบพระบาท
○ โอ้พระมารดาบังเกิดเกล้า
ลูกอยากเฝ้าด้วยความเสนพาง
พระแม่คงช่วยปลอบทั่วลูกยา
เห็นพักตราข้าพชนอบกลัวตาย

[ในระหว่างนิพนธ์วันนายนั้นโรยอาอึก ทหารขอมหว
หวอด ๆ และโจก, แต่พอนายนั้นจะลุกขึ้นทหารขอมนั้นก็เอ็ดว่าอย่าให้
ไปเคียดอุ้นอำห; นายนั้นบอกว่าไม่ไป, แล้วก็เส้านิทานต่อไป]

(เติวเนื้อ) บทเสภา—นายนั้น

○ จะกล่าวถึงพระเพื่อนพระแพงสอง
กัศยาพี่น้องโฉมเจ็ดฉาย
กอยพระลอประเสริฐเจ้าเลิศชาย

ทวีสแล้วบู่เจ้าจึงรำลึก

ถึงฝูงไก่ไพร่พญักษ์แสนสง่า

บู่รำลึกถึงไก่ไก้กัมา

บู่ก็กอดเอามาทำเที

พระบู่เลือกไก่งามและทวามแรง

สร้อยแสงแฉงพะพรายกระจ่ายสี

ขนเขียวฉายยับยับลับขจี

ตองปีกสีสลับเบญจรงค์

เลื่อมฉายหงส์มาทงเงา

อันชอบกาแดงชาดผาคพิทวง

พองแพรพรายพรวดกระสันตรง

สองเท้าแม่ทองลงจตุลสาย

บู่จึงใช้ฝังโนท้าวโก

สำเว็จเสว็จไค้ตั้งมุ่งหมาย

บู่ก็ส่งไก่แก้วอันแพรพราย

ไปนำลอคผาเผาสุเวียงพลัน

ครานั้นไก่ขลังทั้งบู่เจ้า

ก็ร้องเร่าสำเนียงขานขาน

เสียงแจ่มจกกลทำทวงทวง

ขยับปีกสุพรวดกระพือพอง

มีข้าพลันแจจวลจากเชิงผา

สู้ปากผาคโหมนโจนผยอง
 บรมหิงก็ถึงที่ผิงคลอง
 หอยค้อนขันสนั่นแก้องเวียงทรวงชัย ฯ
 ๑ ครานั้นพระลอพอฟังชัน
 ก็เมื่อยแกลแผลพลันเห็นตัวไก่อ
 โจนสาวอร่ามงามอร่ามไป
 นึกอยากไก่อไก่อแก้วแววจินดา
 พระเสด็จลุกขึ้นแค้นพระรองก็
 วิวรื้อนทรวงสนับเพลาบุษยา
 จับพระแสงคู่หัดปักเคียวมา
 ถึงยังนำที่ประทับตัวอจับพลัน ฯ
 (สงฆิตนึ่ง)
 ๒ บัณฑิตจุมพลชุกโล
 หวังไก่อโง่รามยังเป็นเมืองขวัญ
 ไก่อล่อพระลอพอจวนทัน
 ก็โหมนพลันเข้าสู้ฟงพิ ฯ

[ระหว่างพิณพาทย์รับ นายอินโรธยาและหัตถ์วันไปทางทหาร
 ขอม, ซึ่งวิ่งอยู่แล้ว, ก็ท้าวทวด ๆ และโง่, แล้วในที่สุดลงนอน
 หลับไปทั้ง ๒ คน นายอินเห็นหัตถ์แน่แล้ว ก็ล่อ ๆ ถ่วงไปจนห่าง
 จากที่ทหารขอมนอนอยู่, แล้ววิ่งหนีเข้าโรงไป]

[ปิดม่าน]

องคที่ ๓

ตอนที่ ๑

ฉาก : สวนดอกไม้ที่ใกล้กับพระร่วง เมืองละโว้.

[นางจันทร์นั่งร้องคอกไม้อยู่บนแคร่; พวกสาวใช้นั่งเรียงราย
อยู่ตามคว. หัดพาทย์เริ่มเล่นเพลงลีลากระทุ่ม. และพอเข้านพวก
สาวใช้ก็เริ่มร้อง.]

บทร้องหมู่-สาวใช้

(ลีลากระทุ่ม)

พิศดูมาลีที่ในสวน
งามล้วนหลาก ๆ มากมวลสี
ราวกับช่างเขียนเลลาควาคไว้
สำหรับที่ล่อตาน่าพอใจ
ยามควันฉันทฉายกายเราวอัน

[พวกสาวใช้พ้อเห็นมาลากรวีตศไส

ก็ชวนเต็มความร้ออ่อนพทย์.

เพราะมัวไผ่ภิรมย์ชมมาลา.

อันนงรามยามสาวรรวคอกไม้.

สาวววยกายสะพรังตั้งเสชา.

ถึงบุรุษจะเห็นอ่อนแตนเมื่อยล.

พ้อเห็นพเน้งามสาวพกลับสาวาญ.

บทร้อง-นางจันทร์

(ถมพิศชายเขา)

อำมาตย์แม่ตีสแสนเสกใส.

ถ้าแม่ไว้กลิ่นสุคนธ์วิมลพวาน.

พอหัดดีจับยับหน่อชุกเสียวการ.

มีทันบานกัทหมองล่อของนวล.

แต่หากมีกลิ่นหอมอันหอมอบ.

ถึงเหี่ยวแล้วก็กระพลบลสุคนธ์พวล.

เพราะเมื่อกลิ่นไม่สิ้นแก้องยวน

ชั่วใจรวนแซ่หอมกงกอมคม.

อันเราวิ่งปรغامทรมสวาท.

ถ้าแม่ไว้มรรยาทอแงามสม.

คงไม่มีชายที่จะชอบชม.

มีแต่ชมเพื่อพลาถแล้ววิ่งไป.

[นางน้าออกโศกค้ำวน, และนั่งลงไถวันนางจันทร์.]

บทร้อง-นางจันทร์

(ว่าขอบอก)

เอะนายมันฉันใดทลัดกลาง.

กูประหนึ่งเกิดการดีเฮ้นเก็บใหญ่.

มีเหตุเภทพาดประการโต.

จงบอกให้เวาแจ้งแห่งกษ.

บทร้อง-นายมัน

(สองไม้)

ข้าขอโทษไปรศเกิดพระแม่เจ้า
 ที่ข้าเข้ามาถึง ณ สวนศรี.
 แต่ว่าเหตุสำคัญมันเกิดมี.
 เห็นแถวที่แม่เจ้าจะทราบไว้.
 กว้อท่าแห้วเจ้าพระนครขอม
 เห็นขลอมที่เราเอาใส่.
 ก็เห็นว่าพ่อเมืองกระตือรือใจ
 จะชวนไทยทะแมงและแขงเมือง
 ท้าวจึงใช้พญาเคโซชัย
 กุมพหลพลไกรเปนนัทธ์เขื่อง.
 วิวมาสะไว้ระงับเรื่อง.
 และจับคว่าพ่อเมืองไปลงทัณฑ์. [วิว]
 กุขารู้เรื่องก็แสนห่วง.
 วิวมาบอกพระร่วงผู้จอมขวัญ.
 ฝ่ายเธอก็ก็คอบุบายพลัน
 เพื่อให้เซตขัณฑ์นั้นแล้วภัย. [วิว]
 ทำนวัณแก่งยงกัลงจากเวียง
 กลัฮ้อเกลื่อนเข้าไปในป่าใหญ่.
 ส่วนกุขารู้ท่านใช้ให้

ไปสู่ที่พ้อมด้วยฉบับปล้น.
 ใ้บอกแก่แม่ทัพว่าพระร่วง
 ใ้คิดลวงประเวศจากเขคชัตเต้.
 หวังใ้คามาท่านไปไนไพรวัน.
 และเช่นนั้นละไว้จะปลอกภย. [รับ]
 ข้าเจ้าก็ทำคามาท่านสั่ง.
 รีบรุกไปยังกองทัพใหญ่.
 และใ้การคามาท่านใ้คิดลวงไว้.
 อ้ายขุนพลชอมจัญไรก็สังกร.
 ก็อมอบใ้ให้นายนักกุม
 เป็นผู้อยู่กุมทวยหาญ.
 ฝ่ายอ้ายเคไชวีชาธาญ
 บมึนนานแปลงกายใ้คล้ายไทย.
 แล้วรีบจรฐ์เข้าสู่คอง
 คามองค์พระร่วงผู้เปเนใหญ่.
 กุขารีบกลับละไว้ไชวี
 เพื่อทูลอรไทยถึงเจ้านาย. [รับ]
 [นายมันไหว้. แล้วเข้าโรง.]

บหรือัง-นางจันท์

(คำหวาน)

ได้ฟังครึ่งน้อนาจิต

เหมือนใครปลื้กห้อยนำใจหาย !

อนิจจาตัวกูข้างคู่กาย,

ลูกชายหายไปไม่รู้,

กรรมจริง ๆ ไร้วัวควผู้เคียว,

จะแลเหลือวก็เห็นแค่ลูกอยู่;

กูไม่ยอมเสียให้แก่ศัตรู,

จะต่อสู้จนกว่าจะวายปราณ.

(กระบอ)

เขี่ยทนายไว ๆ ใครอยู่เอก : [ทนายออกคน ๑]

จงไปบอกหลวงเมืองเกดเจ้าทหาร,

กูจะออกไปสู้ศัตรูพล,

ถึงจะม้วยชนมทานก็ตามที.

[ทนายกราบและเข้าโรงไป]

บหรือัง-นายมัน

(แยกไทร) (แยกหนัง)

ข้าขอทำนูลพระแม่เจ้า,

อาญาไม่หันเกล้าเกศ:

อันการจะหักโหมใจไพร่
 เห็นว่ามีมากครันอันคราญ.
 อันข้าเจ้าชาวไทยใจหาญอีก
 ไม่ครันศึก. ชีวักยอมถวาย:
 อาสาเจ้าของคนจนตัวตาย,
 มิให้ชาชนาหลงสุ่พระเนงควาญ.
 อันว่าพระแม่เจ้าจะออกไป
 ชิงชัยสามารถแสนอาจหาญ.
 ดวยเพลิงพล่าฆ่าเสียพระชนมาน,
 ทวยหาญจะพากันหือใจ.

บทร้อง-นางอินทร์

[๑ บทกลอนแปด (กบตัน) (คนาวแปลง)]

ถ้าแม่เสียพระลูกในครั้งนี้,
 กุจะครองชีวิไต่ไหน ?
 โอไว้ผัวอยู่เดียวแสนเปลี่ยวใจ,
 ก็อยู่ไต่เพราะลูกผูกใจพัน.
 เสียทั้งลูกทั้งผัวก็อยู่ไหน,
 เหมือนไม้ไกร่นค่างไซไว้คอกผล:
 ให้สมบัติพัสถานทั้งสากล
 ก็ไม่แปรมกะมลไม่ยอากวอง.

สมบัติหญิงสิงคโปร์ในโลกนี้
อันสามดีกว่าสอง
อีกบุตรบุตรีเป็นที่ป้อง
ยิ่งกว่าเงินทองรันทา.

[หลวงเมืองและกรมการหลายคนออกมา, ไหว้และนั่งฟังคร่ำครวญไป.]

บทร้อง-นางจันทร์และกรมการ

(สบาย)

นางจันทร์	อ้อหลวงเมือง, รู้เรื่องฤาใจน?
หลวงเมือง	นายมันเขาเล่าให้แล้วเจ้าข้า, ข้าทั้งหลายขอรับอาสา ไปรบขอมพาลาค้วยฉับไว.
นางจันทร์	ก็แล้ว, จงรีบไปรวมพล, ผู้คนเสากรวอำข้าไค้, อันตัวเราเองก็จะไป, เพราะแสนแค้นใจอำไพรี.
หลวงเมือง	ไม่จำเป็นแท้ ๆ, แม่ทูนเกล้า, พวกข้าเจ้าจะรบอย่างเต็มที่.
กรมการ	ขอมตายด้วยซึ่งชีวิต, เป็นพลีแม่แต่อย่าสงกา.

บทร้อง—นางจันทร์

(ดวงพระธาตุ)

เราเชื่อแน่ ! จริงแท้, จะแพ้ยอม
คงไม่ยอม, ยอมตายเสียดีกว่า !

[ไปโผล่หน้าหน้าพระจันทร์]

และในกาวันที่ท่านห้ามเรา
ก็คือว่าเหล่าท่านภักดีแท้,
แค่อยัสดี, เราไซ้แม่เปนหญิง,

ก็จะนั่งอยู่ไหน ? ไม่ไค้แน่ !

เราเป็นไทยเชื้อชากินกับแท้,

อีกเป็นแม่พระร่วงพ่อเมืองไทย,

เหตุฉนี้จะไปกับกองทัพ,

ซึ่งชัยได้ขับประยุทธ์ใหญ่,

ให้อ้ายขอมอาชวรมัจฉุไร

พ้อแพ้ฝีมือไทยโคยปล้น.

บทร้อง—หลวงเมือง

(นาคราช) (แยกหนัง)

ได้ฟังคำคำวดีพระแม่เจ้า,

เหมือนช่วยเราฤทธิแรงแห่งคิฉิน,

เมื่อแม่เจ้าตั้งใจไว้เช่นนั้น,

ผ่ายคิฉินจะชกได้ฉินโค.

ดูข้าได้ข่าวก็รีบเร่ง
รวมพลเก่ง ๆ เป็นกองใหญ่,
และพวกพลพลไกร
ไม่ช้าจะพร้อมเต็มกำลัง.

บทร้อง - นางจันทร์
(ข้างประสานงา)

อันพลพลไทยนั้นใจกล้า,
แต่ว่าเพลงสาคราไม่แรงขลัง,
อันจะยกเข้าโหมโรมกำลัง
คงไม่เหมาะแน่ไซ้.
ควรเราจะยกเคียวค้อย ๆ,
ไปค้อยอยู่ในน้ำใหญ่
ใกล้ที่พักพลพลไกร
ของรอมนั่นไซ้และค้อยที่:
จนถึงเวลาดึกสงัด,
ฟังถนัดว่ามึนหลับเต็มที่,
เราจึงค้อยโหมโจมตี
โดยพวกไพรมิทันวี.

บทร้อง—หลวงเมืองและผู้อื่น

(ว่ายนอก)

หลวงเมือง คีท็เทียว. ข้าเจ้าเข้าใจแล้ว:
 อันอุบายนางแก้วก็มากอยู่.
 กรมการ คั้นักหนา. ทำทางพวกศัตรู
 จะชุดมุนและวันกวั้น !
 นางจันทน์ ขอทำนกรมการทั้งหลาย
 จงทำตามอุบายให้พร้อมสรรพ:
 บั๊กนี้เราควรจะชวนกัน
 สวทมนตร์เพื่อมันในทางใจ.

[นางจันทน์นั่งคุกเข่าขึ้น, คนอื่น ๆ ก็ลุกขึ้นนั่งเช่นนี้บ้าง, สิ้นหน้าตรงออกมาทางคันทันหน้าเวที. นางจันทน์นำสวด, แล้วคนอื่น ๆ สวดพร้อมกันต่อไป.]

บทสวด

(สวภัญญะ)

“ โย สุนิสิโน โว โโพธิมุเล
 “ มารี สเสน สุขิต วิชชช
 “ สมโพธิมาคจฺฉิ อนนุคณาโณ
 “ โลกุตฺตโม ตํ ปณฺนามิ พุทฺธ
 “ เอตฺน สจฺจวชฺชช โหตุ เม ชมมจฺฉล
 “ อุตฺตมมฺยกน วุฑฺฒํ ปาทุปฺปํ วุฑฺฒมํ ฯ ”

๐ องค์ไศลงบรัง	ณ พระโพธิพุกษา
ทรงชัยสุโขตมา-	ระและแสนะพลหาญ.
บัญญัติอุคมบัล-	สุพระโพธิเพ็ญญาณ
ข้าขอนมัสการ	วรพุทธะองค์นั้น
ทวยสังจะวาทตัง	ชยะมังคะดานันท์
จงมิดข้าสวร-	พระประสิทธิเสวีจสม
กราบบาทะบงส์องค์	พระวรุทตะโมคัม
ท้วกษประชุมกัม	อภิวันทะเต็มใจ
อีกนบชนกคุณ	ชานี้และขอไหว้
เทวาสุราลัย	ยัคิเรกะแรงหาญ
โปรคช่วยชัคปวง	ภยะอันตะรายราน
ขอไทยวิชัยชาญ	ชนะพวกกะกรรมอง ฯ

[พินพาทย์ทำเพลงคะถันนิบาต. เปลี่ยนฉาก.]

ตอนที่ ๒

ฉาก: ทางเดินในป่า. [ใช้นักเล่ย์กับตอนที่ ๒ องค์ที่ ๑]

เป่าม่านทั้งระหว่งหลัง

[พินพาทย์ทำเพลงกราวนอก. ทหารข่าวละไว้, ถืออาวุธครบ
มือ, เค็ด่านจากขวาไปซ้าย; เมื่อถึงเวลาร้องฮ่าท้าจันร้องจบ
ท่อน ๑ ๆ แล้วเค็ด้อไป]

บทร้องหมู่

(กรวามอก)

พวกไทยใจหาญไม่คว้านศึก

อีกระทึกให้ลั่นสนั่นก้อง.

แกว่งคาพวับ ๆ ชยับพลอง.

ซงท้าวปลิวฟองพะฟูลม

เสียงเท้าเก้าพร้อมกันศึก ๆ

ศุภสิกรราวคืนจะดลัม.

คงจึกโวมวันพันระคม

จำขอมให้ลุ่มระฮาไป.

ข้าขอมสันคามันปานยักษ

อัประลักษณาหาใครจะเปรียบได้.

มันเคยข่มเหงไม่เกรงใจ.

ความจะได้เห็นกัน.

พระร่วงท่านเปรียบเหมือนองค์ราม

ศึกปรัมปราบยักษที่แห่งชาน.

อ้ายขอมเหมือนพวกทศกัณฐ์

มันจะค้องกัมกระบาลกาย !

[เมื่อจบบทร้องแล้วและจบอุกรับท่อนท้ายแล้ว, พินพาทย์
 เลขห้าพลงเจ็ด. เปลี่ยนฉาก]

ตอนที่ ๓

ฉาก: ในป่าที่พักทัพขอม [ฉากเดียวกับองก์ที่ ๒]

[เป็นเวลากลางคืนมืดสงัด. ที่กลางโรงมโหรีทหารขอมอยู่ยามคน
หนึ่ง, ออกวงง ๆ. พิศพาทย์ทำเพลงเข็ดจิ้ง นายมันค้อย ๆ ย่อง
ออกมา, ค้อมมองอยู่; พลได้ทีจึงโดดไปตงทหารขอมค้อมด้วยดอก
อันลงโดยไม้ทันท้อง, นายมันเข้าแขนงขึ้นเป็นสำคัญ. เสียงไทยร้อง
“ ฮโย!” เข่งแซ่ในโรง. เข็ดกลอง. เสียงต๋อตุ้กันดังในโรง. นาย
มันค้วงเข้าโรงไป. อีกครู่ ๑ มโหรีทหารขอมกับไทยออกมาจากขวา, รม
พุงกันพลาญ; ไทยรุก, ขอมสู้กลางดอพลาญ, ผ่านไปมาในเวทีสัก
๒ เที้ยว, ในที่สุดจึงเสียงไทยร้อง “ ฮโย!” ก็กลอง พิศพาทย์
เริ่มเพลงกราวรำเพื่อนำเสียงร้อง. พวดไทยร้องพลาญเคียวพลาญออก
จากทางซ้าย, นางจันทน์และบริวารออกทางขวา พบกัณฑ์กลางเวที.]

บทร้องหมู่

(กราวรำ)

ฮโยชาวไทยชัยชำนะ,

ฮ้ายขอมเกะกะแพ้จับโทษ;

มันมุ่งยกมาจะทำลาย,

กลับตายเกลื่อนเกลียดตาคผ่านคืน.

พวกไทยใจมั่นในธรรมะ

จึงชนะไค้สมคังตวิล.

อ้ายขอมจัญไรใจทมิฬ

ไว้ข้อมจัญไรเจ้าพถัน

บารมีพระร่วงเน่เปกเกล้า.

อีกคุณพระแม่เจ้าเปนเมืองขวัญ.

มาช่วยคุ้มครองป้องกัน

โรมรันเจิ้งชนะอ้ายขอมพาล

ด้วยเดชกวีรัตนกำจักษ์ไทย.

อีกทวยเทพไปรศให้แรงทาง.

พวกเวาเขาไท่เจิ้งชัยชาญ

อาจผลาญไพริณันท์แกเพ้ง

บทร้อง-นางขันที

(กระบอก)

ไต่ฮันเสียงไต่ถันเสณ้เบ้า

เรารู้ว่าเสร็จสมอารมณ์แห่ง.

ปราวปราวไพริมีกำลัง

ไต่สมดังสามารถเปนชาติชาย.

บทร้อง-หลวงเมืองกับผู้ชาย

(เทพทอง)

หลวงเมือง

อันว่าการยุทธนาในคราวนี้

สำเริงอย่างก็สมมุ่งหมาย !

ข้าจัดแบ่งกำลังพลกาย
 แยกย้ายกันเข้าโจมตี
 ต่างคนต่างหาญแลร่ายรุก
 ทุกคนรู้จักนำที
 ขอมแผลอห่มอ้อยไม่รู้จัก
 กับเบืออ้อยบไปฉบับพลัน.

ดูถูก
 หลวงเมือง
 ดูถูก

บทร้อง-นางจันทน์
 (ต้มพลงนึ่ง)

ขอปใจด้วแก้วทุกตัวคน
 กลอดทั้งพวกพลแขนงขัน
 ขอมแพ้วพวกไทยใจจกรวจี
 ทัพมันนครานแตกกระจาย.

บทร้อง-นายหน้
 (บุ้ง) ลงสรหมอญ

แต่ว่าเคโซทักัน
 มันแก่งกว่าขอมทั้งหลาย
 คราบไคมันไซร้ยังไม่คาย
 ยันเกรายไม่พันตัวอศิ
 ข้าชอกราบลารีบุคคลาไกล
 ไปยังสุโขทัยกรุงศรี

พยายามห้ามจับอ้ายอ๊ปวี่
 ก่อนที่ทำการร้ายที่รัก.
 ขอให้หลวงเมืองไปช่วยกัน
 เลือกสรรไพร่พลคนสมัคร
 เลือกล้วนเกลาศึกแลธีก๊ก
 ไม่นอนพักจะไปในพรุ่งนี้.

บทร้อง-นางจันทร์

(ต้นเพลงฉิ่ง)

ก็แล้ว ขอท่านจงไปรอด
 ไปรุ่งปลอดเป็นสุขเกษมศรี
 ตัวเราจะเฝ้าซึ่งธานี
 อยู่ทางนี้คอยท่าพระลูกชาย

บทร้องหมู่

(กรวารี)

ช่วยเชษฐภริยาคนเก่าจัดโทษ
 อีกทวยเทพโปรดให้แรงหาญ
 พวกเราชาวไทยจึงซ้อชาญ
 อาจผลาญไพรีนรกกับพันธัง

[บั๊คน่าน]

บทร้องหมู่—ชายและหญิง
(ฝรั่งห้าแท้)

- ชาย พวกเราชาวไทยล้วนใจเด็ด,
 กล้าเหมือนเพชรไม่ยอมใครง้อ ๗;
- หญิง กล้าเหมือนเพชร ๗ ล ๗
- ชาย ถึงจะมีไพร่มามากมาย
 ก็ต่อสู้จนตายไม่อึ้ง
- หญิง ก็ต่อสู้ ๗ ล ๗
- ถึงเมื่อสาวลูกออมนอนผ้าอุ้ม
 ชายก็อุ้มทิ้งได้ไม่เหลียวหลัง.
- ชาย ชายก็อุ้ม ๗ ล ๗
- หญิง แม่ไม่ทิ้งหญิงคงสงเสียดคง,
 และกันหลังได้ออกนอกเรือนชาน
- ชาย และกันหลัง ๗ ล ๗
- เพราะทั้งแม่ทั้งเมียล้วนเด็กไซ้
 ผู้ชายไทยใจจึงล้วนกล้าหาญ.
- หญิง ผู้ชายไทย ๗ ล ๗
- ชาย ไม่หวั่นแม่หวั่นเมียจนเสียการ,
 มีแก่ใจไปราญรบไพร่
- หญิง มีแก่ใจ ๗ ล ๗
- หญิงถึงจะรักลูกและรักผัว

- ชาย ไม่ยอมให้ชายมัวอยู่สุลี. ๒๕๖
- หญิง ไม่ยอมให้ ๖๕ ๖
- ชาย อยู่ให้ไปอุทธรณาวรราว ๒๕๖
- ชาย และค่อก็เข้มขันบ้องกันเมือง ๒๕๖
- ชาย และค่อก็ ๖๕ ๖
- พร้อมกัน อันพวกเราหญิงชายทั้งหลายไซว์ ๒๕๖
- อยากให้ไทยชื่อชุกพระเคือง. ๒๕๖
- สละชีพเพื่อผดุงความรุ่งเรือง ๒๕๖
- ให้ชนชือลือเลื่องจรไกล ๒๕๖
- มายอมเสียชีวารักษาศัย. ๒๕๖
- รักษารัฐสีมาที่อาศัย. ๒๕๖
- รักษาชาติศาสนาดาวไว้. ๒๕๖
- ให้ไทยคงเป็นไทยทั่วคินแพ้ว. ๒๕๖

[บัณฑิตมาน]

ตอนที่ ๔

ฉาก: ลานวัดพระบรมธาตุ, เมืองสุโขทัย.
[เมื่อเช้าม่านพระร่วง, ศนวงษ์เป็นภิกษุ, กวาดลานวัดอยู่.]

บทร้อง-พระร่วง

(มาขมอดู)

ขรอยกุดเลนหลัง
ยังถามซกเซอซุ้า,
จึงไต่เคียวทางรอดปลอศมา
กระทั่งถึงมหาธานี.

ไต่เอาธงชัยพระอรพัต
มากระพัตฟ้งอยู่แปดซึะ
ถึงแม้ขอมตามมาถึงธานี.

บางทีจะไม่กล้าทำร้าย:
เพราะเป็นชีบานาสงษ์
จะมาปลงชีวิตกันเง้อ ๆ
ชาวบุรีคงเห็นแปงโทษร้าย,
เหมือนท่าหลายศาสนาตะดาศ.

(สร้อยเพลง)

แท้ก็ถึงเวียงสระไว้ใช้ฮันจิต.

ก็จักจะคิด. ราชฎีรก็อดวันหมก

ฎีจจะรอกเพราะชอมมันยอมงก.

และมัวสกครอยก?

ถามนอกรเขากเมือง

กจะนำแก่นเคืองมากอชู่;

ชาวเวียงจะเห็นว่าตัวกู

ชู่หนีเพราะชลาต. ชนาคใจ!

[เตโชแก้งคัวแปลงเป็นโทษ, ออกมาเมืองมอญ, เห็นพระร่วง
แต่ไม่รู้จัก, จึงไปนั่งถอยคมือไหว้.]

บทร้อง-เตโช

(ขอมกล่อมลูก)

ประทานโทษ ไปรศคัวเด็กเจ้าชา

ชามาหาพระร่วงผู้เป็นใหญ่

ที่ชานี้เป็นคนโทษ.

มาไกลจากละโว้ธานี.

ทราบว่าพ่อเมืองของข้าเจ้า

เข้ามาผนวชอยู่ที่นี้.

ที่ข้าจงรักภักดี

หวังที่จะกราบพระบาท

แม้ว่าพระร่วงเธอปรากฏ

บางทีจะรับไว้เป็นข้า
ขอท่านจงไต่เมศกา.
จงไปรคช่วยพาข้าไป.

บทร้อง-พระร่วง

(ขึ้นพลับพลา)

[พุคบ่อง]

เอ๊ะ! ราชเนนาฆ่าลดาจก.
ซึ่งคึกซึ่งออกน่างสย.
บุรุษเฝ้ากนเว้าคนไทย.
แก่ใจนพุกแกว่งแปร่งท่านอง?
รรอยขอมจะปลอมแปลงมา:
ท่วงที่มีท่าออกจองทอง!
ต้องมิให้ขอมได้สรเปอง.
ข้าจะคงรักเชือนแกเดือนไว้ที.

(ว่างใน)

[พุคตัง.]

ดูก่อนประสกกนเข้าน.
ถ้าฉนเงงคองอยู่เฝ้า:
รูปจะเข้าไปในกุฎี.
บางทีพระร่วงเธอจะมา. [เข้าโรง.]

บทร้อง-เคโย

(กำนปอ)

ก็ละพระร่วงมิ่งอวคที
 ว่ามีซึ่งบุญวาสนา.
 ไม่ยำเกรงพระราชาอาญา.
 จะถึงอายุชัยในวันนั้น.
 เข่าว่ามีฤทธาจากสิทธิ์.
 จึงเหิมคึกขบถก่อทรงศิว;
 กุพระกาลจะผลาญซึ่งชีวิ.
 ให้สมทัมมิงคึกกำเรบใจ!

[นิดพาทย์ทำเพลงรวีสานลา. นายบุญ. นายมี, กับศิษย์วัด
 หลายคนพากันออกมา; นายบุญถือเชือกเส้น ๑, นายมีกับศิษย์วัด
 บางคนถือพลอง. ศิษย์วัดล้อมเคโยไว้, ผู้พลองเงอพลองเคโยมตี;
 ฝ่ายเคโยเห็นสู้ไม่ได้, จึงยอมให้ นายบุญมัด.]

บทร้อง-เคโย

(ทลบท)

ข้าขอถามสักหน่อยเถิดพ่อคุณ.
 จงเอาบุญบอกหน่อชื้อหรือไม?
 ข้าแม่ผิดสถานใด.
 จึงต้องขบถไว้แน่นตงน.

บทร้องโต้ตอบ

(เป็นตลกนอก)

นายบุญ

ระอ่ามั่งช่างพูดกันน้อยหรือ,
อ้ายขอมมิ่งไซ้สือ, อ้ายชาติผี!

ลูกคู่

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ! ฮาโฮ!

นายบุญ

มิ่งไม่รู้ว่ามีค้อย่างไรมี,

ก้มหัวมากูจะตีสอนมิ่งไว้!

ลูกคู่

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ! ฮาโฮ!

เคโซ

ฮะ, พุกโฮ, ฉันทโศกใส่ความว่า

ข้าเป็นขอมพาลาที่ไหนได้!

ลูกคู่

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ! ฮาโฮ!

เคโซ

ด้านเสกของเห็นข้าเป็นไทย,

อยู่ที่ไหนละโว้มาช้านาน.

ลูกคู่

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ! ฮาโฮ!

นายมี

โอโฮ! โอโฮ! โทหกแท้!

อ้ายขอมแก่พูดจาอย่างหน้าด้าน

ลูกคู่

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ! ฮาโฮ!

นายมี

กูจะบอกอ้ายชาติเควจีดาน

ให้รู้การณืตามจริงทุกสิ่งไป

ลูกคู่

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ! ฮาโฮ!

นายมี

กูเป็นเพนนายคนสนธิ

รับใช้จิตพระร่วงผู้เป่าใหญ่.

ลูกคู่
นายมี

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ ! ฮาโฮ้ !
มึงอย่ามาโอไฮโกหกให้
กูนี้เกิดชกใจก็มึงคาช.

ลูกคู่
เคโซ

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ ! ฮาโฮ้ !
อนิจจา ! จันใดไม่เชื่อจัน.
จะเอาแก่ทีวันกันง่าย ๆ :

ลูกคู่
เคโซ

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ ! ฮาโฮ้ !
เสียแรงจันต์อว่างและอย่างกาส
เคิวมาเผ้าเจ้านายท้าวใจรัก.

ลูกคู่
นายบุญ

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ ! ฮาโฮ้ !
จะเท็จจริงอย่างไรได้เห็นกัน:
พวกเรากันท้าวมันให้ประจักษ์.

ลูกคู่

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ ! ฮาโฮ้ !

[พวกศิษย์กันได้มีตักกับห่อยาพิษห่อ ๑]

นายบุญ

มึงเคียวมาพรว้อมไว้. ฮ้ายใจกัษ,
โทษของมึงผิดหนักประจักษ์ตา !

ลูกคู่

เฮ้อ ๆ เฮ้อ ๆ ! ฮาโฮ้ !

[นายบุญเงือกคาพระหันเคโซ, แต่ในขณะนั้นเอง พระร่วง
ออกมาทันและยกมือขึ้นห้ามไว้.]

บทร้อง—พระร่วง

(โยนดาบ)

ข้า ! ข้า ! มึงอย่าทำเฉียวจุน.

ออบุญ. ไม่ควรจะเข่นฆ่า:

เขานั้รับใช้เจ้านายมา.

และทำความบัญชีที่รับใช้.

อันกูเป็นข้าบานาสงฆ์

จะให้ปลงชีพใครหาขอมไม่:

เรารู้แล้วว่ามันนั้นเป็นใคร

ก็พอแล้วแคตัวกูในครานี้.

[พินิจพาทย์ท่าเพลงเสมอ. เสียงคนใจถ้อยกันในโรง, มีผู้ถามหาพระร่วงและหมีคือว่า " ออชู้วคน." พวกกรมการเมืองสุโขทัยนำนายมัน, หลวงเมือง, และชาวละโว้ออกมา. พวกชาวละโว้นี้ก็วิ่งไปไหว้พระร่วง]

บทร้องโต้ตอบ

(หม่านห์)

(พรเทศ)

หลวงเมือง

ข้าเข้ามาเห็นหน้าพ่อเจ้าไทย

สิ้นหวังโยส่างทุกข์เป็นสุขี.

ถูกกู่

สิ้นหวังโย าล ๗

- หลวงเมือง ยามเค็รมากกว่าจะถึงทีน
 บ่มีสุซแม่สักทีวาวว:
- ลูกคู่ บ่มีสุซ ๗ ล ๗
- หลวงเมือง เพราะรู้ว่าเคโซไอ้อคว่า
 มันจะปลอมแปลงมาเพื่อประทว.
- ลูกคู่ มันจะปลอม ๗ ล ๗
- หลวงเมือง แท่งเปนไทยวีบวันค้ำเพนาค.
- ลูกคู่ อ้ายสามาญมุ่งร้ายเปนพันไป.
- ลูกคู่ อ้ายสามาญ ๗ ล ๗
- หลวงเมือง มันเอวคไว้วาจะวีบมาตะบึง.
 มันยังมาไม่ถึงหรือโดน ?
- ลูกคู่ มันยังมา ๗ ล ๗
- นายมัน มันเอวคว่าจะคำคินมาไซวี.
 นั้นเปนไรนังจ้อพ้อทวการ !
- ลูกคู่ นั้นเปนไร ๗ ล ๗
- นายมัน เออ ! ฉนโตนไกรจัมมันไค้ ?
- นายบุญ พวกเราจัมมคไว้ไค้หวาน ๆ !
- ลูกคู่ พวกเราจัม ๗ ล ๗
- นายบุญ มันฟังไค้เขามามีชานาน
 พบพ้อเจ้ากลางสถาน. มันไม่รู้.
- ลูกคู่ พบพ้อเจ้า ๗ ล ๗

นายบุญ

จึงถามถึงองค์พระร่วงเจ้า.
เธอรู้เค้าจึงบอกให้รออยู่.

ลูกคู่

เธอรู้เค้า ฯลฯ

นายบุญ

แล้วทำหนังสือให้ข้าออกมาดู.
จึงได้ครุฑกับเจมมัมเม็ดไว้.

ลูกคู่

จึงได้ครุ ฯลฯ

บทร้อง - นายหัน

(เย้ย)

ฉา ๆ เคโซโฮอำนาจ.

มิ่งเก่งกาจยิ่งยวดอวตคีใหญ่.

มิ่งว่าจะมาสุโขทัย

ลับลิมให้ใครล่วงรู้.

ถลับเหมือนกับคำคินมา—

คิด ๆ ก็นำหัวเราะอยู่ !

มิ่งเคยทำอำนาจทวารกุ.

บัดนี้สักคู่ธูปธูปกา.

อ้ายขอมมุ่งร้ายและหมายขวัญ.

แก้ตัวมันกลับกลายเป็นเสียท่า.

บุญนายเวรมากเต็มประกาศ.

อ้ายพาลาจึงแพ้ประมี.

ชะ ๆ ย้ายขอมคำกิน,
 สิ้นคิดแล้วหรืออย่างไร ?
 เสียแรงมีงอวคตคนเป็นคนแท้,
 ไม่ควรที่จะแพ้ลูกศิษย์วัก !

บทร้อง-เคโซ

(มอญว่าคาบ) (สมิงทองมอญ)

เอ๊ะ ! คนไทยกระไรนะเจ้าเอ๊ย,
 มาเอาะเยื่อพุดมกปากจัท;
 ช่างแคะค่อนว่าสวรพัท,
 จะซังกแก่ปากตอกกระมัง ?
 ไม่ช้านักคุ้มจะคุ้มทัพ
 พร้อมสรวพพลท้าวชาญสะพรั่ง,
 เขาค้เมืองละไว้ให้กินพั่ง,
 กูเองเสียชีวังกูก็ยอม !

บทร้อง-นายมัน

(ลิงโอด)

ควมึงยังหลงงมงาย,
 กูมีข่าวชยาย, เข้าย้ายขอม,
 มึงเคยเห็นพวกกเคอคู่ค้อม;

มึงก็ข้อมประมาทจึงพลากไป.
 อันทัพของมึงมิแผล.
 เดี๋ยวแล้วหลบอยู่ในป่าใหญ่.
 พวกกูกระหน่ำจะฆ่าไป.
 สันเสี้ยนจัญไร. อ้ายใจร้าย !

บทร้อง-เคโซ

(ขอเรื่องให้)

ไทฟังข่าวคราวนี้เหมือนถูกสับ.
 อหิजा ! ย่อยับน้ำใจหาย !
 ความแสนเจ็บแสนอาย.
 ท้องชอกตาย ไม่อยู่คู่หน้าคน.
 เจ็บนักหนา ! ทูว่าพระร่วงเจ้า.
 ท่านจงเอาบุญคุณเข้าสักหนะ
 ชำนี้ถึงที่อับจน.
 เสียกลเสื่อทหารชาญยุทธ์.
 ชำนี้เป็นผู้ฝึกศึกโทคร้าย.
 มุ่งหมายฆ่าท่านเป็นที่สุด.
 ชอกตายด้วยคมอาวุธ.
 จงสั่งให้กูก้าวพลัน.

บทร้อง-พระร่วง

(แผลงวันทอง)

ศุราพญาเคโซ.

มิ่งอย่าโทษโมหันะ

ตัวผู้ทรงพรหมจรรย์

จะหาหันแบ่มิ่งไต่อย่างไร.

จริงอยู่มิ่งมีโทษผิด.

แต่ชีวิตกูยอมออกให้

กูจะส่งตัวมิ่งหนีไซ้

ก็ให้ขุนจอมภวาด.

ศุราจอมผู้ร่วมจิต.

เที่ยวร่วมคิดทุกทางอย่างไรหาญ.

มิ่งจงคุมขอมันเด็กกวน

ไปถึงธานีนครหลวงด้วยดี

มอบให้แก่ชายประค.

บอกว่าคุณผู้ข้าบศรี

คิดถึงพันธุสมบัติ.

ฝากบรรดเผ่าการนี้ลงมา.

อนึ่งจะไปทูลพระแม่เจ้า

ว่าตัวเรามีไต่ถูกเช่นหม่า

จงไปกู้ภัยกับนี้

กูจะส่งก็จากทุกประการ

[พระร่วงและคนทั้งหมคนั่งคุกเข่าประนมมือ, พระร่วงนำสวด]

บทสวด

(สวภักฎฐะ)

“ ๐ อุภูชิตฺตชฺคฺคฺคฺมคฺคิหคฺคตฺตสุทฺทรณนฺตฺติ

“ ธวานฺตฺติโฆษปถจฺจคฺคฺคิมาลาณนฺตฺติ

“ อิทฺธิธฺมิสํคฺคฺมโน ชิตฺวา มุนินฺนุโท

“ คณฺมคฺชลา ภวคฺคฺ เม ชยสิทฺธิ โหคฺคฺ ฯ ”

๐ ป้างเมื่อพระองค์ประสมะพุทธ— ธรรมุคคะมาจารย์

กล่าวทรงคำเนื่อ ณ วัระผ่าน บัณเฑาะพวันไหว

ครันใจรดกรรจฺจุมะเนอ้ง— คุลิมาละหาญใจ

ถือชัคคะแกว่งและจรได้ พระมุนี ณ โยชนสาม

ศาสคากระทำประสมะอิท— ธิสุปฏิหารงาม

โจรร้ายก็พ่ายสุคะคะทาม วรพุทธธัมโนเรต

ด้วยเคชะพุทธระชอมัง— คะละฤทธิปรากฏ

ขอชัยสู่มังคะละและยศ กิติเกรอก ณ ชาวไทย

ถึงแม่จระเมื่อวิทนาง และประสงคะจึงชัย

ขอไทยบ่าวาบอวีประลัย ชนะแมนมนินเทร ฯ

[พระร่วงลุกขึ้นยืน, คนอื่นแยกย้ายไปนั่งตามสภากลาสน์]

บทร้อง—พระร่วง [พระองค์ทรงร้อง]

(จำปาทองเทศ) (บรรเทา)

ดูราอ้อมแม่จะไป
 ยังพระนครใหญ่โตไม่ว.
 คงแหวะเวียงละไว้เสียเหนื่อยก่อน.
 และเล่าพระมารดาแจ้งกิจจา,
 ว่ากูอยู่ที่ไม่มีภัย.
 บ่มีใครดูกรอมมันเช่นแม่.
 จงไปยังภูมิลักษณ์.
 กูจะส่งกิจจาทุกประการ.

[พระร่วงเข้าโรง, พร้อมด้วยนายมัน นายบุญและนายมี. ส่วน
 เดโง่นนั้นพวกศิษย์พาตัวเข้าโรงไปอีกทางหนึ่ง]

บทร้องสลับทัน

(ลาวสมเด็จ)

มหาราชกุ ทานแข่งก็แท้ ๆ เจ้าประคุณ !
 ชาวสุโขทัย เน้นเฒ่าชมบุญขององค์ท่าน !
 ชาวละโว้ เออเนิ่นเนิ่นมี เขาแสนเฒ่า พ่อเจ้าเออ.
 มหาราชกุ อ้อเฮ้ยขอมทนเมื่อนางผลาญ
 ชาวสุโขทัย ท่านยังไม่เอาชีวิตมัน.
 ชาวละโว้ เออเน่าพอใจ เขาชมเสียใหญ่ พ่อเจ้าเออ.

มหาราชกุ
 ชาวสุโขทัย ไม่มีพ้อบาทและจงเวร,
 เห็นท่านก็จริงเป่าแม่แม่กัน.
 ชาวละโว้ เออพูดถูกจริง ทำแต่ทุกสิ่ง พ่อเจ้าเออ.
 มหาราชกุ นำรักนำใครใจศิครัน.
 ชาวสุโขทัย เธอเที่ยงตรงทรงธรรมตั้งคราฐ ! นำเปรมปรีดิ์
 ชาวละโว้ เออพูดถูกดี ชมบารมี พ่อเจ้าเออ.

บทร้องมหาราชกุ

(พราหมณ์เข้าโบล)

อันพ่อขุนทูลเกล้าของเราไซ้
 ได้เสด็จสวรรคตแต่เดือนสี่
 ไม่มีกษัตริย์ครองบัลลังก์,
 เป็นเหตุว่าเทวโง่ประสา,
 อันพระร่วงทรงคุณบุญมี,
 เห็นควรเป็นเทวีเมกา,
 ควรอัญเชิญขึ้นเป็นพระราชา
 กรอบครองอาณาประชาราษฎร์.

[พวกคนชาติสุโขทัยแสดงความพอใจเห็นชอบด้วย, แต่หลวงเมืองกล่าวคำหักห้าม]

บทร้อง-หลวงเมืองกับมหาราชกุ

(ชมตลาด)

หลวงเมือง ดูวราชกุผู้ม้วย.

ทั้งขุนนางน้อยใหญ่ทั้งข้าก่อน
ท่านจะเชิญพระร่วงเป็นบุตร
ครอบครองนครสุโขทัย.
อันชาวละโว้ภารา
ที่จะให้คึกคักหาพ่อเมืองใหม่.
ยังไม่ได้เห็นว่าบุคคลใด
จะได้เหมือนพระร่วงองค์นี้.

(ยาน)

มหाराชกู

ที่ท่านได้กล่าวมาข้าเห็นจริง.
แต่ก็ต้องคิดรอบคอบจึงควรที่
สุโขทัยเป็นมหานครนี้
ควรเป็นที่ประทับแห่งนครี.
ส่วนเมืองละโว้ควรมารวม
รวมอาณาจักรจะสถิต
มั่นคงเพราะองค์พระบพิตร
จะแผ่ฤทธิ์ปกครองบึงกัน.

(ราชนอก)

หลวงเมือง

จริงอยู่ก็คฤตามท่านว่า.
เวียงของข้าจะเป็นค่านแห่งเขตแดนนี้
ชาวไทยโพธิ์ฟ้าประชานันต์
จะรวมทัพศึกแผ่นดินแดนต่อไป.

(ราชใน)

มหาราช

การที่เราป้องกันกันเช่นนี้.

เราทั้งหลายอื่นก็ทานเอื้อไม่
 กวทูลเชิญวันนี้ก็เป็นไร.
 จะเป็นที่เปรมใจปวงประชา.

[พระร่วงออก หีนายนันและทนาย ๒ คนตามหลังออกมา,
 ฝ่ายคนอื่น ๆ ถวายบังคมสามคาน, แล้วหมอบอยู่.]

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๑

บทร้อง-พระร่วง

(แม่ปะ) (บุล่ง)

ดูราชวณกรสุโขทัย
 เราขอขอบใจท่านนักหนา,
 เมื่อเราพลัดพรากจากภรา
 ไค้มาอาศัยในกรุงนี้,
 ก็ไค้กู่เข็นแปดเส
 นีระทุกข์นึระภอไค้เต็มที
 เราจะก้องขอกลับธานี
 ไปเยี่ยมสุโขทัยที่รุกราน,
 แ่นละขอมไทจะขอมไว้ละไว้
 ที่โยโสสามารถฮางหาญ
 ดำแม่ทัพสุโขทัยชัชชาญ

ไปทำการร่วมมือไฉ่จะดี
 ถ้าช่วยกันแก้ผู้ศัตรูยอม
 พริกพร้อมชาวไทยให้เต็มที
 ประชาไทยจะไค้พ้นแอสรี
 ให้สมที่ชื่อไทยแต่เค้ยมมา

**บทร้องมหาษศร
 (ครอบจักรวาล)**

ขอเคชะผ้าลของสุลินเท
 บงกษมาศปกเกล้าเกศา
 ข้าชอกราบทูลพระกรุณา
 ทราบฝ่าพระบาทพระภูธร
 ข้าเจ้าเสนาพฤฒามาตย์
 อิกทั้งทวยราชภูวีสไมสร
 ระยอบเนบเคียรถวายกร
 ทูลวอนพระองค์ผู้ทรงธรรม
 ขอเชิญพระองค์ขึ้นทรงราชย์
 เถลิงอาสน์สุโขทัยวังสวรรค
 เพื่อผูกงไพบัวประชาชนนี้
 เกษมสันต์ทั่วแคว้นแดนไทย
 ขอเชิญจรวโลงแห่งหล้า

เป็นสง่าทั้งดวงมณีใส:

พระเกียรติเกรกรอกแก้วแค้นไกล.

ทวยไทยฟังโพธิสมภาร. เกษมสันต์นิรันดร

บทร้อง-หลวงเมือง

(สระสม)

อันชาวสุโขทัยไฉ่จำนง

เชิญพระองค์เปนเกษศริย์มหาศาล.

ข้าพระบาทผู้รทมิฬพารา

พลอ้อมจิตสมานไมตรี.

จะไต่ฟังพระองค์ผู้ทรงราชย์

ทูลธุลีพระบาทเหนือเกศ:

ปวงชาวละโว้ธานี

ก็จะไต่เปรมปวีตทั่วกัน.

ขอพระองค์จงทรงซึ่งเดชะ

ชัยธานีศักดิ์ผู้แรงขัน:

พระชนมอินทนิรม์เรวบรวมสันเทียะป.

ให้ชาวไทยเกษมสันต์นิรันดร.

บทร้อง-พระร่วง

(กลอนกระทบทหนึ่ง)

กก่อนราชครูผู้ฉลาด
 อิกทั้งทวยราษฎร์ไมตรี,
 อันท่านกล่าวพจนสุนทร
 วิงวอนให้เราผ่านธานี,
 เรานี้ปัญญาอ่อนห่อน,
 ยังอ่อนความคึกไม่เต็มที,
 แก่ใช้ว่าจะคึกหลั่งกล,
 ทำนนิมยอันค้พร้อมเพวียง,
 เราช้ค้ำวอนเท่าอันมิได้,
 ไม่มีแก่ใจจะโต้เถียง,
 เราขอปฏิญญาไม่เฮนเอียง,
 จะคงจิตให้เที่ยงในทางธรรม,
 เราจะบำรุงกรุงไท
 ให้ทวยไทยอัครเกษมสันต์,
 ขอพระไกรรค์นาคเอนันต์
 และเทวีอุเบเนพยานวาทา.

[พระมหाराชาครูให้สัญญา, พระพนมดงเจ้าสังข, และท้าวโตนัน
 เจ้าพนักงานเชิญพระกลลขวามากันถวายพระร่วง, และบรรดาขุนนาง

และพลเมืองถวายบังคมพร้อมกัน. ส่วนพิณพาทย์พอลำชั้นกล้าเพลง
มหาฤกษ์. จนเมื่อขุนนางและพลเมืองถวายบังคมแล้ว จึงเปลี่ยน
เป็นพัลลภ นานาก และตีเพลงนั้นตลอดเสียงร้องต่อไป.]

บทร้องหมู่ใหญ่

(นางนาค)

- ข้าของบังคมบาทา และกัมเกศา ร้องรับพระราชบรรพชา.
- ยินดีฟังพระสมภาร เพื่อสุขเกษมสำเภา สวรรค์ร่วมเกล้าชาวไทย.
- ไทยจะไต่พบสมสมัย เมื่อไทยเป็นไทย ไก่ส้มกั้งชื่อภูเขา.
- หวังเห็นซึ่งพระฤทธา-นภาพสง่า อาศัยกำลังธรรมทรง.
- เกษะพระพุทธรูปธรรมสงฆ์ จงช่วยดำรง พระเศวตคิลโลคา.
- ควาโคไฟร้อมมา มากด้วยแสนยา-นภาพเพื่อปราบชาวไทย.
- ขอให้พระองค์ทรงชัย ข้าและอาศัย ธรรมมานุภาพเป็นแรง.
- พระเศวตเด่นทั่วทุกแขวง พระคุณเส้าแดง ประจักษ์ทั่วจันทร์ ๗

บทร้อง-हरว้าง

(พัลลภ)

ที่ท่าหน้าเชิงเว้าขึ้นทรงราชย์

เดลิงอาสน์สุโขทัยสโมส:

เราจะประศาสน์การนคร

ให้ประชาชนิถวิลสุขสวาญ.

ซึ่งท่านให้อิศริยยศ
 เรายินอยากหาพจนเพื่อตอบแทน
 ขอบแต่ในเสนาพฤฒาจารย์
 สมักสมานสามัคคี.
 กณะโคศักรผู้ฉลาด
 หมายมาศทำลายให้เร็ววี
 กัญแยกให้แตกสามัคคี.
 เช่นกษัตริย์ดิชชวิวงศ์โบราณ.
 พราหมณ์ผู้เคียวรับใช้ ไปฤแห่
 สาระแนญญาทิให้แตกฉาน.
 จนเวลาที่ครุขู่ไปราญ
 มัวเกียงกันเสียการเสี้ยนแคว.
 แม่ไทยจำนงคงอยู่มั่น.
 จงพร้อมกันร่วมจิตสโมสร.
 ผ่าเราหัวนำเรากร
 จะนำไทยไต่รอนศักรไทย.

บทร้องส่งหมู่มใหญ่

(เหาะ)

๐ ไถ้พึ่งพระบรรพชา แสหาบสรวานสู่ดวงใจ.
 ขอรับบรรพชาไว้ ด้วยภักดีที่เกศา.

ข้าเจ้าเหล่าพสก	พร้อมกันเกราบทูลวันทา.
และขอปฏิญญา	แก่พระองค์ผู้ทรงธรรม.
ขององค์พระไทวรัตน์	ที่พึงสัจวสารพิน.
อีกเทวะเทวัญ	เป่าพยาน ณ กาลนี้.
ข้าเจ้าผู้เป่าไทย	ใจรักและภักดี
ต่อองค์พระทรงศิริ	สถิตเกล้าเหล่าประชา.
ขอพึ่งพระสมภาร	ทุกวันวารขอเป็นข้า.
เต็มใจใฝ่อาสา	เพื่อต่อสู้นมูไพบี:
ชีวิตไม่เสียขาย	ทูลถวายเป่าเพลง.
ทั้งกล่าบบราวี	รักษาราศีศาสนา.
ข้าศึกจะบ่มารบ	จนเลือดอาบพสุธา.
เราไทยผู้ใจกล้า	ไม่ยอมแพ้แก่ใคร ๆ.
จะทนทรหค	กว่าจะหมกมลหายใจ.
หากกรรมจำบรรลือ	ขอกายกอบนาทฤษฎ.
ข้าขอถวายพร	ให้ภูธร ฐ คำกล
โน้มน้ำรัฐมะณฑล	ถิ่นของไทยอันไพบูรณ์.
ขอพระผู้จอมไทย	เมฆนานในวราไสสุรีย์.
ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์เทพขุน	เกียรติเกรอกรไกรแลไชโย ฯ

[บัณฑิต]

จบเรื่องพระร่วงท่าน.

แสดงการณ^๔เรื่องทุนค่าง ๆ

ซึ่งเป็นอนุสรณ^๕ใน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในการบำเพ็ญกุศลน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่คล้ายวันสวรรคต บรรดาผู้จงรักภักดี ได้สละทรัพย์และเล็กคนและนอ^๕ค^๕งเป็นทุนนิมิตามกฎราชวิทยาลัย เรียกว่าสิน^๕นุสรณ^๕ "พระราม ๖" ชั้นครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ โดยมีวัตถุประสงค์ให้มูลนิธิร^๕ิม^๕ตามกฎราชวิทยาลัย เป็น^๕แ^๕ม^๕ง^๕าน^๕ทำ^๕บุญ^๕น้อม^๕เกล้าฯ ถวายใน^๕ว^๕น^๕เส^๕ว^๕ร^๕ร^๕ค^๕ต เป็น^๕ง^๕าน^๕ประจำ^๕ปี ใน^๕เมื่อ^๕ไม่มี^๕ผู้^๕หนึ่ง^๕ผู้^๕ใด^๕เป็น^๕แ^๕ม^๕ง^๕าน^๕ค^๕ำ^๕เน^๕ิน^๕การ เงิน^๕นี้^๕ก็^๕ค^๕ง^๕มี^๕อยู่^๕เพียง^๕วัน^๕ที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๐ มี^๕ร^๕าย^๕การ^๕ค^๕ง^๕นี้^๕:-

เงินทุน	๓๒๖,๑๓๗.๒๓	บาท
ดอกเบี้ย ๒๕๒๐ โอนสมทบตามข้อบังคับ	๒,๖๓๖.๙๙	"
รวม	๓๒๘,๗๗๔.๒๒	"
เงินที่ได้รับและจ่ายภายหลังวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๐		ก ^๕ ง ^๕ น ^๕

เลขที่	รายการ	วัน	จ่าย
๑.	นายถนิต นาวานุเคราะห์	๒๔๗	-
๒.	ข้าราชการบริพารและผู้จูงรถกัก	๔๖๐	-
๓.	คุณเบรเวจิก อินทจันทร์ยัง	๒๐	-
๔.	หลวงสุนทรอัสวเกษตร (จำรัส สาริสฺตร)	๑๐๐	-
๕.	คอกผลไม้ ๒๕๑๕ สำหรับ บำเพ็ญกุศลประจำปี ๒๕๒๐	๑๐,๔๗๖	๕๒
๖.	คอกผลุน "หลวงวิทักษ์ อักษรกิจ"	๑,๔๗๔	๐๗
๗.	คอกผลุน "สิริศุโข เกวียนแท้"	๑๒๖	๗๕
๘.	จ่ายค่าคอกไม้		๔๐๐ -
๙.	จ่ายค่าพาหนะ		๒๖ -
๑๐.	จ่ายค่าไปรษณีย์เอกสาร		๑๗ ๘๐
๑๑.	จ่ายค่าพิมพ์หนังสือ "หนาม ยอกเอาหนามบัง สำนวนแวก และวิวาทพระสมุท"		๑๓,๐๐๐
	รวม	๑๓,๔๔๔	๘๐ ๑๓,๔๔๔ ๘๐

นอกจากเงินที่กล่าวในเบื้องต้น ยังมีเงินคอกผลที่ได้รับสำหรับปี
 ๒๕๒๐ ซึ่งสงวนไว้สำหรับจัดการตามวัตถุประสงค์ของทุนประจำปี
 ๒๕๒๑ อีก ๒๓,๗๓๒.๕๑ บาท ถ้าเงินนี้มิได้ใช้หรือใช้ไม่หมดก็จะได้
 จัดการสมทบทุนต่อไป

ทุนวัดบวรนิเวศวิหาร

ทุนพระราม ๖

ทุนพระราม ๖ ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๐ ผู้จงรักภักดีได้อุทิศ
 เงิน ๑,๐๐๐ บาท ถวายวัดบวรนิเวศวิหาร ชานานามทุนว่า "พระ-
 ราม ๖" มีวัตถุประสงค์ให้เก็บคอกผลบำรุงวัดบวรนิเวศวิหาร เงินนี้
 กิจบัญญัติเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๐ มีรายการดังนี้:-

เงินทุน	๑๒,๒๒๕.๗๔	บาท
คอกผลปี ๒๕๒๐ โอนสมทบตามข้อบังคับ	๑๐๕.๘๕	"
รวม	๑๒,๓๓๑.๖๓	"

เงินที่ได้รับและจ่ายภายหลังวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๐ ดังนี้

เลขที่	รายการ	รับ		จ่าย	
๑.	ข้าราชการวิภารและผู้จงรักภักดี	๔๖๐	—		
๒.	คอกผลไม้ ๒๕๒๐	๑,๐๕๘	๘๒		
๓.	จ่ายสมทบทุนตามข้อบังคับ			๑๐๕	๘๘
๔.	จ่ายบำรุงทางวัดกุประสงค์				๘๕๓
	ของทุน คงเหลือยกไปสมทบทุน			๔๖๐	—
	รวม	๑,๕๕๘	๘๒	๑,๕๕๘	๘๒

ทุนพระมงกุฎเกล้าฯ

ทุนพระมงกุฎเกล้าฯ ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๑ ผู้จงรักภักดี ได้ยักยัดเงิน ๗,๐๕๔ บาท ถวายวัดบวรนิเวศวิหาร ชานาเนนามทูลว่า "พระมงกุฎเกล้าฯ" มีวัตถุประสงค์ให้เก็บคอกผลปฏิสังฆรดที่บวรวิหารพระบรมราชสรีรังคารพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รวมทั้งพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร) เงินนี้คิดบัญชีเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๐ มีรายการดังนี้:-

เงินทุน	๑๒๕,๒๒๒.๑๖	บาท
คอกผลไม้ ๒๕๒๐ โอนสมทบตามข้อบังคับ	๑,๐๕๕.๕๘	..
รวม	๑๒๕,๒๗๖.๗๔	..

เงินที่ได้รับและจ่ายภายหลังจากวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๐ ดังนี้

เลขที่	รายการ	วัน		บาท	
๑.	ข้าราชการวิหารและผู้จงรักภักดี	๗.๐๔๖	๑๖		
๒.	กอกผลปี ๒๕๒๐	๑๐.๕๔๕	๘๘		
๓.	จ่ายสมทบทุนตามข้อบังคับ			๑.๐๕๔	๕๘
๔.	จ่ายบำรุงตามวัตถุประสงค์ ของทุน			๙.๙๙๑	๒๖
	คงเหลือยกไปสมทบทุน			๗.๐๙๖	๑๖
	รวม	๑๗.๕๙๒	—	๑๗.๕๙๒	—

ในปี พ. ศ. ๒๕๒๐ ผู้จงรักภักดีได้อุทิศเงิน ๗,๙๖๖.๑๖ บาท ในจำนวนเงินนั้นนำไปสมทบทุน "พระราม ๖" ของวัดบวรนิเวศวิหาร ๔๖๐ บาท สมทบทุน "พระราม ๖" ของมณฑลกุฎา ๔๖๐ บาท และสมทบทุน "พระมงกุฎเกล้าฯ" ของวัดบวรนิเวศวิหาร ๗,๐๔๖.๑๖ บาท

ในจำนวนเงิน ๗,๙๖๖.๑๖ บาท มีผู้บริจาคสมทบตามรายนาม
ดังต่อไปนี้:-

ที่	รายนาม	จำนวนเงิน
๑.	คุณหญิงโพยม เสนีณรงค์ฤทธิ์ และบุตรธิดา	๒๐๐.๐๐ บาท
๒.	หม่อมกตัญญู เกษมสันต์	๓๐๐.๐๐ "
๓.	คุณสิริพันธ์ สุจริตกุล	๕๐.๐๐ "
๔.	คุณสมพันธ์	๕๐.๐๐ "
๕.	หลวงเทพพิทักษ์เสนา	๖๐.๐๐ "
๖.	คุณเจินเจือ ภิรมย์	๓๐.๐๐ "
๗.	พ. ศ. หลวงวาทน์วิมลศัพท์	๑๐๐.๐๐ "
๘.	คุณถนอม ณ เชียงใหม่	๒๕๒.๕๒ "
๙.	คุณถนอม นาวานุเคราะห์	๒๕๒.๕๒ "
๑๐.	คุณถนิต นาวานุเคราะห์	๕๒.๕๒ "
๑๑.	คุณเด้านวน นาวานุเคราะห์	๕๒.๕๒ "
๑๒.	นักเวียงมหาศเล็กหลวงเลขประจำตัว ๖๔	๕๒.๕๒ "
๑๓.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๕๒.๕๒ "
๑๔.	คุณสายท้อ ศรีพันธ์	๓๐.๕๒ "
๑๕.	คุณทิพย์สุแก้ว อามัญบุตร	๓๐.๕๒ "
๑๖.	คุณนางอุษา ชาญญบุตร	๕๐.๐๐ "
๑๗.	หม่อมเจ้าธรรมาเนติกสงศก ชุมพล	๒๐๐.๐๐ "
๑๘.	พระยามาเวทธรราชา	๓๐.๐๐ "
๑๙.	เจ้าท้าวอุททการ	๒๐.๐๐ "
๒๐.	หม่อมเฉลย เทวกุล	๑๐๐.๐๐ "

ที่	รายนาม	จำนวนเงิน
๒๑.	นางสวีเสถียร โชติสาร	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๒.	คุณเวฬุรักษ์ ปาลวงศ์	๕๐.๐๐ "
๒๓.	นางพิศ อภิกษย์ก่อภักดิ์	๒๐๐.๐๐ "
๒๔.	คุณเวมลา บูรานนท์	๒๐๐.๐๐ "
๒๕.	หม่อมเสมอ สวัสดิวัฒน์	๕๐๐.๐๐ "
๒๖.	จุฬาทวีคุณ	๓๐.๐๐ "
๒๗.	พ. ก. อ. นายรองพลพาท	๑๐๐.๐๐ "
๒๘.	หม่อมหลวงบั้น มาลากุล และท่านผู้หญิง	๒๐๐.๐๐ "
๒๙.	พระมหามนตรี	๒๐๐.๐๐ "
๓๐.	คุณหญิงบำรุงราชบริหาร	๑๐๐.๐๐ "
๓๑.	พระมหาเทพกษัตรสมุห	๑๐๐.๐๐ "
๓๒.	พระยาสุรินทรเสวี	๒๐๐.๐๐ "
๓๓.	คุณเรืองอุไร กุศลาลัย	๑๐๐.๐๐ "
๓๔.	คณะนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม	๓๐.๐๐ "
๓๕.	คุณอินทุประภา นิโครชวดีเซ	๑๐๐.๐๐ "
๓๖.	คุณหญิงเจลา อเนรุทธเทวา	๒๐๐.๐๐ "
๓๗.	พลตรีเฟื่องเฉลย และ ม. ว. ว. วิมลโพยม อเนรุทธเทวา	๑,๐๐๐.๐๐ "
๓๘.	คุณกรมฉวย และคณีย์ บุณนาค	๑,๐๐๐.๐๐ "
๓๙.	คุณเทียบ ประยอม ฒนกร	๑๐๐.๐๐ "

ที่	รายนาม	จำนวนเงิน
๔๐.	คุณหญิงอุษา อายูรกิจโกศล	๒๐.๐๐ บาท
๔๑.	คุณประยงค์ สุขุม	๑๐๐.๐๐ "
๔๒.	คุณบำนาญ สุขุม	๑๐๐.๐๐ "
๔๓.	เจ้าคุณบำเรอภักดิ์	๒๐๐.๐๐ "
๔๔.	คุณหญิงบำเรอภักดิ์	๒๐๐.๐๐ "
๔๕.	พลตรีประพัทธ์ และสัศวัตติ์ กุวานนท์	๑๐๐.๐๐ "
๔๖.	คุณเนริวดี อินทรकरण	๑๐๐.๐๐ "
๔๗.	นายแพทย์สุประเทศ และอรุณเชษฐ์ จารุกุล	๑๐๐.๐๐ "
๔๘.	คุณเก๋ารงค์ มลฑานวิทย์	๑๐๐.๐๐ "
๔๙.	คุณศิริรัฐ ประทับสังข์	๑๐๐.๐๐ "
๕๐.	ศ. น. อ. สมภพ ภีระมย์ ร. น.	๑๐๐.๐๐ "
๕๑.	คุณเจริญ นิกุล	๒๐.๐๐ "
๕๒.	ม. ร. ว. จำลอง พวงษ์	๑๐๐.๐๐ "
๕๓.	จัมปีมานพนวิศรี	๕๐.๐๐ "
๕๔.	คุณเจ้าวัธ ทรวิสูตร	๑๐๐.๐๐ "
รวม	รวมทั้งหมด	๗,๕๖๖.๑๖ บาท

ผู้บริจาคช่วยเหลือสิ่งของ

๑. บริษัทอีสตสกา	ยาประจำบ้าน ๑๒๔ ชุด
(เท็กเซท) จำกัด	
๒. บริษัทบุญรอดบริวเวอรี่ จำกัด	น้ำแข็งและโซดาตลอดงาน
๓. ภัตตาคารชายทะเลจันทร์เพ็ญ	} ภัตตาคารถวายพระภิกษุ ตามเดเรทั้งวัด
๔. ภัตตาคารจิตรโกชนา	

หนังสือพิมพ์ที่เอื้อเฟื้อลงโฆษณา

๑. หนังสือพิมพ์สยามรัฐ
๒. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
๓. หนังสือพิมพ์เคทีนิวส์
๔. หนังสือพิมพ์ตะวันออก
๕. หนังสือพิมพ์ดาวสยาม
๖. หนังสือพิมพ์บ้านเมือง
๗. หนังสือพิมพ์บางกอกเคทีไทย

หอสมุดแห่งชาติ
สาขาจังหวัดเชียงใหม่

สงวนลิขสิทธิ์ - ห้ามทำซ้ำโดยไม่ได้รับอนุญาต
สงวนลิขสิทธิ์ - ห้ามทำซ้ำโดยไม่ได้รับอนุญาต

1875

1876

